

СИНТЕТИЗОВАНИ ИЗВЕШТАЈ
о раду центара за социјални рад у
Србији за 2012. годину

САДРЖАЈ

УВОД.....	5
-----------	---

ПРВИ ДЕО

РЕСУРСИ ЦСР У РЕПУБЛИЦИ СРБИЈИ.....	9
Радници запослени у ЦСР	12
Усавршавање и обука радника запослених у ЦСР	17
Одговорност радника запослених у ЦСР у односу на кориснике.....	19
Организација рада ЦСР.....	20
Простор и опрема ЦСР	21
Приступачност објекта и доступност услуга ЦСР	22

ДРУГИ ДЕО

КОРИСНИЦИ И КЛИЈЕНТИ ЦСР	25
Основне карактеристике корисника и клијената ЦСР.....	25
Старосне групе корисника, родна припадност.....	26
Национална и етничка припадност	27
Школска спрема и родна припадност	28
Радна способност	29
Стално пребивалиште корисника: село или град?.....	30
Флукуација корисника	31
ДЕЦА КАО КОРИСНИЦИ ЦСР	32
Основне карактеристике деце корисника ЦСР.....	32
Број деце, узраст и родна припадност	33
Корисничке групе деце ²⁵ ³⁴	
Посебно осетљиве групе деце	36
Укљученост деце у образовање	37
Деца обухваћена мерама надзора ³⁰ , мерама старатељске заштите и усвојењем.....	38
Деца обухваћена мерама надзора вршења родитељског права	38
Деца обухваћена мерама старатељске заштите	40
Деца обухваћена усвојењем.....	41

Деца на смештају у установама социјалне заштите или хранитељским породицама	43
Породични смештај	48
МЛАДЕ, ОДРАСЛЕ И СТАРИЈЕ ОСОБЕ КАО КОРИСНИЦИ ЦСР	49
Основне карактеристике пунолетних корисника ЦСР	49
Ниво образовања и старосна структура	52
Пунолетни корисници мера старатељске заштите.....	53
Пунолетни корисници смештаја	57
Старији корисници ЦСР који живе сами или у старачким домаћинствима	60
КАРАКТЕРИСТИКЕ НЕКИХ КОРИСНИЧКИХ И ПОСЕБНО ОСЕТЉИВИХ ГРУПА КОРИСНИКА.....	62
2.5.1. ДЕЦА СА ПРОБЛЕМИМА У ПОНАШАЊУ.....	62
2.5.2. ЖРТВЕ НАСИЉА	67
2.5.3. ДЕЦА ЖРТВЕ НАСИЉА.....	73
2.5.4 СОЦИО-МАТЕРИЈАЛНО УГРОЖЕНЕ ПОРОДИЦЕ.....	74
2.5.5 ЖРТВЕ ТРГОВИНЕ ЉУДИМА ³⁹	80
2.5.6 ОСОБЕ СА ИНВАЛИДИТЕТОМ.....	82
2.5.7. ПРИПАДНИЦИ РОМСКЕ ЗАЈЕДНИЦЕ.....	87
2.5.9. БЕСКУЋНИЦИ	89
2.5.10. ПОВРАТНИЦИ - РЕАДМИСИЈА.....	91
2.5.10. ИЗБЕГЛИ И ИНТЕРНО РАСЕЉЕНИ.....	93
2.5.11. ДРУГИ КЛИЈЕНТИ ЦСР, САРАДНИЦИ И ОСТАЛИ.....	94

ТРЕЋИ ДЕО

Послови ЦСР на остваривању права, примени мера и обезбеђивању услуга	97
3.1. СТРУЧНИ ПОСЛОВИ ЦЕНТРА ЗА СОЦИЈАЛНИ РАД.....	98
3.1.1. ПОСЛОВИ ПРОЦЕНЕ И ПЛАНИРАЊА	98
3.1.2. НЕОДЛОЖНЕ ИНТЕРВЕНЦИЈЕ.....	100
3.1.3. СПЕЦИЈАЛИЗОВАНИ ПОСЛОВИ	100
3.1.3. СУПЕРВИЗИЈСКИ ПОСЛОВИ.....	102
3.1.4. УПРАВНО – ПРАВНИ ПОСЛОВИ.....	103
ОБЕЗБЕЂИВАЊЕ ЛОКАЛНИХ УСЛУГА СОЦИЈАЛНЕ ЗАШТИТЕ	110
3.2.1. ДНЕВНЕ УСЛУГЕ У ЗАЈЕДНИЦИ	110
3.2.2. УСЛУГЕ ПОДРШКЕ ЗА САМОСТАЛАН ЖИВОТ	112
3.2.3. САВЕТОДАВНО-ТЕРАПИЈСКЕ И СОЦИО-ЕДУКАТИВНЕ УСЛУГЕ	113

ЗАКЉУЧЦИ и ПРЕПОРУКЕ	115
Опште констатације	115
О ЦСР као установама - пружаоцима услуга у социјалној заштити.	115
О корисницима ЦСР	117
О деци као корисницима ЦСР	118
О младим, одраслим и старијим особама као корисницима ЦСР	120
О пословима ЦСР, примени мера и капацитетима за пружање услуга	121

УВОД

Центри за социјални рад¹ су у целој протеклој 2012. години били на својеврсној проби у настојању да дају допринос у што бољој примени новог Закона о социјалној заштити, који је ступио на снагу, у априлу месецу претходне године. Требало је оправдати и очекивања око дефинисане нове улоге ЦСР, али са њом и одређеног прогреса у реализацији већине реформских пројеката и идеја о раду и организацији рада у ЦСР и развоју система социјалне заштите у целини, а који су започети још почетком новог миленијума (2002.).

ЦСР је подржан законским решењима о финансирању и увођењем нових реформских института, као и нових облика подршке за грађане који су у ризику али, у пракси испоставило се убрзо, и није била тако повољна ситуација. Истовремено, ЦСР је преузео и посебну одговорност у покретању иницијатива на локалном подручју које покрива у складу са усвојеним локалним, стратешким плановима развоја (реформе) социјалне заштите. Укратко, веома тешко је сада рећи да ли се у потпуности и у којим аспектима остварује улога ЦСР пресудна за остваривање више важних циљева социјалне заштите предвиђених Законом о социјалној заштити. У члану 3 је јасно наведено очекивање законодавца да осигура задовољавање основних потреба угроженог становништва остваривањем следећих циљева:

- Достићи, односно, одржавати минималну материјалну сигурност и независност појединца и породице у задовољавању основних потреба;
- Обезбедити доступност услуга и остваривање права у социјалној заштити;
- Створити једнаке могућности за самосталан живот и подстицати социјалну укљученост;
- Очувати и унапредити породичне односе као и унапредити породичну, родну и међугенерациску солидарност;
- Предупредити злостављање занемаривање и експлоатацију, односно, отклањати њихове последице

1 У даљем тексту ЦСР

Поред циљева социјалне заштите као основне делатности, ЦСР истовремено, треба да остварује и сопствени развој као јединствене установе, да је јача и да је унапређује бољим материјалним и технолошким (методолошким) условима за рад и усавршавањем и обуком радника који су запослени на пословима у ЦСР. Језиком реформе и усвојених нових института ЦСР треба да се припреми да ускоро, када се пропишу, испуни и структурне и функционалне стандарде рада и услуга. Тиме ће се коначно, и у пракси, започети са увођењем и развојем система унапређивања квалитета у рад ЦСР.²

У ове процесе је као део система јавних установа социјалне заштите активно укључен и Републички завод за социјалну заштиту. У складу са својим законски утврђеним пословима Завод је приступио развоју и изградњи одговарајућих база података и нових индикатора функционисања социјалне заштите као и изради годишњег синтетизованог извештаја о раду ЦСР у Србији³.

Предмет извештаја, односно, ове анализе је годишње функционисање ЦСР у Србији (конкретно, у 2012. години). Извршена је анализа постојећих капацитета ЦСР: људских ресурса, простора и опреме. Утврђене су и карактеристике корисника, сарадника и клијената ЦСР, као и утврђивање постигнутог обима и неких елемената квалитета послова које ЦСР обавља. Функционисање ЦСР је требало проценити и са аспекта испуњавања циљева закона које примењује, као и са становишта стратешких циљева реформе социјалне заштите у Србији. Са истим циљевима је пред претходни извештајни период у широком консултативном процесу формиран и садржај Обрасца за прикупљање одговарајућих података и индикатора рада ЦСР којима се углавном, и прецизније дефинише предмет ове анализе.

Извештај има три основна циља: први, да утврди основне карактеристике и трендове развоја капацитета ЦСР као кључног актера социјалне заштите; други, да утврди карактеристике и положај у заштити, који имају појединци породице и одређене рањиве групе као корисници у систему социјалне заштите; и трећи, да утврди капацитете и колико је могуће елементе квалитета у обављању основних послова ЦСР и њихових исхода и/или ефеката у остваривању права, примени мера и обезбеђивању услуга социјалне заштите. У складу са постављеним циљевима у аналитичком извештају разматрамо и три основне димензије рада - ресурсе, кориснике и послове у ЦСР.

Методски поступак коришћен у сврху редовног годишњег извештавања о раду ЦСР у протеклој години заснива се и на дескриптивном и на аналитичком приступу Извештајима о раду свих појединачних ЦСР о раду у 2012. години. Прикупљање података и индикатора о раду ЦСР у 2011. години извршено је новим и унапређеним посебним Обрасцем ЦСР за извештавање, реализованог у ексел програму за чије попуњавање је реализована и обука представника свих ЦСР, односно, одговарајућих профила радника (најчешће социолога).

2 У социјалну заштиту је у оквиру реформе уведен по први пут у Србији систем квалитета по којем ће сви пружаоци услуга бити у обавези да испуне минимуме стандарда као и да континуирано унапређују квалитет својих услуга.

3 Овај извештај је израђен у Одељењу за истраживање и развој Републичког завода за социјалну заштиту и у његовој припреми као и у прикупљању, контроли и обради података су учествовали радници Одељења, саветници: Шанија Сагдати, социолог, Мирјана Огњановић, социолог, Бранка Бркић, психолог и Драгана Владисављевић, дипломирани економиста, као и волонтерка Ивона Поповић, социолог. Аутор самог текста извештаја је др Лидија Козарчанин, руководилац Одељења.

Нови Образац је достављен одговарајућим службама у свим ЦСР. Обрасцем се захтевају квантитативни и квалитативни подаци (укрштања) и информације. Садржај захтева у Обрасцу је усклађен са новим Законом и Правилником о организацији ЦСР. Састоји се из укупно 127 табела које су креиране углавном, по истом принципу. Морају се узети у обзир и околности да још увек нису прописана предвиђена подзаконска акта, као и, да неки захтевани подаци из *објективних разлога* нису били доступни (на пример, о лиценцираним пружаоцима услуга социјалне заштите јер није започело лицензирање, или о путима за коришћење услуге јер се још не практикују и друго, слично).

Обрасци су послати у ЦСР почетком јануара, 2013. године. Рок за попуњавање Обрасца за извештавање ЦСР је био крајем фебруара, односно, почетком марта, 2013. године.

Логичка контрола података у извештајима о раду ЦСР, вршена је марта месеца а израда извештаја током априла. Показало се да, по правилу, ЦСР не врши увек и довољно, проверу података које шаље, него, извештај шаље без претходне провере. Од Обрасцем договорених података, показатеља и индикатора, који се прикупљају, у анализи немају сви исту вредност и према томе за који број корисника су евидентирани јер често нису прикупљени за комплетну, одговарајућу популацију корисника и сл. Неки подаци зато имају мању а неки већу сазнајну вредност⁴.

⁴ Коришћени метод аутоматске обраде није правио разлику између «0» (нема корисника) и « » (празно место), односно, кад нема података. Уствари, кад нема података за одређен, довољан број корисника и/или услуга ЦСР, нема ни реалне слике стања на националном нивоу или на нивоу одређеног подручја (Војводина, Београд, Централна Србија).

ПРВИ ДЕО РЕСУРСИ ЦСР У РЕПУБЛИЦИ СРБИЈИ

По Закону о социјалној заштити⁵ ЦСР је установа социјалне заштите у којој се остварују права, примењују мере (породичне и правне), обезбеђује пружање услуга и обављају се и други послови у области социјалне заштите. У вршењу јавних овлашћења ЦСР обавља послове који су углавном, утврђени Законом о социјалној заштити, али и Породичним законом као и другим сродним законима и законским прописима. ЦСР оснива искључиво јединица локалне самоуправе или општина а на основна документа ЦСР као што је Статут о организацији и систематизацији послова, сагласност обавезно даје министарство надлежно за социјалну заштиту.

Када је то утврђено посебним уговором, један ЦСР може функционисати за две или више општина али, под условом да свака општина има посебну организациону јединицу - одељење. Транспарентност односно, јавност рада ЦСР реализује се тако што свако Одељење ЦСР прикупља податке, израђује и објављује годишњи извештај о свом раду. Извештај о раду ЦСР доставља се посебно, оснивачу – локалној самоуправи и Министарству надлежном за социјалну заштиту и Републичком заводу за социјалну заштиту. Извештај о раду ЦСР у 2012. години је основна јединица посматрања у овој анализи.

Подручја Србије покривена су мрежом ЦСР. У току 2012. године у Србији је функционисало 140 ЦСР, односно, 173 одељења ЦСР. Изузетак представљају ЦСР на подручју КиМ где се због специфичних услова као и промене седишта више ЦСР, уочава битно смањена доступност у остваривању права, мера и услуга социјалне заштите. У наредном прегледу дат је попис свих ЦСР (и одељења) у Србији. У мрежу су убележена и два ЦСР која нису доставила извештај о раду као ЦСР који, упркос захтевима за исправљање, нису успели да доставе податке одговарајућег квалитета.

⁵ У даљем тексту Закон

Преглед свих ЦСР (Одељења) у Србији и достављања извештаја о раду у 2012. години ⁶

ЛЕГЕНДА:

Извештај уредно достављен и исправљен⁷

Извештај достављен после рока и исправљен

Извештај достављен после рока, није исправљен

Извештај није достављен

Центри за социјални рад у ЦЕНТРАЛНОЈ СРБИЈИ

1	Александровац	46	Лебана
2	Алексинач	47	Лесковац
3	Аранђеловац	48	Лозница
3/1	Одељење – Топола	49	Лучани
4	Ариље	50	Љиг
5	Бајина Башта	50/1	Одељење - Лајковац
6	Баточина	50/2	Одељење - Мионица
6/1	Одељење - Рача	51	Љубовија
6/2	Одељење - Лапово	52	Мајданпек
7	Бабушница	53	Мали Зворник
8	Бела Паланка	54	Мало Црниће
9	Блаце	55	Медвеђа
10	Богатић	56	Мерошина
11	Бојник	57	Неготин
12	Бољевац	58	Ниш
13	Бор	59	Нова Варош
14	Босилеград	60	Нови Пазар
15	Брус	61	Осечина
16	Бујановац	62	Параћин
17	Ваљево	63	Петровац на Млави
18	Велика Плана	63/1	Одељење – Жагубица
19	Велико Градиште	64	Пирот
19/1	Одељење - Голубац	65	Пожаревац
20	Владимирци	66	Пожега
21	Владичин Хан	67	Прешево
22	Власотинце	68	Прибој
22/1	Одељење - Црна Трава	69	Пријеполје
23	Врање	70	Прокупље
24	Врњачка Бања	71	Ражањ
25	Гаџин Хан	72	Рашка
26	Горњи Милановац	73	Рековац
27	Деспотовац	74	Свилајнац
28	Димитровград	75	Сврљиг
29	Дољевац	76	Сјеница
30	Жабари	77	Смедерево
31	Житорађа	78	Смедеревска Паланка
32	Зајечар	79	Сокобања
33	Ивањица	80	Сурдулица
34	Јагодина	81	Трговиште
35	Кладово	82	Трстеник
36	Кнић	83	Тутин
37	Књажевац	84	Ћићевац
38	Косјерић	84/1	Одељење – Варварин
39	Коцељева	85	Ћуприја
40	Крагујевац	86	Уб
41	Краљево	87	Ужице
42	Крупањ	88	Чајетина
43	Крушевац	89	Чачак
44	Куршумлија	90	Шабац
45	Кучево		

⁶ Ни на једном појединачном Извештају о раду ЦСР није извршена логичка контрола на свим табелама, од стране ЦСР, што је увек договорана обавеза за одговарајуће службе у ЦСР. Послати подаци су ипак задовољили неке основне захтеве и након логичке контроле измене и допуне података у Заводу можемо говорити синетизовано о раду ЦСР у Србији. Од ЦСР са Косова и Метохије нисмо тражили поправке јер за то није постојала могућност. ЦСР из Приштине, К. Митровице, Звечана, Зубиног Потока, Лепосавића, К.Каменице, Штрпца, и Вучитрна послали су коректне податке у извештајима али се за остале то не може рећи – ЦСР Витина, Ђилане, Ново брдо, Србица. Неки од ЦСР као Суботица, Бабушница и Пирот нису ни покушали да поступе по нашим упутствима и једноставно известили нас да они о неким од важних података не воде евиденцију. Исто тако, у случајевима када су ЦСР у извештајима достављали празне табеле били смо немоћни.

⁷ Враћен на исправку ЦСР и враћен Заводу са исправљеним подацима

Градски центар за социјални рад у БЕОГРАДУ

1	Барајево	10	Обреновац
2	Вождовац	11	Палилула
3	Врачар	12	Раковица
4.	Гроцка	13	Савски Венац
5	Земун	14	Сопот
6	Звездара	15	Стари град
7	Лазаревац	16	Чукарица
8	Младеновац	17	Сурчин
9	Нови Београд		

Центри за социјални рад у ВОЈВОДИНИ:

1.	Ада	21	Нови Бечеј
2.	Али Бунар	22.	Нови Сад
3.	Апатин	22/1	Одељење - Беочин
4.	Бачка Топола	22/2	Одељење - Сремски Карловци
4/1	Одељење - Мали Иђош	23.	Нови Кнежевац
5.	Бач	24.	Нова Црња
6.	Бачка Паланка	25.	Оџаци
7.	Балчки Петровац	26.	Опово
8.	Бела Црква	27.	Панчево
9.	Бечеј	28.	Пећинци
10.	Врбас	29.	Пландиште
11.	Вршац	30.	Рума
12.	Инђија	31.	Ириг
13.	Жабалъ	32.	Сента
13/1	Одељење - Тител	33.	Сечањ
14.	Житиште	34.	Сомбор
15.	Зрењанин	35.	Србобран
16.	Кањижа	36.	Сремска Митровица
17.	Киkinда	37.	Стара Пазова
18.	Ковачица	38.	Суботица
19.	Ковин	39.	Темерин
20	Кула	40.	Чока
		41.	Шид

Центри за социјални рад на КОСОВУ и МЕТОХИЈИ

1	Приштина у Грачаница	6.	Вучитрн у Прилуђу
2.	Косовска Митровица	7.	Штрпце
2/1	Одељење - Звечан	8.	Косовска Каменица - у Р. Лугу⁸
3.	Лепосавић	8./1	Ѓџилане - у Р. Лугу
4.	Зубин Поток	8./2.	Витина - у Р. Лугу
5.	Србица у К. Митровици	8./3.	Ново брдо - у Р. Лугу

8 Тренутно није сасвим јасна организациона форма у ЦСР у Р. Лугу јер су у том месту смештени ЦСР из Косовске Каменице, Штрпца, Ѓџилана и Витине

Радници запослени у ЦСР

Укупан број запослених радника у ЦСР у Србији је у протеклом петогодишњем периоду лагано растао, што се може видети у Табели 1. У поређењу 2008. и 2011. можемо закључити да се ради о расту броја запослених за 195 радника или за 6,4 %.⁹ Постоји и разлика у темпу раста, јер је у 2012. години број запослених према достављеним подацима, порастао за чак 687 радника или за више од петине (21,2%) у односу на претходну годину.

Табела 1.

Укупан број запослених у ЦСР у Србији на дан 31. децембар 2008./2009./2010./2011./2012.					
Број запослених	31.12.2008.	31.12.2009.	31.12.2010.	31.12.2011.	31.12.2012.
на неодређено време	2.765	2.843	2.896	2.934	3.081
на одређено време (уговор)	275	226	331	301 ¹⁰	841
Укупан број запослених радника	3.040	3.069	3.227	3.235	3.922

Поред запослених на неодређено и одређено време према подацима које су послали ЦСР, у ЦСР су у 2012. години радили и приправници (41), волонтери (44) и остали (86), у релативно малом броју. У структури радника запослених (и на неодређено и на одређено време) у ЦСР у Србији, само у ЦСР на подручју Централне Србије је преко половине запослених, али на овом подручју има и највише ЦСР па је у складу са тим очекивано да овде имамо и највећи број запослених.

Табела 2.

Број запослених у центрима за социјални рад по подручјима Србије										
Подручје	број запослених 2008.		број запослених 2009.		број запослених 2010.		број запослених 2011.		Број запослених 2012.	
		%		%		%		%		
Централна Србија	1.478	48,6	1.572	51,2	1645	50,97	1628	50,32	2.141	54,5
Војводина	861	28,3	816	26,6	881	27,31	910	28,12	1.075	27,4
К и М	117	3,8	122	3,9	144	4,46	137	4,23	143	3,6
Београд	584	19,2	559	18,3	557	17,26	560	17,31	563	14,5
Србија – укупно	3.040	100,0	3.069	100,0	3.227	100,00	3.235	100,00	3.922	100

⁹ У сагледавању ових података у ширем контексту или у интерпретацији треба имати у виду нормативе кадрова који нису прилагођени кризним временима, као и измене у прописима које су доводиле до континуираног пораста броја корисника социјалне заштите који права и услуге остварују посредством ЦСР.

¹⁰ Приправници (43) су у овој табели ушли у састав броја радника на одређено време

У односу на број становника утврђен Пописом становништва 2011. године, у Републици Србији (без Косова и Метохије) који је **7.186.862** у односу на укупан број запослених у ЦСР који је пријављен (не рачунајући ЦСР на Косову и Метохији), и не рачунајући приправнике и волонтере, просечан однос броја радника ЦСР и броја становника је 1 радник ЦСР према 2.586 становника. У поређење смо увели и коришћење броја становника по подручјима Србије, утврђен у Попису 2011.

Табела 3.

Подручје Србије	Запослени радници у ЦСР					Број становника по једном раднику ЦСР у 2012. год
	2008.	2009.	2010.	2011.	2012.	
Централна Србија	1.478	1.572	1645	1628	2.141	1.679
Војводина	861	816	881	910	1075	1.797
К и М	117	122	144	137	143	/
Београд	584	559	557	560	563	2.947
Србија – укупно	3.040	3.069	3.227	3.235	3.922	2.586

Уочавамо тренд неких промена учешћа запослених по подручјима Србије. Највећи пораст броја радника у ЦСР се десио у подручју Централне Србије а може се и запазити да је у Београду, знатно већи број становника по једном раднику ЦСР него што је тај однос у просеку за целу Србију. На осталим подручјима, у Војводини а посебно на подручју Централне Србије ситуација је знатно повољнија јер је и број становника по раднику ЦСР за скоро хиљаду испод општег просека. Можемо приметити и да се у периоду од 4 године у Београду, смањивао број радника, запослених у ЦСР. Тај тренд се током 2012. године зауставио. Чињеница је да у Београду имамо претежно урбана подручја и релативно развијенију инфраструктуру док више градова и општина широм земље има и лошију инфраструктуру и више руралног простора као и удаљених планинских подручја.

Табела 4.

Радници запослени на неодређено време у ЦСР на дан 31.12.2012. године према врсти посла и финансијеру радног места			
Врста посла запосленог	Финансира Република	Финансира лок. самоуправа	Укупно радника
Руководећи (директори и руководиоци одељења)	164	9	173
Стручни радници и сарадници	1653	314	1967
Административно - финансијски радници	344	112	456
Остали радници	220	265	485
	2.381 77,3%	700 22,7%	3.081 ¹¹ 100,0%

Закон о социјалној заштити је био јасан у одредби да локална самоуправа као оснивач ЦСР треба да учествује и у обезбеђивању или финансирању одговарајућих кадрова или радних места у ЦСР. Посебно оних радних места у оквиру којих су прописане стручне активности ради обезбеђивања дневних услуга на подручју општине или града и у сарадњи са локалним пружаоцима услуга. Уз то се подразумевају и задужења и послови обезбеђења права у социјалној заштити за чије остваривање је одговорна баш локална заједница односно, локална самоуправа.

У 2012. години је у ЦСР, као и претходне године 2011. у просеку, 77,3% радних места у ЦСР финансирала Република. Нешто изнад петине (22,7%) радних места за рад на неодређено време, финансирале су локалне самоуправе у општинама и градовима широм Србије. С обзиром на обавезе које ЦСР добија у спровођењу новог Закона о социјалној заштити може се очекивати да ће локалне самоуправе и више учествовати у финансирању радних места у ЦСР. У складу са Законом требало би да у наредном периоду локална самоуправа запошљава стручњаке за обезбеђивање локалних услуга (дневне услуге, услуге осамостаљивања, социо-терапијске услуге) а не само за остваривање права на материјална давања социјалне заштите која је прописала (једнократне помоћи, натуралне помоћи, субвенције и слично).

Када на претходној Табели 4. посматрамо структуру запослених по профилима послова за које радна места финансира локална самоуправа, стручни радници и сарадници су најбројнији (314 или 44,8%) али већ на другом месту су остали радници (265 или 37,8%). Редослед је другачији ако посматрамо структуру по профилима послова за радна места финансира Република. На првом месту су такође, стручни радници и ова група је далеко бројнија од свих и скоро пет пута већа од следеће по реду. На другом месту су административно финансијски радници који обављају послове важне у остваривању права на материјална давања у социјалној заштити.

11 Подаци су прикупљени за 78,6% од укупног броја ЦСР.

Табела 5.

Структура радника запослених на неодређено време у ЦСР, 31.12. 2012. према старости, врсти послова и родној припадности									
Старост	Врста послова								
	Руководећи		Стручни (радници и сарадници)		Административно Финансијски		Остали		УКУПНО
	М	Ж	М	Ж	М	Ж	М	Ж	
До 30 год.	1	1	29	135	8	24	17	18	233
31 – 39	5	12	50	367	28	76	47	62	647
40 – 49	13	33	58	362	13	111	54	107	751
50 – 59	37	51	142	686 22,3%	27	138	44	111	1236 40,1%
60 - 64	12	8	56	79	8	22	13	12	210
65+	0	0	3	0	1	0	0	0	4
Укупно по роду	68	105	338	1629	85	371	175	310	3.081
Укупно	173		1.967		456		485		

Старосна и родна структура радника запослених на неодређено време су подаци који су први пут уведени у нови Образац за 2011. годину. У старосној структури благо преовлађују радници који имају мање од 50 година живота (52,9%). У структури запослених у ЦСР је доминантно учешће жена у сваком од појединачних профила послова што социјалну заштиту чини већ традиционално, женским подручјем рада.¹² Посматрано по појединачним старосним групама на дан 31.12.2012. је у ЦСР била најзаступљенија група радника старости од 50 – 59 година, која је чинила 40,1% од укупног броја. Ово учешће се ипак у односу на претходну годину смањило за 3 процента. Група најмлађих радника до 30 година (233) је бројнија од групе најстаријих 60+ (214). Треба поменути да у овом приказу нису узети у обзир приправници и радници на одређено време (по уговору) па тиме, ова слика није одраз стања у правој мери.

По профилу послова, у ЦСР највећу групу чине стручни радници и сарадници - од укупног броја они чине више од половине или 64,3%, или 1.967 радника. Када имамо у виду родну припадност радника, набројније су жене – стручни радници и сарадници, старости од 50-59 година, чији је удео у укупном броју радника 22,3% или нешто више од петине.

У социјалној заштити је посао углавном, рад на решавању животних тешкоћа најрањивијих и најугроженијих група у становништву. Истраживањима је у ЦСР више пута констатована појава тзв. „сагоревања“ на послу и међу запосленима ранији одлазак у пензију - релативно велики број превремених и инвалидских пензионера.

Табела 6.

Структура запослених радника 31.12.2012. на пословима социјалног рада према стручном профилу запослених					
Стручни профил радника	Врста послова				Укупно
	Водитељ случаја	Супервизор	Комбиновано: и водитељи случаја и супервизори	Други стручни радници	
Социјални радник	577	42	96	143	858
Психолог	224	28	41	30	323
Педагог	130	20	32	27	209
Специјални педагог	61	12	12	19	104
Андролог	4	0	1	7	12
Социолог	7	0	0	56	63
Правник	30	1	1	304	336
Друго	3	0	0	59	62
Укупно	1035	103	183	645	1.967

Од укупног броја запослених на пословима социјалног рада у ЦСР, стручни радници су по профилу занимања, најчешће социјални радници (858 или 43,6%), затим психолози (323 или 16,4%) и правници (209 или 17%). Педагози су на четвртом месту, заступљени са 209 запослених или или 10,6%, али ако се уз њих уброје и специјални педагози и андролози они заједно, чине и већу групацију од 325 запослених или 16,5%. Социолога има значајно мање него осталих профила – 63 или 3,2%.

Стручни послови се у социјалној заштити групишу према функцијама и природи радних процеса и исходима који настају у пружању услуга социјалне заштите. Нови Закон је озваничио и нове групе услуга и методе социјалног рада и с тим у вези посебне врсте стручних послова у ЦСР. Тако са увођењем методе вођења случаја, стручњаци водитељи случаја у 2012. години чине 1035 или 61,9% стручних радника у ЦСР а послове супервизије рада на случају обавља 186 или 14,5%. У пракси ЦСР иако се тако не изјашњавају (103) сви стручњаци који раде на пословима супервизије ангажовани су (посредно или непосредно) и на вођењу случаја.

Табела 7.

Број радно ангажованих и волонтера на пословима ЦСР - обезбеђивања услуга у заједници	
Начин ангажовања	Број
По уговору	841
Волонтери	44
Други(приправници, остали)	127
Укупно	1012

У реформском “отварању” ЦСР према локалној заједници се ангажују радници у ЦСР по различитим основама, најчешће, у ситуацијама кад се реализују превентивни и други програми и пројекти који, по Закону, «доприносе задовољавању специфичних потреба грађана», или, доприносе «спречавању и сузбијању социјалних проблема» у одређеној заједници, и слично. Тако је у току прошле, 2011. године, у односу на укупан број запослених радника у ЦСР, ангажовано још 20% радника по уговору или волонтера. Због тога може да забрине опадање броја волонтера у току 2012. године. У питању су мали бројеви али, имамо у виду обавезе да развијамо социјалну заштиту која се равноправно ослања на све актере у заједници па и на волонтерски допринос.

Усавршавање и обука радника запослених у ЦСР

Обука и стручно усавршавање запослених (волонтера и новозапослених) је законом јасно дефинисано, као и обавеза ЦСР али и стручног радника и стручног сарадника да се стручно усавршава. На питање о томе да ли испуњавају законску обавезу планирања обука и усавршавања радника одговорило је укупно 163 ЦСР. Од тог броја је 88 ЦСР или 54,0% потврдило да располаже годишњим планом обуке и усавршавања, односно, нешто више од половине ЦСР је утврдило како ће њихови запослени обавезу стручног усавршавања и обуке испунити у току године (планирање по члану 145 Закона). Тиме је остварено и значајно напредовање у односу на претходну 2011. годину. Утврђивали смо колико је запослених похађало одређене групе обука.

Табела 8.

Број стручних радника који су похађали обуке и програме стручног усавршавања у извештајном периоду		
Врста програма обуке или стручног усавршавања	Број радника	% од укупног броја радника
		3081
Програми обуке који су акредитовани у систему социјалне заштите	587	19,0%
Програми обуке који нису акредитовани у систему социјалне заштите	308	10,0%
Семинари, саветовања, конференције, радионице и слично	1.278	41,5%
Формални програми или усавршавања (академско усавршавање – специјализација, мастер и сл.)	39	1,3%

Подаци се могу сагледати и у функцији индикатора постепеног напредовања кадрова у реформи социјалне заштите. У односу на укупан број радника на пословима социјалног рада, различитим садржајима у сврху обуке или усавршавања приступило је највише радника у оквиру радионица, семинара, саветовања и конференција (41%) а најмање, у неком виду формалног образовања (1.3%). Значајан је и број радника, који

су похађали специјализоване програме обука акредитованих за запослене у социјалној заштити, скоро сваки пети, или 19,0%. Сваки десети запослени је у току године похађао и неки од програма обуке који нису акредитовани у социјалној заштити (или 10,0%).

Потребе за стручним усавршавањем су сагледане и детаљније постављањем питања о конкретним областима стручног усвршавања за које су запослени у ЦСР најзаинтересованији.

Табела 9.

Број запослених стручних радника и сарадника који имају потребу за стручним усавршавањем према областима	
Област стручног усавршавања	Број радника
1. Стручни поступци и процедуре у раду ЦСР	694
2. Заштита деце и младих	671
3. Заштита одраслих и старијих особа	489
4. Подршка породици	626

Највећи је број запослених радника, заинтересован за обуке које су усмерене на основне садржаје стручних поступања и начина рада у ЦСР. На другом месту по интересовању су теме које се тичу социјалне заштите деце и младих, али и подршке породици, јер је у овим областима у реформи било и најзначајнијих промена. Треба напоменути и да је пријављено 489 радника запослених у ЦСР којима недостаје обука у раду са рачунарима.

У Републичком заводу за социјалну заштиту води се **Регистар акредитованих програма обуке**¹³, који је на крају 2012.године, имао укупно 116 програма. Преглед програма према областима социјалне заштите на коју се односе садржаји обуке, изгледа овако:

- Развој општих компетенција у социјалној заштити (укупно 21)
- Заштита одраслих и старијих особа (укупно 8)
- Заштита деце и младих (укупно 31)
- Заштита особа са инвалидитетом (укупно 25)
- Подршка маргинализованим групама (укупно 8)
- Подршка породици (укупно 23)

Уколико ове податке упоредимо са подацима евидентираним током 2011. године може се уочити да се број акредитованих програма повећао у свим областима, осим у области заштите деце и младих, где је остао непромењен. Највећи број нових програма акредитован је у области заштите особа са инвалидитетом (осам нових програма). Подаци у Бази акредитованих програма обуке указују на смањење укупног

¹³ Овај део текста је израдио Одељење за обуку РЗСЗ, саветница Светлана Живанић

броја реализација, као и броја учесника акредитованих програма обуке. Укупан број реализација опао са 136, колико је било током 2011., на само 82 у 2012. години. Овај податак је забрињавајући, нарочито ако се има у виду да је овај број упола мањи у односу на 2009. годину, када је почела да се води евиденција о реализованим програмима и када је број реализација износио 162.

Укупан број полазника на свим акредитованим програмима током 2012. године износи 1404, што је такође знатно мање него током претходних година (током 2010. евидентирано је 2557 полазника, док је у 2011. укупан број учесника износио 2769). Ако се има у виду увођење процеса лиценцирања стручних радника и обавезност похађања појединих обука за добијање и обнављање лиценце, онда је неопходно анализирати узроке смањења броја реализација и обухвата стручних радника обукама и пронаћи решења да се ова ситуација промени.

Анализа података из Збирног извештаја о раду ЦСР за 2012. годину, показује да је **током 2012. године акредитоване програме похађало 587 запослених из ЦСР**, што чини 41,81% од укупног броја полазника у 2012. години. Иако су запослени из ЦСР похађали већи број обука, као програми које је похађао највећи број запослених из ЦСР се издвајају:

- Процена потреба ради ефикасне подршке - Обука за примену модела и батерије инструмената процене потреба деце са сметњама у развоју и њихових породица - РОД
- Рад са насилницима у центру за социјални рад
- Центар за социјални рад у заштити жртава трговине људима

Одговорност радника запослених у ЦСР у односу на кориснике

Позиција корисника се у процесу остваривања права и пружања услуга социјалне заштите са реформом значајно променила, пре свега, код положаја корисника од потпуно пасивног у активан положај и то континуирано у читавом поступку заштите. Социјална заштита се као делатност пружања услуга развија у правцу да корисницима пружи што већу могућност избора у коришћењу услуга, права и слично. Од корисника се, по савременом концепту подршке, захтева да преузме значајан део одговорности за сопствену судбину као и да подели одговорност са ЦСР и другим пружаоцима услуга и актерима подршке у постизању бољег квалитета живота за себе и сопствену породицу и/или ублажавање последица одређених животних тешкоћа.

Са друге стране, за запослене у ЦСР Законом је утврђено да све запослене (као и друге сараднике и актере) обавезује укупно 10 начела поштовања интегритета и достојанства корисника и да сваки корисник располаже са најмање 6 врста права (право на информације, право на учешће у доношењу одлука, право на слободан избор услуга, право на поверљивост података, право на приватност и право на притужбу).

Имплементација ових правила у пракси може довести и до исказивања задовољства корисника али и до незадовољства. Корисник који није задовољан квалитетом пружене услуге, самим поступком или понашањем радника запослених у ЦСР као пружаоца услуга може поднети притужбу надлежном органу (по члану 38. Закона).

Табела 10.

Притужбе корисника на рад ЦСР и покренути дисциплински поступци против запослених радника ЦСР		
	2011.	2012.
Број притужби корисника	287	392
Број одговора ЦСР на притужбу	236	323
Број покренутих дисциплинских поступака против радника ЦСР	4	19
Број притужби прослеђених другостепеном органу	75	185

У односу на укупан број притужби, у просеку је сваки ЦСР у Србији у 2012. години (173) имао више од три притужбе (3,87) док је у претходној 2011. години имао једну притужбу (1,65). Може се закључити да је за релативно кратко време дошло и до пораста свести код корисника а истовремено је и смањена њихова толеранција према дискриминацији или одређеној врсти поступања у ЦСР. Порастао је вишеструко и број оних притужби које су резултирале и конкретним предузимањем дисциплинских мера према радницима ЦСР, у 4,8% случајева 2012. у односу на 1,3% случајева у 2011. години.

Организација рада ЦСР

Према Правилнику о организацији ЦСР, унутрашње уређење послова треба да омогући сагледавање и доследно управљање обимом посла. Треба да омогући и успостављање целовитог система одговорности, примерено управљање људским потенцијалима и адекватно сагледавање и вредновање уложеног стручног и другог рада сваког појединца, запосленог у ЦСР.

Унутрашње организационе јединице у ЦСР образују се уколико је на стручним пословима ангажовано најмање десет запослених са одговарајућом стручном спремом. Међутим, службе за заштиту одређених групација корисника - деце и младих или одраслих и старијих могу се образовати и уколико ЦСР има најмање шест запослених стручних радника, по три у свакој служби, с' тим да по један обавља и посао руководиоца службе. Питали смо ЦСР да ли има организационе јединице, и колико их је и које су. Може се констатовати да је већина радника запослених у ЦСР истовремено и припадника одређених, специјализованих служби.

Табела 11.

Унутрашње организационе јединице (Одељења) ЦСР		
Пун назив организационе јединице	Број јединица	Број радника запослених у орган.јединици
Служба за заштиту деце и младих	62	541
Служба за заштиту одраслих и старијих	62	327
Служба за правне послове	59	418
Служба за финансијско- административне и техничке послове	51	343
Служба за планирање и развој	10	38
Служба за локалне услуге	26	257
Пријемна служба	35	77
Домско одељење за смештај корисника	11	170
Друго	40	427
УКУПНО	јединица 356	радника у јединицама 2.598

Одукупног броја радника у ЦСР (3.081) са аспекта организације рада располажемо подацима за 2.598 или за 84,3%. Може се констатовати да ЦСР у Србији у просеку имају барем две службе. Највећи број посебно организованих служби у оквиру ЦСР, односно, одељења ЦСР, су службе за заштиту деце и младих, и службе за заштиту одраслих и старијих, што је разумљиво имајући у виду и циљеве и специфичности посла у односу на циљне групе деце и младих versus циљних група одраслих и старијих корисника.

Чињеница да у већем броју ЦСР има и неких «других» унутрашњих организационих јединица (40), може бити и последица прилагођавањима специфичностима одређеног подручја, што би било добро. Али, због изузетно малог броја организационих јединица у за послове планирања и развоја, могу се постављати питања и да ли се овом сегменту рада ЦСР поклања довољна пажња с обзиром на циљеве постављене у Закону (и Правилнику).

Простор и опрема ЦСР

Закон је прописао поштовање минимума стандарда у остваривању права, примени мера и пружању услуга социјалне заштите. Поједностављено посматрано, утврђени минимални стандарди услуга се састоје из две групе услова: структурних и функционалних. Прво питање у оквиру структурних стандарда се односи на просторне услове за рад. Интересовало нас је да ли величина радног и других службених простора у ЦСР одговара потребама. Просторни услови се третирају и грађевинским стандардима за објекте социјалне заштите.

Табела 12.

Да ли величина пословног простора ЦСР одговара службеним потребама?		
	Да, 56 ЦСР	Не, 70 ЦСР
Површина пословног простора у м ² :	33.712 м ²	
Број канцеларија	1.923	

Треба напоменути да смо одговор добили од 126 центара, што је нешто више од две трећине ЦСР или 72,8% од укупног броја ЦСР (173). Може се зато, са великом вероватноћом констатовати да у нешто више од половине ЦСР који су пријавили стање, има проблема због неодговарајуће величине простора (55,5%). Обрнуто, у 44,5% ЦСР величина простора ЦСР сасвим одговара. У вези са бројем канцеларија којима ЦСР располажу, направићемо поређење укупног броја 1.923 канцеларије са укупним бројем запослених (3.081) имајући у виду и деликатну природу већине послова у ЦСР. Као одговор на посебно питање да ли стручни радници располажу одговарајућим, својим канцеларијским простором, 65 ЦСР је дало потврдан одговор (42,5%) а 88 ЦСР је одговорило негативно (57,5%).

На питање о тешкоћама у обезбеђивању свакодневних радних услова одговорило је 115 ЦСР. Одређен број ЦСР (49 или 42,6%) је пријавио да је у 2012. години имао тешкоћа око чишћења, грејања, текућег одржавања и слично, али исто тако, 66 ЦСР (или 57,4%) је пријавило да на том пољу нису имали никаквих тешкоћа. Анализирали смо и активности које су ЦСР предузимали у току 2012. ради побољшавања услова за рад. Према подацима је у услове рада у ЦСР инвестирано од стране Републике, локалне самоуправе и донатора. Набавка компјутера, канцеларијског намештаја као и текуће одржавање су били најчешћи предмет улагања али и разне друге потребе ЦСР, као набавке моторних возила (5) чак и изградње новог објекта (1).

Табела 13.

Опрема са којом располаже ЦСР		
Врста опреме	Број комада	
	2011.	2012.
Информатичка опрема – рачунари	1.785	2.753
Возни парк – аутомобил, комби	152	307

Само у односу на рачунаре и возила којима располажу ЦСР може се констатовати изузетно напредовање у ЦСР у току протекле 2012. године. Међутим, упркос томе пријављен је и релативно велики број рачунара који још недостаје у раду (277).

Приступачност објекта и доступност услуга ЦСР

Закон предвиђа да се пружање услуга кориснику организује на начин да обезбеђује просторну, географску и економску доступност. Уз то је значајно уважавање физичких,

социјално-економских, културолошких и других врста различитости потенцијалних корисника. Поред тога је по Закону важна функција ЦСР да обезбеђује слободан приступ информацијама о томе шта све корисницима обезбеђује и како, као и о свом целокупном раду, наравно, на начин на који неће угрожавати приватност и достојанство својих корисника. Испитивали смо степен физичке доступности објеката ЦСР.

Табела 14.

Степен приступачности објекта ЦСР особама са инвалидитетом ¹⁴	
Постојање рампи, фиксних или покретних	Да, имамо 53 ЦСР или 33,3%
Рукохвати	Да, имамо 73 ЦСР или 47,4%
Приступачно приземље	Да, имамо 92 ЦСР или 58,2%
Лифт	Да, имамо 3 ЦСР или 2,0%
Приступачни тоалети	Да, имамо 57 ЦСР или 35,8%

Физичка доступност ЦСР је од изузетне важности за већи број потенцијалних корисника стога су ови индикатори физичке приступачности самих објеката ЦСР истовремено и показатељи бриге локалне средине о виталним интересима најугроженијих суграђана. Имајући у виду да нису сви ЦСР доставили одговоре (око 8,1% није одговорило) у просеку најмање једна трећина ЦСР а по неким показатељима и до половине ЦСР, имају обезбеђену физичку доступност одговарајућег службеног простора предвиђеног за људе са тешкоћама у кретању.

Веома значајан аспект доступности је и адекватно информисање јавности.

Табела 15.

Да ли се обезбеђује адекватно информисање корисника о услугама које пружа ЦСР?			
	да	не	Одговор недостаје
Постоји лифлет или брошура о правима и услугама ЦСР намењен корисницима	79	82	6
На огласној табли ЦСР су истакнута обавештења значајна за кориснике	156	11	0
Постоји лифлет или брошура о услугама ЦСР прилагођен слепим и слабовидим особама (Брајево писмо)	4	154	9
Постоји сајт	66	95	6
Сајт ЦСР прилагођен је слепим и слабовидим особама	3	150	14
Средства информисања доступна на језицима мањина	24	126	17
Информисање корисника путем медија	139	26	2

¹⁴ Процент је рачунат у односу на укупан број пристиглих одговора.

Треба имати у виду да је релативно велики број ЦСР одговорио на ова питања (167 или 96,5%). Приказани подаци обезбеђују релативно јасан увид у степен остваривања неких постављених циљева у овој важној области што непосреднијег и квалитетнијег обавештавања, приступања информацијама и медијске доступности података о услугама социјалне заштите грађанима. Огласна табла је класично и још увек доминантно средство информисања а с обзиром на релативно низак образовни статус потенцијалних корисника ЦСР, нешто више се у обавештавању користе и медији као радио и ТВ.

ДРУГИ ДЕО КОРИСНИЦИ И КЛИЈЕНТИ ЦСР

Основне карактеристике корисника и клијената ЦСР

Сваки «појединац и породица којима је неопходна друштвена помоћ ради савладавања социјалних и животних тешкоћа» има право на социјалну заштиту, односно, да буде корисник социјалне заштите и ЦСР. Права на социјалну заштиту обезбеђују се пружањем материјалне подршке и услуга социјалне заштите. Услуге су различите активности социјалне заштите којима се пружа подршка и помоћ појединцу и породици ради побољшања (очувања) квалитета живота, отклањања или ублажавања ризика од неповољних животних околности и стварања могућности да самостално живе у друштву. Материјалном подршком се обезбеђује егзистенцијални минимум и подршка за социјално укључивање корисника.¹⁵

Корисници социјалне заштите су сви држављани Србије, по правилу, али у складу са Законом могу бити и страни држављани, као и лица без држављанства. Поред корисника социјалне заштите постоје и други клијенти ЦСР. То су старатељи, хранитељи и усвојиоци као и неке друге особе које у својству клијената такође, користе одређене услуге ЦСР (изводе из евиденција, различите потврде и слично). Иако користе поменуте услуге ЦСР они нису и непосредно корисници социјалне заштите већ услуге ЦСР користе да би, учествовали или сарађивали у остваривању заштите, или да би једноставно од ЦСР добили одређене информације¹⁶.

Укупан број корисника социјалне заштите који су у току 2012. године били на активној евиденцији у ЦСР (дакле, уписани у Регистар ЦСР) представља један од најзначајнијих показатеља развоја и капацитета социјалне заштите у Србији. Можемо да констатујемо да је у 2012. години било укупно регистрованих корисника социјалне заштите **631.703** особе.

15 Право на социјалну заштиту члан 4 Закона о социјалној заштити, 2011.

16 У складу са чланом 5 Закона о социјалној заштити, 2011.

Табела 16.

Број корисника ЦСР по подручјима Србије за период 2007. – 2012.						
Подручја	2007.	2008.	2009.	2010.	2011.	2012.
Централна Србија	240.699	263.839	279.333	314.231	314.823	337.881
Косово и Метохија	15.848	11.821	13.035	14.275	16.434	16353
Војводина	161.033	167.320	183.222	186.817	168.447	186.330
Београд	71.617	73.927	79.835	82.833	85.124	91.139
Укупно Србија	489.197	516.907	555.425	598.156	584.828	631.703
	—	+5,7%	+7,5%	+7,7%	-2,2%	+8,0%

У периоду од 2006. до 2012. године можемо приметити да укупан број корисника расте по свим подручјима Србије. Изузетак представља 2011. година у којој је укупан број корисника нешто мањи у односу на претходну 2010. годину, а исто важи и за подручје Војводине, када је укупан број корисника ЦСР од 2010 године опао за читавих 18.370 корисника, или 9,8%. То је и основни разлог због којег и укупан број корисника ЦСР у Србији није већи у 2011. у односу на 2010. годину већ је мањи за 13.328 корисника, или за 2,2%.¹⁷ У 2012 години раст броја корисника се наставља и већи је у односу на претходну 2011. годину за 46.875 корисника или за 8,0%.

Учешће корисника социјалне заштите у броју становника Србије (без КиМ) је у протекле три године било следеће: у 2010 је било 7,53%, у 2011. години је било 7,23% а у 2012. години је 8,8% становника Србије истовремено и корисника социјалне заштите.

Старосне групе корисника, родна припадност

У старосној структури корисника преовлађују деца (0-17) које има скоро двоструко више у односу на старије кориснике (65+), а у родној структури има промена које су повезане са узрастом.

¹⁷ И нови образац за извештавање је допринео да се укупан број корисника утврђује искључиво по упису у Регистар корисника који се води у сваком ЦСР у складу са Правилником о организацији рада у ЦСР.

Табела 17.

Укупан број корисника ЦСР (уписаних у регистар) на активној евиденцији у извештајном периоду према старосним групама и родној припадности						
Корисници по узрасту	Број корисника на активној евиденцији у току 2012. године			Број корисника на активној евиденцији дана 31.12.2012.		
	(01.01.2012. - 31.12.2012.)					
	м	ж	Укупно	м	ж	Укупно
Деца (0-17)	94.755	82.414	177.169	74.084	66.538	140.622
Млади (18-25)	31.295	30.766	62.061	24.160	24.047	48.207
Одрасли (26-64)	141.380	151.668	293.048	114.252	120.457	234.709
Старији (65 и више)	36.836	62.589	99.425	29.564	49.935	79.499
Укупно	304.266	327.437	631.703	242.060	260.977	503.037

Укупан број корисника ЦСР (уписаних у Регистар ЦСР) који су били на активној евиденцији у току 2012. године као извештајном периоду, је **631.703** а на нивоу читаве популације жене су заступљене нешто мало више (51,8%) него мушкарци.

По старости највеће учешће у укупном броју корисника имају одрасле особе, узраста од 26-64 године (46,4%), на другом месту су деца до 17 година (28,0%), на трећем месту су старије особе са 65 и више година (15,8%), а најмању групу чине млади од 18 до 25 година (9,8%).

Ако рачунамо заједно децу и младе (као у претходним извештајима) онда та циљна група корисника ЦСР има учешће на нивоу 37,8% што је на другом месту по величини иза групе одраслих особа. Занимљиво је да код деце и младих преовлађују дечаки односно, младићи док су девојчице и девојке у мањини. Обрнуто, код одраслих особа преовлађују жене за пар процената што је приближно стању у општој популацији. Али, код старијих корисника мушкарци су у значајној мањини. Старијих жена корисника има 62,95% а старијих мушкараца само 37,05%, од укупног броја старијих корисника регистрованих у ЦСР.

Пресек, или број корисника на активној евиденцији на дан 31 децембра 2011. је 503.037 корисника а односи заступљених полова и учешћа старосних група су на тај дан релативно слични стању у току године.

Национална и етничка припадност

Подаци о националној и/или етничкој припадности корисника којима располажемо одговарају само саставу за који су прикупљени. Прикупљени су и познати само за један део корисника (тачније 420.660) или за 66,6% од укупног броја 631.703. У односу на претходну 2011. годину евиденцију имамо за око 5% корисника више. Према овим подацима најбројнија је група корисника који су се изјаснили као Срби (185.419 или 29,4%), а одмах затим по бројности друга је група корисника за које је евидентирано да се нису изјаснили (81.753 или 13,0%). На трећем месту су припадници Ромске заједнице (58.589 или 9,3%).

У Обрасцу је упит за националну или етничку припадност унет на основу одговарајућег садржаја Пописнице.¹⁸ Интересантно је да у списку набројаних могућности нема ни једне опције у којој нема уписаних припадника а корисника ЦСР. Опције су редом - Срби (185.419), Црногорци (1055), Југословени (130), Албанци (6785), Бошњаци (1198), Бугари (1593), Буњевци (304), Власи (385), Горанци (1140), Мађари (13.911), Муслимани (1434), Немци (84), Роми (58.589), Румуни (1292), Руси (20), Русини (638), Словаци (1395), Словенци (138), Украјинци (57), Хрвати (1259), Чеси (5). У односу на претходну 2011. годину могу се уочити само мање промене углавном у правцу повећања броја припадника у већини од присутних националних и етничких група.

Школска спрема и родна припадност

За све кориснике ЦСР који су старији од 15 година (501.892) постављено је питање нивоа школске спреме коју поседују. Подаци о школској спреми добијени су за више од две трећине корисника, односно од укупног броја корисника 15+ година, или 501.892, за 371.025 или 73,9%.¹⁹ Треба напоменути да смо за извештај 2012. податке добили за нешто мало већи број ЦСР.²⁰

Табела 18.

Корисници (15 и више година) према школској спреми и родној припадности			
Школска спрема	мушки	женски	Укупно
Без школске спреме	25.918	32.969	58.887
Непотпуна ОШ	23.332	25.644	48.976
Основна школа	39.979	42.229	82.199
Непотпуно средње образовање	12.892	12.277	25.169
Средње образовање	31.918	31.102	63.020
Више и високо образовање	4.385	4.857	9.242
Непознато	38.065	45.467	83.532
Укупно	176.480	194.545	371.025

Нажалост, и у групи за коју је евидентирана школска спрема, доминира број корисника за које је остало непознато коју школску спрему имају (83.532 или 22,5%) а у истом том броју доминирају жене. Највећа је група корисника који имају завршену

18 Из Пописа становништва, октобар, 2011.

19 Укупан број 15+ корисника ЦСР добили смо кад смо од укупног броја корисника по Регистру одузели децу испод 15 година.

20 Ако овим темпом будемо наставили податке за читаву популацију корисника ћемо имати за десетак година.

основну школу, 82.199 особа (или 22,1%). На другом месту по величини је група која је завршила средњу школу 63.020 (или 17,0%) а на трећем месту је група корисника без икакве школске спреме са 58.887 (или 15,8%). У свим групама има више жена сем у групи са средњом школом и непотпуном средњом школом где преовлађују мушкарци. Може се приметити да у односу на претходну годину има значајно више особа које су завршиле средњу школу 17,0% у 2012 а у 2011 само 13,5% а по величини су били 2011. на четвртном месту и испод учешћа групе са непотпуном основном школом.

Група са непотпуном основном школом сада је на четвртном месту по величини 48.976 припадника (или 13,2%). Значајно је и учешће корисника са непотпуним средњим образовањем и 25.169 припадника (или 6,8%) а најмања група корисника је са вишим и високим образовањем 9.242 (2,5%). Посматрано у целини структура корисника по школској спреми је очекивано на нижем нивоу него у општој популацији особа старијих од 15 година, међутим, тај ниво је ипак донекле и порастао у односу на прошлу годину јер је у образовној структури порастао број корисника са завршеном средњом школом.

Радна способност

Испитивали смо постојање радне способности корисника ЦСР као карактеристику релевантну за све кориснике који су старији од 15 година када се по закону може изаћи на тржиште рада. Према прописима ПИО актуелним у 2012. години – жене кориснице млађе од 60, као корисници мушкарци млађи од 65 година, такође, улазе у састав ове групе. То је укупно **459.292** корисника.²¹

О обележју радне способности смо за 2012. годину прикупили податке за укупно **435. 285** корисника. То је према горе наведеном укупном броју **94,8%** од укупног броја корисника који имају изнад 15 година.

Табела 19.

Број корисника према радној способности, узрасту и родној припадности						
Старосне групе корисника	Радно способни корисници			Корисници који нису радно способни		
	М.	Ж.	укупно	М.	Ж.	укупно
Деца (15до17)	10.413	8.435	18.850	56.848	51.498	108.346
Млади (18-25)	18.011	17.848	35.859	4.063	5.488	8.651
Одрасли (26-64)	86.539	89.244	174.783	15.951	18.418	34.369
Старији (65+)	2.063	2.442	4.505	24.328	35.394	59.722
Укупно	117.028	116.969	233.997	102.290	109.898	201.288

У 2012. години је структура корисника социјалне заштите по радној способности била карактеристична по још већој заступљености корисника који су радно способни. То је показатељ који нам директно указује на степен испуњености циљева реформе

и Закона, према коме би корисници неспособни за рад требало да имају одређену предност.

Евидентирано је да постоји радна способност код **233.997** корисника ЦСР (или код нешто изнад половине (53,8%) од броја особа код којих је ово обележје евидентирано. Постојање радне способности је обележје мушкараца (50,0%) колико и жена (50,0%). Број корисника код којих је евидентирано да нису радно способни је **201.288** или 46,2% од укупног броја особа код којег је ово обележје евидентирано (435.285). Код корисника за које је констатовано да су нису способни за рад нешто већа је заступљеност жена 54,6% а мање је мушкараца 45,4%.

Стално пребивалиште корисника: село или град?

Уочене су битне разлике у доступности, односно смањена доступност услуга (права, мера) социјалне заштите у сеоским подручјима земље у односу на урбана подручја. Разлике се јављају, пре свега због присутне веће физичке удаљености социјалних установа од грађана који живе на сеоским подручјима Србије, а са друге стране смањених могућности и слабије организације транспорта за особе са инвалидитетом или немоћне особе. Ови објективни услови у највећој мери утичу на приступ у остваривању права, примени мера и коришћењу услуга социјалне заштите. Због тога је и у Образац ЦСР уведен одговарајући упит. Било је и више других разлога због којих је значајно утврдити да ли је стално пребивалиште корисника ЦСР у селу или граду. Заједно са овим обележјем утврђивана је и родна припадност. Ови подаци постоје за скоро укупан број корисника ЦСР у 2012. или у процентима изражено за 99,8% свих корисника.

Табела 20.

Стално пребивалиште корисника, родна припадност, према старосним групама							
Старосне групе	Градско			Сеоско			Укупно сеоско и градско
	М	Ж	Укупно	М	Ж	Укупно	
Деца (0-17)	55.724	46.842	102.566	38.803	35.331	74.134	176.700
Млади (18-25)	18.657	17.886	36.543	12.579	12.812	25.391	61.934
Одрасли (26-64)	79.969	89.428	169.397	61.823	61.675	123.498	292.895
Старији (65 и више)	18.510	33.547	52057	18.012	28.701	46.713	98.770
Укупно	172.860	187.703	360.563	131.217	138.519	304.077	630.299

Утврдили смо да је нешто већи број од половине регистрованих корисника ЦСР у Србији у 2012. години, који живе на градском подручју, или 56,6%. У складу са тим има нешто мање од половине, или 43,4% корисника ЦСР живе на сеоским подручјима. Мање корисника социјалне заштите са села присутно је скоро равномерно и у свим

старосним групама. У односу на родну структуру корисника према месту сталног боравка корисника, занимљиво је да су разлике између учешћа жена и мушкараца веће код корисника који живе у граду, у свим старосним групама.

Флукуација корисника

Обележје кретања корисника у току године дана је важан фактор рада ЦСР и динамике у променама састава корисника. Флукуација нам указује на време задржавања корисника у систему заштите, односно, под одређеним условима може посредно говорити о ефикасности или ефективности предузете заштите. Обележје флукуације евидентирано је скоро за целу популацију корисника или за 99,7% од укупног броја уписаног у Регистар корисника ЦСР.

Табела 21.

Кретање броја корисника у извештајном периоду					
Старосне групе корисника	Пренети	Новоевидентирани	Реактивирани	УКУПНО корисника	Стављени у пасиву
Деца (0-17)	113.987	48.630	14.551	177.168	35.998
Млади (18-25)	38.486	17.035	6.413	61.934	13.999
Одрасли (26-64)	193.886	70.229	27.800	291.895	59.503
Старији (65 и више)	67.333	25.393	6.044	98.770	18.556
УКУПНО	413.672	161.287	54.808	629.727	128.056

Почетком 2012. године 65,7% корисника или скоро две трећине пренето је у активну евиденцију ЦСР из претходне године.²² Тај број пренетих предмета је у релативним оквирима на нивоу прослогодишњег.²³ Нови корисници који су се јавили у ЦСР са неким захтевом за помоћ чинили су 25,6% укупног броја корисника у току године, што је четвртина нових, и ова је бројка на нивоу прошле године. Корисници који су већ раније били корисници центра а у 2012. години су се поново јавили ЦСР са захтевом (или се јављају по позиву) чине релативно мало учешће или 8,7% укупног броја (на нивоу прошле године). У 2012. години је такође, стављена у пасиву документација за 20,3% корисника, односно сваког петог корисника у току године, што је такође била једна од одлика и прошле 2011. године.

Пошто је годишња флукуација корисника сагледана и према узрасним групама поредили смо и овај аспект динамике. Најмање пренетих из претходне године је у групи

²² У 2011 години је овај проценат био нешто мањи 63,8%.

²³ Али кад би био случај да буде велики број пренетих предмета у следећу годину (као и нагло смањен број) то може бити у одређеним условима знак недовољних ефеката или ниске ефикасности примењених видова социјалне заштите. Када се такве промене уоче, комплетно стање, узроци и разлози би морали бити предмет посебног испитивања.

младих (18-25) и то је 62,1% од укупног броја младих у току године. Обрнуто, највећи број пренетих предмета је у заштити старијих од 65 година и то 68,1% или више од две трећине од укупног броја старијих корисника у току године. Одговори на питање зашто могу се наћи у природи мера и услуга које углавном користе ове старосне групе.

У односу на укупан број реактивираних случајева најмање је учешће старијих корисника (11,0%) а највеће одраслих (50,7%). И овде објашњења леже у природи подршке коју примају корисници односно у природи животних тешкоћа због којих су ушли у систем социјалне заштите. Доминација одраслих је знак да се међу њима налази највише корисника материјалних давања што опет указује да су животни проблеми због финансијског сиромаштва превладали. Поред тога, све су чешћа и запажања стручњака да се и породична патологија сама по себи, усложњава и такође, постаје разлог за реактивацију.

По броју предмета који су се у току 2012. пасивизирали све узрасне групе имају учешће у складу са узрасном структуром и учешћем старосних група корисника.

У односу на флукуацију сагледану по подручјима Србије, могу се приметити и нека одступања од утврђених просека учешћа појединих врста предмета, за целу Републику. У Централној Србији су учешћа пренетих, реактивираних, ново евидентираних или пасивизираних предмета релативно слична односима величина какви су у целини. Међутим понегде се разлике ипак појављују. На пример, у Београду где је, у 2012. години флукуација предмета повећана - у пасиву је одложен повећан број предмета или чак 30,1%. Разлике су се појавиле и у Војводини у којој је обрнуто, повећан број пренетих предмета као и на КиМ (за 5%, односно 6%), а и број реактивираних скоро удвостручен. Било би корисно испитати све ефекта флукуације корисника. Међутим треба да имамо у виду и стратешке циљеве у складу са којима подршка система социјалне заштите помаже појединцу да што пре напусти исти систем?

ДЕЦА КАО КОРИСНИЦИ ЦСР

Основне карактеристике деце корисника ЦСР

Према новом Закону о социјалној заштити, корисници ЦСР на узрасту деце, су деца од рођења до 17 година 12 месеци и 31 дан. Тако је трајање доба детета дефинисано је од рођења до самог почетка 18. године живота појединца. Дете „може бити корисник социјалне заштите односно, ЦСР када му је услед породичних или неких других животних околности угрожено здравље, безбедност и развој, односно ако је извесно да без подршке социјалне заштите не може да достигне оптимални ниво развоја.“²⁴

24 Закон о социјалној заштити, 2011. године, члан 41

Број деце, узраст и родна припадност

У Обрасцу за извештавање у складу са Законом, захтевају се и подробније информације о узрасту и родној припадности за сву децу кориснике у ЦСР. Старосна и родна структура показују да је групација деце корисника ЦСР претежно основно школског и средње школског узраста и да су дечаки у већини.

Табела 22.

Број деце према узрастним групама и родној припадности на активној евиденцији ЦСР у току 2012. године						
Узрастне групе деце	Укупан број деце од 1.1. – 31.12.2012.			Број деце на дан 31.12.2012.		
	М	Ж	УКУПНО	М	Ж	УКУПНО
0 - 2	19.186	9.828	20.934	7.932	7.949	15.881
3 - 5	14.573	13.906	28.579	11.749	11.301	23.050
6 - 14	42.548	38.770	81.318	34.198	31.719	65.917
15-17	27.266	20.094	47.360	20.431	15.447	35.878
УКУПНО	94.573	82.598	177.171	74.310	66.416	140.726

У односу на укупан број деце, највећу или најбројнију узрастну групу у току године, чине деца узрастне групе од 6 до 14 година, или узраста основне школе. То је 81.318 деце или нешто мање од половине (45,9%) од укупног броја деце у току године. У току 2012. године се у овој групи појављује више дечака у односу на број девојчица, и то за 3.778 или 4,6% укупног броја деце на истом узрасту.

Дечаки иначе, доминирају у односу на девојчице и предност дечака у односу на девојчице у укупном броју једних и других је у току 2012. године без обзира на узраст, 19.869 или 11,2%. Иако дечака има више на свим узрастима деце корисника, уочавамо и правилност, да што је узраст деце нижи, у мањој мери дечаки доминирају.

У систему социјалне заштите, у ЦСР је у току 2012. на узрасту до 2 године евидентирано 20.934 деце или 11,8% од укупног броја. На узрасту од 3 - 5 година је евидентирано укупно 28.579 деце или 16,1%, а на узрасту од 15 -17 година, 47.360 деце или 26,7%. Структура деце по узрасту нам показује да преовлађују старија деца. Због тога су у систему социјалне заштите деце и младих најважнија права, мере и услуге које ће помоћи овој деци да што пре напусте систем социјалне заштите, али, наравно, уз реализоване циљеве заштите. У односу на претходну 2011. годину број деце корисника је порастао за 16.579 деце, или 9,4% од укупног броја деце. По величини пораста највише су порасле групе старије деце на узрасту 6 -14 и 15 -17 година.

Корисничке групе деце²⁵

Дете иначе, може бити корисник социјалне заштите, односно ЦСР, по члану 41 Закона, нарочито у следећим случајевима:

1. Ако је без родитељског старања или у ризику од губитка родитељског старања;
2. Ако његов родитељ или старатељ или друго лице које се о њему непосредно стара, није у стању да се о њему стара без подршке система социјалне заштите услед здравствених разлога, менталног обољења, интелектуалних тешкоћа или неповољних социоекономских околности;
3. Ако дете има сметње у развоју (телесне, интелектуалне, менталне, сензорне, говорно-језичке, социоемоционалне, вишеструке) а његове потребе за негом и материјалном сигурношћу превазилазе могућности породице;
4. Ако је дете у сукобу са својим родитељима, старатељима и заједницом и ако својим понашањем угрожава себе и околину;
5. Ако се суочава са тешкоћама због злоупотребе алкохола, дрога или других опојних средстава;
6. Ако постоји опасност да ће дете постати жртва или ако јесте жртва злостављања, занемаривања, насиља и експлоатације односно, ако су му физичко, психичко или емоционално благостање угрожени деловањем или пропустима родитеља, старатеља или друге особе која се о њему непосредно стара;
7. Ако је жртва трговине људима;
8. Ако је страни држављанин, односно лице без држављанства, и без пратње;
9. Ако се његови родитељи споре око начина вршења родитељског права
10. Ако има друге потребе за коришћењем социјалне заштите.»

Нови Закон о социјалној заштити је у процесу развијања и израде подзаконских аката довео и до промена у односу на раније стање и у одређивању, систематизовању и именовању различитих врста циљних група корисника. За децу су карактеристичне корисничке групе деце, као и посебно осетљиве групе деце.²⁶

²⁶ Ради евиденције као и анализе података важно је напоменути да једно дете у зависности од врста присутне угрожености може да се нађе и у више корисничких, односно, посебно осетљивих група. На основу искустава у пракси превалада мишљење да се, посматрајући у целини, не ради о великом броју деце са вишеструким видовима угрожености.

Предлог је да тзв. корисничке групе деце сачињавају следеће циљне групе:

- Деца која су занемарена или у ризику од занемаривања,
 - Деца жртве насиља,
- Деца са проблемима у понашању,
- Деца чији се родитељи споре око начина вршења родитељског права,
 - Социо-материјално угрожена деца и деца са другим потребама за социјалном заштитом.

Припадност деце корисничким групама (са посебним упутствима) је такође био нови податак, који од 2011. прикупљамо Обрасцем. Припадност деце некој од корисничких група евидентирана је за следеће групе: децу која су занемарена или у ризику од занемаривања, децу жртве насиља, децу са проблемима у понашању, децу чији се родитељи споре око начина вршења родитељског права и социо-материјално угрожену децу. Комбинација корисничке групе деце са структуром узраста омогућила је да препознамо да се у ЦСР најчешће јављају деца, социо-материјално угрожена, на основно-школском узрасту од 6 - 14 година, односно из социо-метријално угрожених породица.

Табела 23.

Основне корисничке групе деце према узрасту деце 2012. године						
Назив корисничке групе	Укупан број деце 0 -17 евидентиране у ЦСР је 177.171					
	Узраст деце					
	0-2	3-5	6-14	15-17	Укупно 2011.	Укупно 2012.
Деца која су занемарена или су у ризику од занемаривања	1.014	1.524	4.231	2.060	7.868	8.829
Деца жртве насиља	204	471	1647	736	2.549	3.058
Деца са проблемима у понашању	/	7	3.180	12.054	14.135	15.241
Деца чији се родитељи споре око начина вршења родитељског права	32.06	5.315	12.786	3.826	24.242	25.133
Социо-материјално угрожена деца	12.962	18.055	49.471	22.174	90.984	102.662
Остала деца	3.318	3.970	11.443	8.377	0	27.108

Основна констатација би на основу прикупљених података била, да више од половине укупног броја деце - корисника социјалне заштите (или по евиденцији ЦСР, 102.662 – 57,9%), има животне тешкоће везане за социјалну и материјалну угроженост. Примећује се и пораст тог броја у односу на претходну годину. На другом месту по

величини животних проблема деце су сукоби између родитеља који се споре око начина вршења родитељског права – чак 25 хиљада деце или 14,2%.

На трећем месту су проблеми са понашањем евидентирани код 15.241 детета или са 8,6% учешћа те деце у укупном броју деце корисника. На четвртом месту су занемаривање деце или утврђени ризици од занемаривања деце евидентирани код 8.829 деце или код 5,0% укупног броја деце. Најмањи по броју су проблеми породичног насиља па је најмања и група деце која су жртве насиља са 3.058 припадника или 1,8% учешћа. У Образац смо у 2012. увели и групу „остала деца“ где су деца која су евидентирана из других различитих, разлога.²⁷

Јасно је да у структури по узрасним групама доминирају деца од 6 до 14 година. Поред тога, бројчано доминирају све узрасне групе социо-материјално угрожене деце у односу на децу из других корисничких група. Појединачно је најбројнија скупина социо-материјално угрожене деце од 6 - 14 година која чини 49.471 детета.

Посебно осетљиве групе деце

Поред већ наведених, Законом су дефинисане (члан 41) и посебно осетљиве групе деце: деца ОСИ, деца жртве трговине људима, деца припадници Ромске заједнице, деца бескућници, деца повратници (после реадмисије), деца жртве међународних отмица, деца страни држављани без пратње.²⁸ Од укупно 7 у 4 или у већини група број деце се у односу на прослу 2011. годину, повећао.

Табела 24.

Посебно осетљиве групе деце евидентирани у ЦСР у 2011. години		
Назив посебно осетљиве групе деце	Број деце у 2011.	Број деце у 2012.
Деца ОСИ	10.087	10.585
Деца жртве трговине људима	805 ⁵	45
Деца припадници Ромске заједнице	16.675	18.942
Деца бескућници	31	33
Повратници/Реадмисија	1.070	602
Деца жртве међународних отмица	0	0
Деца страни држављани без пратње	98	288

Припадност деце некој од посебно осетљивих група утврђена је по евиденцији ЦСР за све предвиђене посебно осетљиве групе деце, иако не располажемо податком

²⁷ Детаљно упутство за евидентирање је укључено у модел самог Обрасца.

²⁸ Ради евиденције као и анализе података важно је напоменути и треба имати у виду да једно дете у зависности од врста присутне угрожености може да се нађе евидентирано и у више врста посебно осетљивих група деце истовремено, односно, то може бити случај код деце која су вишеструко угрожена.

²⁹ Једно од образложења датих у извештајима о раду ЦСР било је да су „евидентирани и жртве и пратиоци“

да ли је ово евидентирање и обављено у свим случајевима. Поред тога, јасно је да још постоје и одређени пропусти и лутања у тумачењу неких новијих одређења. Тако да уствари, не бисмо могли говорити о смањивању броја деце жртава трговином људима већ постепено, у ЦСР, долази до бољег разумевања дефиниција и мање пропуста у евидентирању.

Оснивање нове установе социјалне заштите Центар за заштиту жртава трговине људима у Београду, свакако је допринело да се ова евиденција и у ЦСР примери заједничкој објективности увида. Можемо са сигурношћу тврдити да је највећи број деце корисника истовремено у посебно осетљивој групи деце припадника Ромске заједнице (18.942) и деце ОСИ или деце која имају тешкоћа у развоју (10.585) док су све остале много мање присутне. Дошло је и до значајног пораста броја деце страних држављана без пратње, а смањен је број деце повратника (из реадмисије). Пораст евидентираних деце бескућника је само симболичан.

Укљученост деце у образовање

Један од најважнијих показатеља и/или карактеристика деце корисника су подаци о њиховом похађању предшколске установе, школе или неког другог вида образовања. Овај показатељ посредно говори и о ефектима који се код деце могу постићи одговарајућом социјалном заштитом. Прикупили смо ове податке за 61,8% од укупног броја деце евидентираних у ЦСР. Занимљиво је да смо у прошлој години прикупили податке за више деце (за 70,4% деце на евиденцији ЦСР) и то треба имати у виду код апсолутних вредности када поредимо резултате са том годином.

Табела 25.

Структура деце према похађању школе (и слично) у току 2011. године						
Узраст	Врста школе					УКУПНО
	Предшколска	Основна школа	Средња школа	Курс, течај	Не похађају школу	
6-14	7426	49.488	1.651	519	8.726	67810
15-17	23	6927	22.746	1.528	10.420	41.644
2012. Укупно	7.449	56.415	24.397	2.047	19.146	109.454
2011. Укупно	5.693	42.532	17.555	1.238	13.878	80.896

Образовање деце је најбољи показатељ ефеката социјалне заштите и шта се и колико у социјалној заштити деце мења у позитивном смеру! Прво, подаци нам указују да је тек незнатна већина деце - корисника евидентираних у ЦСР укључена у образовање у току 2012 године: 50,9% од укупног броја деце (177.171) а 82,5% од броја за који смо ове податке прикупили (109.454). У 2011. години то учешће је било 41,7% од укупног

броја деце (160.592) а 86% од броја деце за коју су подаци о школовању прикупљени (80.896).

Деца најчешће похађају основну школу (51,5%) или средњу школу (22,3%) и у протеклој години су ови бројеви значајно порасли. Број деце која похађају предшколску установу је 6,8% од броја деце за коју имамо податке, а најређе деца похађају курсеве и/или течајеве у 1,9% случајева. Забрињава податак да расте и број 17,5% деце за коју смо прикупили податке о образовању а која не похађају ниједну образовну институцију.

Деца обухваћена мерама надзора³⁰, мерама старатељске заштите и усвојењем

Старатељска заштита према одредбама Породичног закона обухвата међусобно повезане и условљене правне интервенције и мере социјалне заштите у решавању различитих проблема који се јављају у породици. Најважније мере породичне заштите су надзор над вршењем родитељског права као и разне врсте помоћи и подршке угроженој породици које се пружају ради очувања или (поновног) успостављања породичне равнотеже и породичних функција, старатељство, хранитељство и усвојење.

Деца обухваћена мерама надзора вршења родитељског права

У овом делу извештаја ћемо се бавити анализом неких карактеристика деце корисника ЦСР која су обухваћена мерама надзора над вршењем родитељског права. Превентивни надзор обавља ЦСР као орган старатељства, са циљем да омогући родитељима да врше родитељско право (чл. 79. Породичног закона). Исто тако реализује и корективни надзор над вршењем родитељског права у циљу, исправљања родитеља у вршењу родитељских права (чл. 80 Породичног закона, 2005.). У односу на примењене мере надзора утврђивали смо којим корисничким групама припадају деца која су обухваћена мерама превентивног и мерама корективног надзора над вршењем родитељског права.³¹ Испитали смо структуру деце, која су истовремено обухваћена и мерама превентивног или корективног надзора, по корисничким групама. У односу на прошлу 2011. годину ова појава је у значајном порасту.

³⁰ Мисли се на мере превентивног надзора и мере вршења корективног надзора над вршењем родитељског права према Породичном закону, чланови 79 и 80 из 2005. године. У односу на мере превентивног надзора над вршењем родитељског права такође, постоји и додатно Упутство МРСР Републике.

³¹ Код примене превентивног надзора над вршењем родитељског права најчешће се обухвата област одређивања личног имена детета и област располагања имовином детета. Код корективног надзора над вршењем родитељског права обухватају се активности органа старатељства које имају за циљ кориговање родитеља у вршењу родитељске дужности. У обављању корективног надзора орган старатељства доноси одлуке којима: упозорава родитеље на недостатке у вршењу родитељског права, упућује родитеља у породично саветовалиште и друге установе специјализоване за посредовање у породичним односима, захтева од родитеља полагање рачуна о управљању имовином детета.

Табела 26.

Број деце која су обухваћена мерама надзора над вршењем родитељског права према корисничким групама				
Корисничке групе деце	Деца обухваћена мерама надзора над вршењем родитељског права			
	Превентивни надзор	Корективни надзор	Примење обе мере надзора	Укупно деце обухваћене надзором
Дете које је занемарено или је у ризику од занемаривања	563	280	60	903
Дете жртва насиља	101	63	15	179
Дете са проблемима у понашању	328	144	35	507
Дете чији се родитељи споре око начина вршења родитељског права	217	106	126	449
Дете социо-материјално угрожено	1.718	156	285	2.159
Остала деца корисници	641	61	1	703
Укупно 2012.	3.568	810	522	4.900
Укупно 2011.	2.718	660	114	3.492

У ЦСР Србије је евидентирано укупно 4.900 деце која су током 2012. године обухваћена мерама превентивног и/или корективног надзора родитељског права (3.492 деце током 2011.). У 83,5% евидентираних случајева надзора примењује се превентивни надзор родитеља (најчешће интервенције око личног имена детета и располагања имовином детета). Иначе, деца чији су родитељи предмет надзора су најчешће припадници групе социо-материјално угрожене деце у 44,1% случајева од укупног броја евидентираних, или, припадају групи деце која су занемарена или у ризику од занемаривања, у 18,4% случајева. Више него упола ређе су овом мером обухваћени и родитељи остале деце, на пример, или деце са проблемима у понашању 10,3% или деце чији се родитељи иначе, споре око начина вршења родитељског права, а још ређе, деце која су жртве насиља. Може се уочити да су у 10,6% случајева примењена оба вида надзора над вршењем права родитеља, и превентивни и корективни и то најчешће код родитеља деце која припадају групи деце која су у социјалном и материјалном ризику или се родитељи споре око начина вршења родитељског права.

У структури мера најчешће је примењивана мера - превентивни надзор, примењивана над вршењем права родитеља деце која су социо-материјално угрожена – чак код 2.003 деце, или мало мање од половине (40,9%) од укупног броја обухваћене деце. Само у 16,5% од укупног броја деце је примењиван корективни надзор који је практично директна подршка биолошкој породици да боље обавља своју улогу. Требало би испитати који су све разлози овако скромне примене мере корективног надзора родитеља.

Деца обухваћена мерама старатељске заштите

Одлуку о стављању под старатељство доноси орган старатељства. Породичним законом је прописано да се под старатељство, дете ставља када је без родитељског старања као малолетни штићеник. У току 2012. године евидентирана је у ЦСР у Србији у **9.628** случајева, старатељска заштита у којима је дете узраста 0-17, стављено под старатељство (2011. године у 9.421 случаја)

Иако се бројеви не могу директно упоредити, могу се неки коментарисати и извести закључак да се остварује пораст броја деце (и младих) која су захваљујући активностима органа старатељства стављена под старатељство. У протеклих пет година се број деце и младих заједно, кретао око 6.100 деце и младих под старатељством (2007.-6071, 2008.-6185, 2009.-6222, 2010.-6162) у 2011. години је број, само деце 0-17 под старатељством порастао за 54,4%, да би у 2012. години тај пораст био настављен за 2,1%.

Старатељску заштиту, односно, потпуну негу и бригу о деци, реализовали су старатељи: најчешће, физичка лица, за 3.708 деце или у 38,51% случајева старатељства деце. И радници ЦСР су често ангажовани као непосредни старатељи, за 2.266 деце или за 25,5% деце од укупног броја евидентираних малолетних штићеника. За 32,5% од укупног броја деце под старатељством ангажована су физичка лица у својству привремених старатеља, односно, за 3.133 деце. Остали видови старатељства деце су били ређи случајеви у току 2012. године. Треба поменути и да је само око 3,4% деце у току године променило и имало два или више старатеља а опадање тог броја може бити показатељ бољег квалитета стручног рада ЦСР.

Табела 27.

Број деце обухваћене мером старатељске заштите према врсти старатеља		
Врста старатеља	Број деце 2011.	Број деце 2012.
Старатељ	3.851 = 40,9%	3.708 = 38,51%
Непосредни старатељ	2.174 = 3,1%	2.266 = 25,5%
Колективни старатељ	52 = 0,5%	16
Привремени старатељ	2371 = 25,2%	3133 = 32,5%
Привремени старатељ- колизијски	122 = 1,3%	180
Два или више старатеља	851 = 9,0%	325 = 3,4%
УКУПНО	9421 = 100%	9628 = 100%

Као значајну карактеристику деце обухваћене старатељском заштитом утврђивали смо и ко је вршилац старатељске дужности у 2012. За 27,1% или 2.613 деце, за старатеља је постављен сродник детета, што значи да се у непосредној бризи и васпитању детета ангажовала породица. Међутим, и стручни радници ЦСР као органа старатељства се ангажују у функцији непосредног старатеља деци. Скоро да постоји равнотежа између ангажовања породице и ЦСР у функцији старатеља јер су радници

ЦСР истовремено старатељи за 2.683 деце или 27,8% малолетних штићеника. Ово је и пример како се може помоћи и одменити породица када је то потребно.

Утврђена је и структура деце под старатељством према томе, из којег је разлога примењена старатељска заштита. Разлози су утврђени и пријављени за сву децу која су евидентирана да су под старатељством (9.628).

Табела 28.

Структура деце према разлогу примене мере старатељске заштите				
Разлог примене мере старатељске заштите	Број деце 2011.	Број деце 2012.	% 2011.	% 2012.
Родитељи преминули	862	914	10,0	9,49
Родитељи непознати	78	74	0,9	0,8
Родитељи лишени пословне способности	240	259	2,8	2,7
Родитељи спречени да врше родитељску дужност	1332	1476	15,5	15,34
Родитељ лишен родитељског права	1622	1959	18,8	20,35
Неадекватно родитељско старање(злоупотреба)	497	622	5,6	6,5
Неадекватно родитељско старање.....(занемаривање)	2352	2832	27,4	29,4
Родитељи који нису стекли пословну способност	41	36	0,4	0,3
Друге ситуације	1.566	1456	18,6	15,12
УКУПНО	8.590	9628	100%	100%

Уочавамо да је најчешће пријављен разлог чињеница да постоји неадекватно родитељско старање (29,4%) а следећи разлог, по учесталости, је да је родитељ лишен родитељског права (20,35%). Ако занемаримо различите, друге ситуације следећи по учесталости је разлог да су родитељи спречени да врше родитељску дужност (15,34%). Преминули родитељи се као разлог примене старатељске заштите јављају у 9,49% случајева а још знатно ређи су разлози да су родитељи лишени пословне способности или су непознати (0,8%) или још нису стекли радну способност (тј. испод 15 година старости). Структура разлога је са малим одступањима, поновљена у претходне три године.

Деца обухваћена усвојењем

Утврђено је да је број усвојене деце током 2012. године 105. Направљен је и преглед овог податка за период од 8 година и утврђено да је број усвојене деце у 2012. мањи од просека или већине година.

Табела 29.

Година	2005.	2006.	2007.	2008.	2009.	2010.	2011.	2012.
Број усвојене деце	123	95	131	147	129	138	140	105
индекс	100	77	106	119	104	112	113	85

Посматрано за протекли период од више година могу се уочити осцилације броја деце која су усвојена тако још није достигнут број из 2008. године. Треба имати у виду да је у питању сложена и веома деликатна појава и да постоји читав низ различитих фактора који утичу на број усвојења.

Обрасцем за извештавање је упућен захтев ЦСР за подацима о узрасту деце са утврђеном подобношћу за усвојење као и о дужини чекања на усвојење. Добили смо податке за 149 усвојења (од чега је реализовано у 2012. години – 105).

Табела 30.

Узраст деце према дужини чекања на усвојење у 2012.					
Узраст деце	Дужина чекања на усвојење				УКУПНО
	6 месеци	7-12 месеци	13 месеци- до 2 године	Преко 2 године	
0-11 месеци	17	6	3	0	26
1-2 године	19	6	10	2	37
3-5 година	20	20	9	5	54
Преко 6 година	20	4	0	8	32
УКУПНО	76	36	22	15	149

Код деце која чекају на усвојење доминира узраст до 1 године на коме је 75,2% или више од две трећине деце. Следећу групу чине деца на узрасту 1-2 године чије је учешће знатно мање (14,7%). Највећи број деце усвојење је чекао 3-5 година (54), од 1-2 године је чекало 37 деце, преко 6 година је чекало 32 деце док је само 26 деце чекало на усвојење до 11 месеци.

У току 2012. године је код 18 деце примењен институт међудржавног усвојења. Постоји и одређен број деце која су у извештајном периоду упућена на узајамно прилагођавање у породицу потенцијалних усвојитеља, али прилагођавање није окончано усвојењем – 81. У 2012. је (81) у односу на 2011. двоструко већи број деце искусио неуспело прилагођавање (40).

Деца на смештају у установама социјалне заштите или хранитељским породицама

По Закону о социјалној заштити (члан 40) услуге смештаја подразумевају смештај у сродничку, хранитељску породицу, домски смештај, смештај у прихватилиште и друге врсте смештаја. На дан 31. 12. 2012. године је у хранитељским породицама и у установама социјалне заштите било је смештено укупно 7.674 деце (0-17).

Можемо посматрати смештај деце и младих заједно, у периоду од претходних пет година. Подаци о укупном броју деце и младих који су користили смештај у установама социјалне заштите протеклих година су следећи:

- 2008. - **7.123** (деца и млади)
- 2009. - **7.315** (деца и млади),
- 2010. - **8.432** (деца и млади)
- 2011. - **9.318** (само деца) и **1.671** младих (18-26),
- 2012. – **9.038** (само деца) и **1.421** младих (18-26).

У односу на претходне године може се закључити да постоји тренд пораста броја деце и младих који се упућују на коришћење услуге смештаја у установе социјалне заштите у јавном сектору. У хранитељске породице је смештено 5.993 деце а у домове 3.045 деце.

Табела 31.

Старосна структура деце на смештају						
Врста смештаја	0-2	3-5	6-14	15-17	Укупно 2012.	На дан 31.12.2012
Сродник хранитељ	27	95	577	442	1.141	1.045
Хранитељска породица	512	643	2.405	1.192	4.852	4.417
Установа за децу и младе	109	117	567	528	1321	1121
Установа за васпитање	1	1	25	94	121	94
Прихватилиште	88	81	282	240	691	304
Остало	120	117	483	192	912	693
УКУПНО	857	1.054	4.439	2.688	9.038	7.674

Старосна структура деце која су на смештају указује на највеће учешће деце основно школског узраста или узраста од 6 до 14 година, 49,1% што је скоро половина

од укупног броја деце. Ова деца су према врсти смештаја најчешће у хранитељским породицама (2.405 деце) и то је практично и највећа група деце која је одређеног узраста и користи одређен вид заштите - смештаја.

На другом месту по броју су деца на средњешколском узрасту или од 15 до 17 година, 26,7%, што је нешто више од четвртине укупног броја деце на смештају. И ова деца су најчешће смештена у хранитељске породице (1192 деце). Само 11,6% деце је на узрасту од 3-5 година, и више од половине ове деце смештен је у хранитељске породице. Учешће деце на најмлађем узрасту је на нивоу 9,4% и такође је две трећине ове деце у хранитељским породицама. Можемо закључити да смо у реализацији стратешких циљева поводом развијања института хранитељства већ успели да извршимо најважније, односно извршимо суштинске промене.

Хранитељство је преузело примат у односу на смештај у установама и то је од суштинског значаја. Истовремено, заштиту деце треба још много унапређивати. На пример, у 2012. години се чак 3.045 деце налази у установама (или 33,6% од укупног броја деце на смештају било породицама било у домовима). Деца корисници домова су најчешће у домовима за децу и младе – 43,4% од укупног броја деце на смештају у домовима али и прихватилиштима са 22,6% деце од укупног броја деце на смештају у домовима као и осталим установама домског типа (29,9%).

За сву децу која су збринута у институционалој заштити и која не уживају непосредну заштиту своје сопствене породице, било да су смештена у породици или у дому, поставља се и питање њихове основне сигурности и због тога прикупљамо податке да ли су деца на смештају под старатељском заштитом и ко су стараоци (врста старатеља).

Табела 32.

Примена мера старатељске заштите у 2012.години код деце на смештају у породици или дому			
Врста смештаја	Број деце под старатељством и врста стараоца		
	Старатељ	Привремени старатељ	ОБА - Старатељ и привремени старатељ
Сродничко хранитељство	806	212	24
Хранитељство	2921	1263	208
Смештај у дом за децу и младе	401	261	38
Смештај у дом за децу и младе са сметњама у развоју	304	108	28
Установа за васпитање деце и омладине	47	27	2
Смештај у прихватилиште	107	296	3
Остало	51	90	0
УКУПНО	4637	2257	303

Под старатељском заштитом је укупно 7.197 деце на смештају, што је истовремено 79,6% од укупног броја деце на смештају (9.038). Старатељ обавља дужност за 64,4% деце на смештају а привремени старатељ је постављен за 31,4% деце. Једном мањем броју деце је у току 2012. постављен и привремени старатељ и старатељ – 4,2%.

Према подацима које смо прикупили за 72,1% деце смештене у домове, можемо приказати и структуру према врсти установа - домована у које су деца смештена.

Табела 33.

Број деце на смештају у 2012. према врсти установа				
Врста установе	Број деце 2011.	%	Број деце 2012.	%
Дом за децу и омладину	553	25,8	582	26,5
Домско одељење ЦСР за смештај деце и омладине	34	1,6	12	
Центар за заштиту деце и омладине	204	9,5	179	8,1
Дом за децу и омладину ометену у развоју	654	30,5	546	24,8
Установа за васпитање деце и омладине	138	6,5	124	5,6
УКУПНО у домовима	1583		1443	
Прихватилиште/прихватна станица	559	26,1	753	34,3
УКУПНО домови и прихватилишта	2.142	100%	2.196	100%

У току године долази и до промена у смислу престанка смештаја. У овој врсти промена узраст детета је значајан фактор. Стога су прикупљени подаци о узрасту деце и врсти смештаја у коме је дошло до престанка или прекида.

Табела 34.

Старосна структура деце која код којих је у току 2012. дошло до престанка смештаја					
Врста смештаја	узраст				
	0-2	3-5	6 - 14	15-17	УКУПНО
Сродничко хранитељство	1	6	34	43	84
Хранитељство	80	52	134	174	440
Установа за децу	29	26	41	103	199
Установа за васпитање деце и омладине	0	0	11	29	40
Прихватилиште	34	32	153	86	305
Остало	11	8	33	15	67
УКУПНО	155	124	406	450	1.135

Показало се да је укупан број деце код којих је дошло до престанка смештаја у току године, у односу на укупан број деце на смештају (9038), значајан и износи – 12,6%. Међу овом децом је нешто више деце која су иначе смештена у установе, 611 или 53,9%. Међу овом децом је такође, изразито веће учешће деце старијих узраста од 15 до 17 (39,6%) али и деце од 6 до 14 година (35,7%).

И у испитивању разлога за престанак или прекид смештаја деце важан фактор је узраст детета. Због тога је старосна структура доведена у везу са разлозима престанка смештаја у извештајном периоду. Добили смо податке за све случајеве престанака смештаја па поређење узраста са разлозима за престанак смештаја доноси потпуно релевантне информације.

Табела 35.

Старосна структура деце према разлозима престанка смештаја у току 2012.					
Разлог престанка смештаја	Узраст				
	0-2	3-5	6 - 14	15-17	Укупно
Повратак у родитељску породицу	30	23	108	79	240
Осамостаљивање	0	0	0	129	129
Одлазак у сродничку породицу	5	9	16	14	44
Усвојење	54	20	10	1	85
Хранитељство у сродничкој породици	0	6	10	12	28
Хранитељство у другој породици	24	39	92	36	191
Завршено школовање/радно оспособљавање	0	0	1	54	55
Престанак васпитне мере	0	0	1	10	11
Самовољно напуштање смештаја	0	0	35	37	72
Смрт	4	0	3	4	11
Нешто друго	39	27	130	74	270
УКУПНО	155	124	406	450	1.135

Чињеница да је доминантан разлог престанка смештаја деце «нешто друго» у скоро четвртини случајева или 23,8%, указује нам на чињеницу да у понуђеним одговорима неки недостају. На другом месту по учесталости је разлог повратак у родитељску породицу, разлог за 240 деце или нешто више од петине или 21,1% деце којима је смештај престао у 2012. години. Изгледа да у погледу овог разлога напуштања смештаја узраст деце овде није од пресудног значаја јер се и млађа деца налазе у овој групи иако старија преовлађују.

Хранитељство у другој породици је по учесталости трећи, следећи разлог престанка смештаја деце у 2011. и обухвата 191 или 16,8% деце којима је престао смештај. Следећи разлог одласка деце из смештаја је осамостаљивање (11,4%) и тај је разлог природно у вези са одређеним узрастом деце од 15 до 17 година. Ако посматрамо

узраст деце у овој групи можемо закључити да године пубертета доминирају. Иста старосна структура важи и за завршено школовање (радно оспособљавање) као разлог напуштања смештаја. И престанак васпитне мере као разлог престанка смештаја је везан за старије узрасте.

Више од половине усвојења реализованих у току године је било истовремено и разлог за престанак смештаја деце. И самовољно напуштање установе је присутно као разлог престанка смештаја у 6,3% случајева, и најчешће кода деце на узрасту од 15-17 година. Смрт детета се такође јавила као разлог престанка смештаја у 11 случајева у току године или 0,9%. Деца која су у извештајном периоду мењала врсту смештаја једном, или више пута посебно су посматрана и у односу на њихову родну припадност.

Табела 36.

Број деце која су у току 2012. мењала врсту смештаја једном или више пута			
Број промена смештаја	М	Ж	УКУПНО
Једанпут променили смештај	185	155	340
Два пута	36	29	65
Три и више пута променили смештај	9	7	16
УКУПНО	230	191	421

Укупан број деце која су у току године била у ситуацији да промене врсту смештаја и једанпут, два пута и више пута (13,8%) одговара утврђеној структури разлога прекида смештаја. Највише је деце која дом напусте једном и чине 80,8% од свих ситуација прекида смештаја деце у току 2012. године. За најмлађе узрасте деце боравак у установи за смештај је за свако дете и 100% ризичан за психофизички развој и напредовање. Због тога је се посебно утврђује број деце узраста до 3 године и дужина њиховог боравка у установи за смештај на дан 31.12.2011.

Табела 37.

Број деце узраста до 3 године према дужини боравка у установи за смештај на дан 31.12.		
Дужина боравка у установи за смештај	Број деце 2011.	Број деце 2012.
0 – 6 месеци	60	29
7 - 12 месеци	24	28
1 – 2 године	32	33
Преко 2 године	34	49
УКУПНО	150	149

Од укупног броја деце која су на најнижем узрасту у току 2012. године боравила у установи за смештај, највећи број је у установи смештен преко 2 године или 32,8%. Ово је изузетно дуг период времена за децу која су истовремено групација са највећим потенцијалима за решавање њиховог статуса. Следећа, друга по учешћу је група деце која су боравила у установи од 1 до 2 године или 20,1%. Тек затим и мање од једне петине је број деце са боравком који је трајао мање од пола године (19,5%) а на последњем месту је група деце која је била у установи до 1 године, која обухвата 18,8%.

Породични смештај

У вези са децом која су на смештају у породици прикупљени су подаци о броју сродничких и других врста хранитељских породица које су на евиденцији центара за социјални рад.

Табела 39.

Број сродничких и других хранитељских породица на евиденцији центра за социјални рад	Број породица 2011.	Број породица 2012.
Сродничке хранитељске породице	905	891
Друге хранитељске породице у којима су смештена деца	2.722	2952
Друге хранитељске породице које чекају на смештај деце	740	735
УКУПНО	4.367	4.578

Сродничке хранитељске породице обухватају 19,5% укупног броја хранитељских породица. Највећу групу чине несродничке или друге хранитељске породице 2952 или 64,5%. Најмању групу евидентираних хранитељских породица чине друге хранитељске породице које чекају на смештај деце, 735 или 16,0%. Број евидентираних породица у којима су деца боравила је 3.843 а број деце која су била на смештају у породицама је 5.993 (што је податак из Табеле 31. о старосној структури деце према врсти смештаја).

Према припадности основним корисничким групама сврстана су и деца која су у 2012. години била на породичном смештају, односно, у хранитељским породицама, као и према врсти породичног смештаја.

Табела 40.

Деца на породичном смештају/хранитељству по корисничким групама и врсти породичног смештаја у 2012.			
Корисничке групе	Врста хранитељства		
	Сродничко хранитељ.	Хранитељ. у другој породици	УКУПНО
Дете које је занемарено или у ризику од занемаривања	628	3.220	3.848
Дете жртва насиља	15	174	189
Дете са проблемима у понашању	22	90	112
Дете чији се родитељи споре око начина вршења родитељског права	25	89	114
Дете социо-материјално угрожено	98	477	575
Остала деца	323	834	1.157
УКУПНО	1.111	4.884	5.995

Може се уочити да је међу децом која су на породичном смештају најприсутнија корисничка група деце која су занемарена или су у ризику од занемаривања (64,2%) док су све остале корисничке групе сем оне «остала деца» (19,3%) заступљене у мањој мери.

У свим основним корисничким групама деце на породичном смештају, деца су знатно чешће смештена на хранитељство у другим породицама него у сродничке породице. Пракса се донекле разликује у групи деце са проблемима у понашању, код које су сродничке породице, хранитељске за скоро петину деце или 19,4% или, у групи деце социо-материјално угрожене код које су сродничке породице хранитељске за више од четвртине деце или у 27,9% случајева.

МЛАДЕ, ОДРАСЛЕ И СТАРИЈЕ ОСОБЕ КАО КОРИСНИЦИ ЦСР

Основне карактеристике пунолетних корисника ЦСР

По Закону о социјалној заштити, пунолетно лице, до навршених 26 година, или *млади*, односно, омладина могу бити корисници социјалне заштите из истих разлога као и деца: када им је услед породичних и других животних околности угрожено здравље, безбедност и развој, односно, ако је извесно да без подршке система социјалне заштите не могу да постигну оптимални ниво сопственог развоја.

И пунолетна лица од навршених 26 година до навршених 65 година или *одрасле особе*, као и *старији од 65 година* могу бити корисници социјалне заштите, односно, ЦСР, када је њихово благостање, безбедност и продуктиван живот у друштву угрожен ризицима услед старости, инвалидитета, болести, породичних и других животних

околности. По члану 41. Закона, одрасле и старије особе постају корисници социјалне заштите нарочито или посебно, у следећим случајевима:

1. Ако имају телесне, интелектуалне, сензорне или менталне тешкоће или тешкоће у комуникацији, и када се услед друштвених и других препрека сусрећу са функционалним ограничењима у једној или више области живота;
2. Ако за њих постоји опасност да ће постати или ако већ јесу жртве самозанемаривања, занемаривања, злостављања, експлоатације и насиља у породици;
3. Ако се суочавају са тешкоћама због поремећених односа у породици, зависности од алкохола, дрога и других опојних средстава, или, због других облика друштвено неприхватљивог понашања и других узрока;
4. Ако су жртве трговине људима;
Ако су страни држављани или лица без држављанства са потребом за социјалном заштитом;
5. Ако имају потребе за домским смештајем и друге потребе за социјалном заштитом.

У складу са наведеним законским одређењима изведене су и корисничке групе одраслих и старијих и то:

- група особа које су занемарене или особа које су у ризику од занемаривања; корисничка
- група особа жртава насиља,
- група особа са проблемима у понашању,
- група особа са поремећеним породичним односима као и
- особе које су социо-материјално угрожене.

Препорука Завода је да се у складу са ставом б истог члана 41. Закона дода и корисничка група **особа које имају потребе за смештајем** и другим видовима заштите, односно, група особа у ризику од институционализације.

Информације о припадности пунолетних корисника основним корисничким групама као и подаци о старости пунолетних корисника ЦСР, прикупљене су за укупно 425.005 пунолетних корисника ЦСР. То је број већи за 6% од пријављеног укупног броја пунолетних корисника (евидентирани у Регистру ЦСР). Конкретно, можемо претпоставити да су 2.588 корисника евидентирани у најмање две корисничке групе у складу са њиховим утврђеним ризицима. Истовремено је то показатељ да је у просеку, код 6% пунолетних корисника утврђено стање оптерећено вишеструким врстама угрожености. Обрнуто, чак једна четвртина корисника ЦСР је у групи «Остали» што нам говори да има још простора за унапређивање класификације корисничких група

ЦСР. У тој групи се нашао релативно велики број и младих и одраслих и старијих који су истовремено и припадници посебно остелјиве групације корисника – особа са инвалидитетом које користе материјална давања и услуге дугорочног збрињавања у локалној заједници.

Табела 41.

Број пунолетних корисника према дефинисаним корисничким групама и старости у току 2012. године				
Корисничке групе пунолетних корисника	Млади	Одрасли	Старији	УКУПНО
Занемарени и у ризику од занемаривања	1.347	2.815	4.438	8.600
Жртве насиља	712	3.587	1.029	5.328
Са проблемима у понашању	7.738	6.752	1.102	15.592
Са поремећеним породичним односима	3.701	25.551	3.184	32.436
Социо-материјално угрожени	35.898	195.758	43.095	274.451
Са потребом за смештај ³²	647	5.766	9.615	16.028
Остали	12.018	52.809	36.962	101.789
УКУПНО	62.061	293.038	99.425	454.524

Међу младима је најбројнија група социо-материјално угрожених која обухвата 35.868 особа или 57,8% или нешто мало више од половине евидентиране структуре корисничких група код младих. Међу одраслим корисницима такође изразито доминира група социо-материјално угрожених (195.758 особа или 66,8%) која обухвата пуне две трећине одраслих корисника евидентиране структуре корисничких група код одраслих.

Ако из групе остали издвајимо кориснике са потребом смештаја, или који су већ смештени, и код старијих корисника је најбројнија група социјално и материјално угрожених старијих која обухвата 43.095 особа или 43,3% евидентиране структуре старијих корисника. Може се констатовати да је у односу на претходну годину дошло до значајног пораста учешћа социјално и материјално угрожених појединаца и породица што је видљиво и у свим старосним старосним групама мада, не у истој мери – веће је код одраслих а затим и код младих где је учешће више од половине, а мање је код старијих корисника.

³² Ово је предлог - Иако официјелно још није „корисничка група“ овде смо за сада, убројали пунолетне кориснике који су на смештају у установама социјалне заштите у јавном сектору. У будуће би уз набројане овој корисничкој групи припадали и сви корисници који живе у својим кућама али којима је подршка неопходна у свакодневним животним активностима и због тога им се пружају различите врсте услуга.

Ниво образовања и старосна структура

Код пунолетних корисника ЦСР у току 2012. године, евидентиран је ниво образовања за 383.159 пунолетних корисника или 84,3% од укупног броја евидентираних пунолетних корисника ЦСР у Србији. За разлику од 2011., овај податак је прикупљен за скоро 20% корисника више (2011. је прикупљено за 276.517 корисника или 65,5% од укупног броја пунолетних корисника)

Ниво образовања је сагледан у комбинацији са старосним групама корисника па се може констатовати, иначе очекивана ситуација, да су млађи корисници у просеку и образованији, односно, да постоји тзв. обрнута корелација нивоа образовања и старости.

Табела 42.

Пунолетни корисници према нивоу образовања и старосној структури у извештајном периоду								
Старосне групе	Ниво образовања							УКУПНО
	Нема О.Ш.	Непотпуна О.Ш.	Завршена О.Ш.	Непотпуна средња	Завршена средња	Завршен курс	Завршена виша	
					школа	течај	висока фак.	
Млади	7.236	6.421	15.029	5.383	15.099	2.540	1.704	53.412
Одрасли	43.721	36.135	66.553	19.347	6.3737	10.873	8.230	248.596
Старији	23.126	18.351	18.663	6151	8.400	4528	1.932	81.151
УКУПНО	74.083	60.907	100.245	30.881	87.236	17.941	11.866	383.159
%	19,3	15,9	26,2	8,1	22,7	4,7	3,1	100,0

Посматрано у целини, запажамо и разумљиво, знатно нижи степен образовне структуре него што га има општа популација становништва. Највећу групу чине одрасли корисници ЦСР који су завршили само основну школу 26,2% или више од четвртине укупног броја евидентираних. Група са завршеном основном школом највећа је код одраслих корисника. Док је код младих на другом месту иза групе са средњом школом. Код старијих је такође на другом месту али иза најбројније групе која нема основну школу.

У истом контексту утврђивано је и колико пунолетних корисника ЦСР има запослење и какав је *статус зайослености* у датој старосној структури корисника, у току 2012. године. Податке смо добили за више од половине (52,6%) пунолетних корисника ЦСР или 239.091 особа.³³

33 У односу на податке из 2011. године (за 10,7%) за 2012. подаци су добијени за скоро 40% корисника више.

Табела 43.

Број пунолетних корисника евидентираних у ЦСР по запослености и старости у 2012. години			
Старост корисника	Статус запослености		
	Незапослен	Запослен	Пензионер
Млади	30.275	3.006	94
Одрасли	147.194	13.692	4.860
Старији	21.889	354	17.627
УКУПНО 239.091	199.358	17.052	22.581
100,0%	83,4	7,1	9,5

Јасно се види у Табели 43. у којој мери незапосленост као проблем заузима капацитете социјалне заштите обзиром да су незапослени најприсутнији корисници и чине више од четири петине свих пунолетних корисника. У свим старосним групама, и код младих и код одраслих и код старијих особа доминирају корисници ЦСР који су евидентирани као незапослени.

Чињеница је и да се релативно велики број особа старијих од 65 година, изјаснио као незапослени, већи и од броја старијих - пензионера који су корисници ЦСР. Евиденција указује и да има запослених старијих корисника али у малом броју. Овај сегмент евиденције ће иначе добити и већи значај и прави смисао када се у праксу ЦСР буду увеле мере и услуге активације и подстицаја за кориснике ЦСР да се више ангажују на тржишту рада.

Пунолетни корисници мера старатељске заштите

Већ је наведено да одлуку о остављању под старатељство доноси орган старатељства и да је Породичним законом прописано да се под старатељство ставља дете без родитељског старања али и пунолетно лице које је лишено пословне способности (пунолетни штићеник). Одлуку о потпуном или делимичном лишењу пословне способности пунолетне особе доноси суд.

Да би смо стекли увид у комплетну старатељску заштиту утврђивали смо број и старосну структуру свих особа које су биле под старатељством (укључујући и децу) у протеклом периоду од пет година. Приметили смо да постоји изражен пораст ове појаве, као и да су се јавиле одређене промене у структури обухваћених циљних група корисника.

Табела 44.

Број и старосна структура особа под старатељством										
Старосне групе	2008.		2009.		2010.		2011.		2012.	
	број	%	Број	%	број	%	број	%	број	%
Деца и млади	6.185	37,7	6.222	35,4	6.162	35,4	11.025	40,8	11.267	39,2
Одрасле особе	7.449	45,4	8.426	47,8	8.672	48,4	11.212	41,4	11.852	41,3
Старије особе	2.756	16,8	2.967	16,8	3.049	17,2	4.803	17,8	5.611	19,5
Укупно	16.390	100,0	17.615	100,0	17.883	100	27.040	100,0	28.730	100,0

Можемо уочити промене у односу на раније године. Учешће деце и младих под старатељством значајно је порасло и у апсолутном броју штићеника као и у учешћу у укупном броју особа под старатељством. Порастао је и број штићеника у групама одраслих као и старијих. Укупно број особа под старатељством у односу на претходну годину повећан је за 1.690 особа што је за 6% више. То је знатно мањи пораст него онај који смо утврдили у 2011. Тада је по подацима из ЦСР утврђено да је број штићеника порастао у једној години чак за трећину (33,9%) или за 9.157 особа.³⁴

Суд је на предлог органа старатељства у току 2012. године, утврдио продужено родитељско право за 176 младих што је за 56 мање него у претходној 2011. са 232 нова штићеника са продуженим родитељским правом. Укупан број пунолетних штићеника је у 2012. години био **19.102**, а у 2011. години, 16.015 или 3.087 мање. У 2012. години је дакле, број одраслих штићеника порастао за 20%.

Прикупили смо и податке о врсти лишавања пословне способности за кориснике код који је дошло до лишавања пословне способности у току 2012. године или за један мањи број, односно, за 19,3%, или за нешто мање од петине од укупног броја пунолетних корисника који су лишени пословне способности. Они су постали штићеници током 2012. године.

Табела 45.

Број пунолетних корисника према врсти лишавања пословне способности и старосној структури у току 2012.					
Врста лишавања пословне способности	Старосне групе корисника				
	Млади	Одрасли	Старији	УКУПНО	%
Потпуно лишавање пословне способности	194	2.323	842	3.359	91,1
Делимично лишавање пословне способности	16	217	96	329	8,9
Укупно	210	2540	938	3.688	100,0

34 Не располажемо ближим објашњењем разлога који су довели до оваквог пораста броја штићеника у 2011. у односу на 2010.

Занимљиво је да у односу на претходну годину, када у посматраном периоду није евидентиран ни један случај делимичног лишавања пословне способности, у 2012. години је евидентирано чак 329 случајева (8,9%) делимичног лишавања пословне способности и то најчешће код одраслих штићеника али и код младих и старијих. Старосна структура пунолетних корисника под старатељством, или штићеника је да су много чешће одрасла лица старости од 26 до 64 године него млади (18-26) или старији (65+).

И подаци о разлозима за лишавање пословне способности констатовали смо, прикупљени су само за пунолетне штићенике који су лишени пословне способности у току 2012. године што је мањи број или 19,3% од укупног броја пунолетних корисника под старатељством.

Табела 46

Пунолетни корисници према разлогу лишавања пословне способности и старосној структури у извештајном периоду					
Разлог лишавања пословне способности	Старосне групе корисника				
	Млади	Одрасли	Старији	Укупно	%
Болест	33	1.254	620	1.907	51,5
Сметње у психофичком развоју	158	1.294	340	1.792	48,5
УКУПНО	191	2.548	960	3.699	100,0
%		68,8		100,0	

Са становишта обавеза које има ЦСР као орган старатељства значајно је и потврдити да је код одраслих штићеника болест, односно ментално обољење уједно и најчешћи разлог за лишавање пословне способности јер је присутан у више од половине случајева лишавања.

А подаци о врсти старатеља који непосредно брину о штићеницима и реализују старатељску заштиту прикупљени су за скоро све штићенике или за укупно 18.468 пунолетна корисника старатељске заштите, или за 96,7%% од 19.102 особе колико је било укупно одраслих штићеника у ЦСР (у 2011. за 15.276 или 95,4%).

Табела 47.

Пунолетни корисници мере старатељске заштите према старости и врсти старатеља				
Старосне групе корисника	Врста старатеља			
	Старатељ		Привремени старатељ	
	2011. године	2012. године	2011. године	2012. године
Млади	846	916	534	527
Одрасли	6.916	8.072	2.777	3.332
Старији	2.198	2.694	2.005	2.927
УКУПНО	9.960	11.682	5.316	6.786

Привремено старатељство је или почетна фаза у старатељској заштити или заштита интереса штићеника у неком посебно одређеном случају. У структури се може уочити доминација старатеља, у односу на број привремених старатеља, што је и углавном очекиван исход у успостављању старатељске заштите. У односу на претходну годину може се уочити и пораст броја постављених старатеља.

За готово све кориснике старатељске заштите – пунолетне штићенике или у 99,7% случајева прикупили смо и податке о томе у каквом су конкретном односу према старатељу а ови подаци су систематизовани према њиховој старосној структури у 2012. години.

Табела 48.

Број корисника обухваћених мером старатељске заштите према врсти старатеља, у 2012.				
Врста старатеља	Број корисника			Укупно
	Млади	Одрасли	Старији	
Старатељ	786	6.853	2.359	9.998
Непосредни старатељ	210	1.712	476	2.398
Колективни старатељ	2	2	14	18
Привремени старатељ	485	2.867	2.450	5.802
Привремени старатељ-колизијски	43	147	188	378
Сукцесивно два или више стар.	61	271	124	456
УКУПНО	1.587	11.852	5.611	19.050

Уочавамо да је највећа група одраслих особа које су под старатељством физичког лица (сродника и сл.) и да та група одраслих штићеника обухвата 52,5% или више од половине случајева старатељстава на којима ради орган старатељства. Прошле 2011. то је било нешто више од трећине, или 37,5% па је пораст очигледан. Можемо закључити да су старатељи физичка лица за све старосне групе штићеника у предности

у односу на остале врсте старатеља и у тој мери више, сродници и породица преузимају одговорност и бригу о штићеницима.

Ангажовање радника ЦСР у виду непосредних старатеља у току 2012. године је било исто као и 2011. Радници ЦСР су стараоци у укупно 12,6% случајева и то најчешће код одраслих особа (71,4% свих непосредних старатеља).

За око половине пунолетних штићеника ЦСР или 52,1% испитали смо и прецизно колико је учешће и којих сродника у својству старатеља.

Табела 49.

Број корисника према старости и односу/сродству са вршиоцем старатељске дужности				
Однос/сродство са вршиоцем старатељске дужности	Старосна структура корисника			
	Млади	Одрасли	Старији	Укупно
родитељ	418	2.937	119	2.574
Син/ћерка	8	1.334	1.047	2.389
Други сродник	348	2.849	971	4.168
Брачни/ванбрачни партнер	4	604	214	822
УКУПНО	778	6.824	2.351	9.953

Подаци указују да се послова старатељства најчешће прихватају даљи сродници (41,9%) а нешто ређе родитељи штићеника (25,9%). Ређе су стараоци деца штићеника (24,0%), а најређе, брачни и/или ванбрачни партнери (8,3%) штићеника. Изгледа да је у благом повећању број родитеља који су у улози стараоца одраслих штићеника.

Пунолетни корисници смештаја

Број пунолетних младих, одраслих и старијих који су били корисници услуге смештаја у јавном сектору социјалне заштите у току 2012. године је, **18.361** особа али рачунајући и породични смештај и смештај у дому заједно. Утврђена је структура корисника према врсти смештаја у том извештајном периоду и на дан 31. 2012. На смештају је укупно 18.361 пунолетних корисника, што је скоро на нивоу претходне 2011.

Табела 50.

Структура пунолетних корисника према врсти смештаја у току 2012. и на дан 31.12.2012.						
Врста смештаја	Старосне групе					
	Млади		Одрасли		Старији	
	Укупно	На дан 31.12.	Укупно	На дан 31.12.	Укупно	На дан 31.12.
Сроднички породични смештај	184	157	157	148	66	65
Породични смештај у другу породицу	524	404	337	289	220	195
Установа за смештај деце и младих	465	424	67	90	32	38
Установа за смештај одраслих и старијих	125	104	5676	5158	9587	7162
Установа за васпитање деце и омладине	55	39	0	0	0	0
Прихватилиште	55	33	559	222	239	84
УКУПНО 18.361 особа	1.421	1.161	6.796	5.907	10.144	7.544

Смештај у сродничку породицу или смештај у другу породицу је доминантан код младих до 26 година (49,8%) а ређе присутан у случају одраслих (7,2%) или код старијих (2,8%). У установама социјалне заштите у јавном сектору у 2012. години борави 91.9% пунолетних корисника у односу на 8,1% пунолетних корисника колико је било на породичном смештају. Млади су корисници установа за смештај деце и младих, у 32,7% случајева или скоро у трећини случајева укупног броја смештаја младих. Међутим, има и младих особа које су биле смештене у установе за васпитање деце и младих, установе за одрасле и старије као и прихватилишта.

Највише одраслих корисника смештаја су старије особе смештене у установе за смештај одраслих и старијих особа (9.587 старијих) или 94,5% од укупног броја старијих корисника који користе неки од наведених видова смештаја. Утврђена је и структура корисника смештаја према врсти установа социјалне заштите у 2012. години.

Табела 51.

Број пунолетних корисника у ЦСР према врсти установе социјалне заштите у коју су смештени у 2012. години				
Врста установе	Старосна структура корисника			
	Млади	Одрасли	Старији	Укупно
Дом за одрасла инвалидна лица и лица са чулним оштећењима	12	266	149	427
Завод за одрасла лица ометена у менталном развоју и душевно оболела	32	581	97	710
Домско одељење за смештај одраслих лица ометених у развоју и душевно оболелих	11	230	89	330
Дом за душевно оболела лица	3	1.427	381	1.811
Дом за одрасла лица са менталним тешкоћама	145	1.095	141	1.381
Дом за смештај старих лица	0	384	1.517	1.901
Домско одељење за смештај старих лица	0	70	432	502
Геронтолошки центар	0	1.468	6.731	8.199
Дом за децу	270	42	0	312
Установа за васпитање деце и омладине	64	22	0	86
Остало	110	181	78	369
УКУПНО	647	5.766	9.615	16.028

Мора се поменути да је прикупљено података за нешто мање случајева смештаја него што је евидентирано укупно (укупно евидентирано 16.861 смештаја у домове). Утврђена је структура за 95,0% од укупног броја корисника смештаја у 2012. У овако добијеној структури, највећи број смештаја у току 2012. године обављен је за смештај старијих у геронтолошке центре.

Међутим, може се уочити и да је добар део смештаја у геронтолошке центре који је предвиђен за старије обухватио и одрасле или 17,9% особа узраста од 26 до 64 година од броја укупно смештених у ГЦ. Последњих година расте број одраслих који се смештају у домове за старије и аналогно томе смањује капацитет за старије. У прошлој, 2011. је било 15,6% смештаја одраслих само у геронтолошке центре. Учешће одраслих лица смешетених у домовима за старије или домска одељења за смештај старијих, још је веће. Пораст броја смештаја одраслих особа са инвалидитетом у домове за старије треба имати у виду и када се коментаришу капацитети услуга смештаја за старије јер се та чињеница често превиђа. За одређен број односно, 3.837 или 22,8% случајева смештаја у дом, добијена је и структура разлога због којих је дошло до престанка смештаја у току 2012.

Табела 52.

Структура корисника код којих је дошло до престанка смештаја према разлогу престанка смештаја у извештајном периоду					
Разлог престанка смештаја	Старосна структура корисника				
	Млади	Одрасли	Старији	Укупно	%
Повратак у породицу	17	29	38	84	
Осамостаљивање	56	6	2	64	
Завршено школовање/радно оспособљавање	45	9	0	45	
Престанак васпитне мере	10	2	0	12	
Заснивање заједнице	11	0	0	11	
Повратак у сопствени дом уз услуге подршке у заједници	1	11	17	29	
Самовољно напуштање смештаја	7	149	210	366	9,5
Смрт корисника	1	359	2.489	2.849	74,3
Нешто друго	21	157	199	377	
УКУПНО	169	713	2.955	3.837	

С обзиром да је у капацитетима за смештај највише заступљен смештај старијих особа најчешћи разлог престанка смештаја је смрт корисника или разлог престанка смештаја у 74,3% случајева. Сви остали разлози су заступљени у далеко мањим фреквенцијама.

Старији корисници ЦСР који живе сами или у старачким домаћинствима

Прикупљени су и подаци о старијим корисницима који живе у самачким и старачким домаћинствима, о њиховој родној припадности као и здравственом стању. Они су као група у ризику од институционализације, потенцијално припадници корисничке и посебно осетљиве групе особа са потребом за смештај и/или другим услугама социјалне заштите. Поред тога, да би се утврдио степен доступности услуга социјалне (и здравствене) заштите о овој групи старијих корисника ЦСР сакупљени су и подаци о сталном пребивалишту (град или село).

Табела 53.

Старачка и самачка домаћинства, здравствено стање, родна припадност и место сталног пребивалишта						
Старији корисници	Број корисника према месту пребивалишта и роду					
	Градско			Сеоско		
	М	Ж	Укупно	М	Ж	Укупно
У старачком домаћинству	2941	4418	7359	4349	5958	10307
У самачком домаћинству	1561	2372	3933	2709	4251	6960
Хронично оболели који живе у старачком или самачком домаћинству	1866	2842	4708	2984	4810	7794
УКУПНО 38.608	6368	9.632	16.000	10.042	15019	25.061

Ови подаци су прикупљени за 41.061 старију особу евидентирану у току 2012. - корисници ЦСР, и 41,3% од укупног броја евидентираних старијих (65+) корисника ЦСР – 99425 (у 2011. години прикупљено је за 38.608 особа од 93.818)³⁵. Ова, посебно осетљива група старијих особа усамљених и често и здравствено угрожених, обухвата нешто мање од половине од укупног броја старијих особа које су по различитим основама евидентирани у ЦСР. Под претпоставком да су подаци прикупљени за све евидентирани, то би значило и да је уствари толико и учешће старијих корисника ЦСР који живе у самачким или старачким домаћинствима – 41,15% у односу на укупан број старијих, евидентираних по разним основама у ЦСР.

У овој групи старијих корисника ЦСР има 39,0% или више од трећине старијих корисника из градских средина у односу на 61,0% или скоро две трећине из сеоске. Констатовано је и да је у овој групи старијих корисника ЦСР више тешко здравствено угрожених корисника који живе на селу, него оних који живе у градским насељима.

У групи старијих који живе сами и хронично оболелих старијих корисника ЦСР, учешће жена је знатно веће - 24.651 или 60,0%, и обрнуто, мушкараца је мање 16.410 или 40,0%. У односу на 2011. учешће жена се даље повећава. У неким подгрупама родне разлике су и изразитије: на пример, у подгрупи самачких домаћинстава на селу је чак 61,1% жена. Нешто веће учешће жена је забележено у свим подгрупама. Може се констатовати да већина старијих који припадају потенцијално ризичној групи корисника управо живи на подручјима са мањом доступношћу услуга у заједници, чешће су у питању жене и чешће су жене оне које живе саме и то управо у сеоским условима.

³⁵ Поређења са претходним периодом се најалост не могу обезбедити јер је до 2011. (и новог Закона) у број старијих корисника улазио и број жена старости од 60 до 65 година а који је сада укључен у одрасле кориснике ЦСР:

2.5. КАРАКТЕРИСТИКЕ НЕКИХ КОРИСНИЧКИХ И ПОСЕБНО ОСЕТЉИВИХ ГРУПА КОРИСНИКА

2.5.1. ДЕЦА СА ПРОБЛЕМИМА У ПОНАШАЊУ

Укупан број деце са проблемима у понашању је број деце утврђен у одговарајућој корисничкој групи деце – **15.907** али, том броју треба додати и број младих особа који су по правилу, починиле неко дело (прекршајно или кривично) у периоду док су били испод 18 година али се последице протежу и након пунолетства.

Прикупљени су подаци за укупан број деце са проблемима у понашању у 2012. години, према природи проблема у понашању (асоцијално или кривично), о њиховој старосној и родној структури. Посебно су издвојене узрасне групе од 6 до 14 и од 15 до 17 година.

Табела 54.

Структура деце са проблемима у понашању према природи проблема понашања, узрасту и роду у извештајном периоду						
Проблем у понашању	Узраст и род					Укупно
	6-14		укупно	15-17		
	м	ж		м	ж	
Асоцијално понашање	1.253	329	1.582	1382	484	1.866
Деца у сукобу са законом	883	117	1.000	10.321	1138	11.459
УКУПНО 15.907	2.136	446	2.582	11.703	1.622	13.325

Код деце са проблемима у понашању, асоцијално понашање је, разумљиво, као почетни поремећај у процесу социјализације, учесталији на nižем узрасту деце од 6 до 14 година (61,3%). На адолесцентном узрасту од 15 до 17 година, постоји тенденција пада броја деце са асоцијалним епизодама у понашању (39,7%). У складу са тим, на nižем узрасту је више деце асоцијалног понашања (61,3%) а на старијем узрасту је више деце која су у сукобу са законом (85,9%).

У обе узрасне групе доминирају дечаци: на nižем узрасту, од 6-14 година има 82,7% дечака а на старијем узрасту од 15 до 17 година, чак 87,8% деце су такође, дечаци.

Број реактивираних случајева или феномен рецидивизма код деце са проблемима у понашању је свакако изузетно важан податак не само за стручњаке на пословима заштите деце са поремећајем понашања већ и за све актере у процесу ресоцијализације деце. У односу на претходну годину примећујемо и позитиван помак или благи пад појаве рецидивизма.

Табела 55.

Број деце са проблемима у понашању која су рецидивирала - по основу проблема у понашању поново евидентирана у ЦСР		
Проблем у понашању	Број деце поново евидентираних 2011.	Број деце поново евидентираних 2012.
Асоцијално понашање	816	677
Деца у сукобу са законом	2.797	2.485
Деца са асоцијалним понашањем и у сукобу са законом	699	527
УКУПНО	4.312	3.689

Смањио се број рецидива и код деце са асоцијалним понашањем и код деце у сукобу са законом. Од укупног броја деце са асоцијалним понашањем (3.448) учешће деце која су рецидивирала, достиже 23,2% - не рачунајући рецидивизам код деце која су била истовремено, и са асоцијалним понашањем и у сукобу са законом.

Код деце у сукобу са законом (12.459) број рецидивиста је на нивоу 21,7% дакле, нешто више од петине деце, опет, не рачунајући оне комбиноване случајеве. Рецидивизам код деце где је комбиновано асоцијално и кривично понашање представља сложене случајеве и обухвата 3,3% од укупног броја деце са поремећајем у понашању у 2012. години. Ако посматрамо на нивоу целокупне групе деце са поремећајем у понашању рецидивизам је веома изражен јер је скоро свако пето дете поново евидентирано по истом основу. Испитивали смо број и врсту васпитних налога који су изречени у 2012. години. Одмах примећујемо значајан пораст броја налога у односу на претходну годину.

Табела 56.

Број изречених васпитних налога		
Васпитни налог	Број 2011.	Број 2012.
Поравнање са оштећеним како би се накнадом штете, извињењем, радом или на неки други начин отклониле, у целини или делимично, штетне последице дела	102	(27,1%) 172
Редовно похађање школе или редовно одлажење на посао	67	(29,0%) 184
Укључивање, без накнаде, у рад хуманитарних организација или послове социјалног, локалног или еколошког садржаја	67	(36,1%) 229
Подвргавање одговарајућем испитивању и одвикавању од зависности изазване употребом алкохолних пића или опојних дрога	18	11
Укључивање у појединачни или групни третман у одговарајућој здравственој установи или саветовалишту	29	38
УКУПНО	283	634

Налог изречен у 36,1% случајева или у највећем броју (229) је васпитни налог за укључивање, без накнаде, у рад хуманитарних организација или послове социјалног

локалног или еколошког садржаја. По фреквенцији следи налог за редовно похађање школе или редовно одлажење на посао (184), или у 29,0% од укупног броја случајева изрицања налога. Налог који захтева поравнање са оштећеним како би се накнадом штете, извињењем, радом или на неки други начин отклониле, у целини или делимично, штетне последице дела малолетника је на трећем месту изречен у 27,1% случајева. У значајно мањем броју изричу се остали налози као укључивање у здравствени третман или лечење од зависности. Разлике које су изражене у односу на претходну годину, потврђују мишљења да још не постоји устаљена пракса или јасно формирана најбоља искуства у том сегменту рада са децом са поремећајем у понашању. Испитивали смо и број и врсту од суда изречених *васпитних мера посебне обавезе за децу* (до 17 година) и за младе (18 до 26 година).

Табела 57.

Број изречених васпитних мера посебне обавезе за децу и младе у сукобу са законом у извештајном периоду				
Назив васпитне мере посебне обавезе	Број мера за децу 2011.	Број мера за младе 2011.	Број мера за децу 2012.	Број мера за младе 2012.
Извињење оштећеном	158	24	131	36
Наканада штете оштећеном	134	30	114	77
Редовно похађање школе и неизостајање са посла	183	59	262	60
Оспособљавање за одговарајуће занимање	98	31	150	67
Укључивање без надокнаде у рад хуманитарних организација или обављање послова социјалног, локалног и еколошког садржаја	274	78	349	174
Укључивање у спортске активности	13	6	18	6
Подвргавање одговарајућем испитивању и одвикавању од зависности изазване употребом алкохолних пића или опојних дрога	28	21	51	32
Похађање курсева за стручно оспособљавање или припремање и полагање испита којима се проверава одређено знање	18	3	29	18
Да не може да напусти место пребивалишта или боравишта без сагласности суда и посебног одобрења органа старатељства	7	4	4	1
УКУПНО	913	256	1.108	471

Од укупно 1.579 изречених васпитних мера посебне обавезе најчешће изречена је васпитна мера посебне обавезе, као и у претходној години, «Укључивање без надокнаде у рад хуманитарних организација или обављање послова социјалног, локалног и еколошког садржаја» укупно изречена 523 пута. Васпитна мера «редовно похађање школе и неизостајање са посла» је изречена 322 пута и на другом месту по

фреквенцији изрицања. Трећа је «оспособљавање за одређено занимање» изречена 217 пута. Васпитна мера «накнаде штете оштећеном» (191) је на четвртном месту по фреквенцији а мера извињења оштећеном са 167 на петом. Све остале мере су се у пракси суда појављивале знатно ређе. Ипак треба напоменути и да се у пракси суда користе све наведене васпитне мере посебне обавезе. Прикупљени су и подаци о броју изречених васпитних мера појачаног надзора за децу и младе као и подаци о врстама мере појачаног надзора.

Табела 58.

Број деце и врста васпитних мера појачаног надзора за децу и младе у сукобу са законом				
Врста појачаног надзора као васпитне мере	Број мера за децу 2011.	Број мера за младе 2011.	Број мера за децу 2012.	Број мера за младе 2012.
Појачан надзор од стране родитеља, усвојиоца или старатеља	1.168	156	1169	164
Појачан надзор у другој породици	89	3	24	3
Појачан надзор од стране органа старатељства	1399	488	1485	572
Појачан надзор уз дневни боравак у одговарајућој установи за васпитавање и образовање малолетника	12	10	11	3
УКУПНО	2.668	657	2689	472

Од укупно изречених појачаних надзора 3.161, највећу групу чине надзори деце којима је изречена мера појачаног надзора органа старатељства (1485 деце и 572 младих) јер је та група већа од половине укупног броја деце и младих којима је изречена мера појачаног надзора. Овај нам показатељ говори и да је у посматраном периоду ЦСР, односно орган старатељства, веома често преузимао значајну одговорност у процесу ресоцијализације ове групе деце па и младих. Утврђен је и број деце и младих у сукобу са законом према изреченим заводским мерама. У протеклој години се благо смањило и број деце са изреченим заводским мерама.

Табела 59.

Број деце и младих у сукобу са законом према изреченим заводским мерама				
Заводска васпитна мера	Број мера за децу 2011.	Број мера за младе 2011.	Број мера за децу 2012.	Број мера за младе 2012.
Упућивање у васпитну установу	68	14	49	24
Упућивање у васпитно-поправни дом	150	60	138	81
Упућивање у посебну установу за лечење и оспособљавање	16	19	8	3
УКУПНО	234	93	195	108

У току 2012. је као и у претходној 2011. години најчешће била изрицана заводска мера - упућивање у васпитно поправни дом, а тек потом упућивање у васпитну установу. Упадљиво мали број деце и младих је упућиван на лечење и/или оспособљавање. Број деце и младих у сукобу са законом према изреченој казни малолетничког затвора у извештајном периоду, можемо поредити са подацима за претходну годину. У том поређењу запажамо одсуство битнијих промена.

Табела 60.

Број деце и младих у сукобу са законом према изреченој казни малолетничког затвора				
Врста казне	Број деце 2011.	Број младих 2011.	Број деце 2012.	Број младих 2012.
Малолетници на издржавању казне малолетничког затвора	14	29	19	22
Малолетници који након повратка из затвора користе услуге подршке за реинтеграцију	1	12	4	9

И број деце и младих заједно, којима је у току 2012. године истекла изречена васпитна мера је у 2012. укупно 2.149 а прошле 2011. године је био знатно мањи - 1.452.

Табела 61.

Број деце и младих којима је истекла изречена васпитна мера				
Васпитна мера/малолетнички затвор	Број деце 2011.	Број младих 2011.	Број деце 2012.	Број младих 2012.
Васпитна мера посебне обавезе	244	160	405	188
Васпитна мера појачаног надзора	673	304	1049	414
Заводска васпитна мера	37	34	50	43
УКУПНО	954	498	1504	645

У највећем броју случајева ради се о истицању мере појачаног надзора код деце (1.049). Као што се и могло очекивати, најмањи је био број случајева у којима је већ пунолетним младим особама истекла заводска васпитна мера (43).

2.5.2. ЖРТВЕ НАСИЉА

У овој корисничкој групи у ЦСР говоримо пре свега, о жртвама породичног насиља и истовремено најосетљивијим циљним групама у социјалној заштити, као што су деца, жене и старије особе. Полазећи од Породичног закона ЦСР или орган старатељства има овлашћења почев од покретања судског поступка, помоћи суду у прибављању потребних доказа, достављања налаза и мишљења о сврсисходности тражених мера, до предузимања мера старатељске заштите, ургентног збрињавања и предузимања других мера породично-правне и социјалне заштите. Орган старатељства има и овлашћење да у покретању случајева насиља подноси кривичне и прекршајне пријаве.³⁶

У 2012. години је настављен тренд раста броја евидентираних жртава насиља. У односу на 2006. прву годину примене Породичног закона, у 2012. години је било евидентирано, чак скоро три пута више жртава насиља (9.325 особа што је 2,7 пута више од 3.441 особа у 2006.). Може се предпоставити да је тај пораст последица пораста сензибилитета према појави насиља у друштву уопште, као и нешто снижен праг толеранције за појаву породичног насиља. Томе су свакако допринеле и више пута организоване шире акције (кампање) упознавања становништва са последицама феномена насиља, обуке стручњака и препоруке за реаговање како и шта да се утврди насиље као и уведене, законске мере заштите.

Табела 62.

Подручје Србије	Жртве насиља						
	2006.	2007.	2008.	2009.	2010.	2011.	2012.
Централна Србија	1.930	2.479	3.416	3.534	3.528	4.319	5.062
Војводина	1.163	1.704	1.851	1.988	1.846	2.032	2.323
К и М.	73	84	49	30	73	102	45
Београд	275	436	956	2.323	2.193	2.028	1.895
Србија укупно	3.441	4.703	6.272	7.875	7.807	8.481	9.325
Индекс	100	136	182	228	226	246	271

Број евидентираних жртава насиља порастао је на свим подручјима Р. Србије сем у Београду и у ЦСР КиМ. На КиМ се пад уочава само у 2009. и 2012. години. Интересантно

³⁶ Одлуке о мерама заштите од насиља које доноси искључиво суд, су следеће: Издавање налога за исељење из стана; Издавање налога за усељење у стан; Забрана приближавања члану породице; Забрана приступа у простор око места становања/рада; Забрана даљег узнемиравања члана породице.

је да у Београду број регистрованих жртава насиља опада свих година после 2009. године. Број породица у којима је у току 2012. године, утврђено постојање насиља је такође за једну годину порастао за 18,7% или на 4.494 породица (у 2011. години је био 3.772 породице).

Табела 63.

Број породица у којима је утврђено постојање насиља и број жртава насиља					
Број породица	Старосне групе-жртве насиља				
	Деца	Млади	Одрасли	Старији	Укупно
4.494	3.787 40,6%	751 9,1	3.583 38,4%	1.204 12,9%	9.325 100,0

Међу жртвама насиља укупно (9.325) има највише деце 40,6%, или 3.787 деце испод 18 година. Деца и млади заједно као жртве насиља, чине половину укупног броја евидентираних жртава насиља. Као број породица у којима је утврђена појава насиља и број жртава насиља је у континуираном порасту. А структура по врстама доминирајућег насиља за жртве насиља, односно, кориснике ЦСР у 2012. години показује изразиту доминацију физичког насиља (укупно код 4.131 жртве или код 44,3%).

Табела 64.

Структура корисника - жртава насиља према доминантној врсти насиља, 2012. године									
Доминантне врста насиља	Старосне групе-жртве насиља								
	Деца		Млади		Одрасли		Старији		укупно
	М	Ж	М	Ж	М	Ж	М	Ж	
Физичко насиље	585	596	77	246	248	1.912	134	333	4.131 44,3%
Сексуално насиље	24	94	0	10	1	21	2	4	156
Психолошко насиље	435	490	99	162	196	876	75	262	2.595 27,8%
Занемаривање	741	702	52	53	46	173	108	170	2.045 21,9%
Друго	68	52	10	42	33	77	43	73	398
УКУПНО	1.853	1.934	238	513	534	3.059	362	842	9.325 100,0%

И психолошко насиље је веома заступљено у 27,8% случајева или код више од четвртине жртава. Нешто ређе, пријављује се као доминирајуће, занемаривање жртве, или у 21,9% случајева. Остале врсте, сексуално или друге врсте насиља, евидентиране

су ретко. Са аспекта родне припадности највеће подгрупе међу жртвама насиља чине жене (68,1%) или више од две трећине, и то пре свега, одрасле жене (3059) или 32,8% жртва што је трећина од укупног броја жртва. Треба напоменути и да су женска деца, младе жене као и старије жене чешће жртве што потврђује чињеницу да су жене иначе, у убедљивој већини међу жртвама насиља, од 9325 укупно чак 6.348 жртва насиља су женског пола. Старосна структура жртва указује да су жртве присутне у свим узрасним групама али ипак, жртве се нешто чешће евидентирају у ЦСР, на узрасту деце и младих а ређе међу старијим особама. Насиље над старијима је још увек табу тема у Србији. Подаци о месту одвијања насиља у 2012. години су прикупљени за све евидентираних жртве насиља у односу на старосну структуру жртва насиља.

Табела 65.

Структура жртва насиља према месту одвијања насиља у 2012.					
Место одвијања насиља	Старосне групе-жртве насиља				
	Деца	Млади	Одрасли	Старији	УКУПНО
Породица	3566	719	3491	1147	8.923
Хранитељска или друга породица	25	1	2	1	29
Установа за смештај	0	7	1	2	10
Друго	196	24	89	54	363
УКУПНО	3787	751	3583	1204	9.325

Може се поуздано тврдити да је сама породица и најчешће место на коме се одвија насиље, код 8.923 или код 95,7% жртва насиља. Код броја утврђених случајева насиља у хранитељским породицама и установама социјалне заштите, треба имати у виду да код нас још није довољно развијена осетљивост за препознавање и реаговање у таквим ситуацијама. И опција «друго» се исувише често користи (363 случаја) па би је требало и посебно анализирати. Утврђена је и структура свих евидентираних жртва насиља према томе који је извор пријаве.

Табела 66.

Структура жртава насиља према извору пријаве у току 2012.					
Порекло пријаве	Број жртава				
	Деца	Млади	Одрасли	Старији	Укупно
Члан породице	1.140	161	534	268	2.103 22,5%
Пријава другог лица ван породице	264	58	139	136	597
Пријава установе (школа, дом здравља, вртић....)	647	44	91	62	844
Пријава МУП-а	749	234	1285	301	2.569 27,5%
Захтев суда	304	49	347	55	755
Пријава удружења	27	0	23	22	72
Орган старатељства по службеној дужности у другим поступцима	303	15	68	26	412
Сама жртва	145	139	927	215	1.426 15,3%
Анонимна пријава	147	30	112	54	343
Неко други	61	21	57	65	204
УКУПНО	3767	751	3583	1204	9.325

Може се приметити да су неки актери, као што је МУП (у 27,5% случајева), члан породице (22,5%) и сама жртва (15,3%) и најчешћи извори пријаве насиља. Тек потом су неке установе (у којој жртва најчешће борави – вртић, школа, дом здравља) или институције као што је суд и орган старатељства од којих се иначе, очекује да се и чешће појављују као извор пријаве насиља. Остали извори, ређе су заступљени. Поред тога оваква је структура релевантна, углавном, и за све узрасне групе жртава насиља.

Прикупљени подаци о броју поступака ЦСР за заштиту жртава насиља које је ЦСР покренуо по службеној дужности у току 2012. године не обухватају све пријављене случајеве насиља и жртава већ само оне у којима су ти поступак(ци) реализовани у току 2012. године, а то је укупно 2.025 или обухвата 21,7% појаве.

Табела 67.

Поступци за заштиту жртава насиља које је ЦСР покренуо по службеној дужности у току 2012.					
Природа поступка	Број покренутих поступака				укупно
	Деца	Млади	Одрасли	Старији	
Поступак за изрицање мере заштите од насиља у породици	172	39	91	40	342
Поступак за потпуно лишавање родитељског права	134	2	15	6	157
Поступак за делимично лишавање родитељског права	116	2	12	0	130
Кривична пријава	111	8	100	34	253
Поступак за лишавање пословне способности насилника	3	10	35	14	62
Поступак за доношење привремене мере принудног лечења	42	5	27	4	78
Поступак за заштиту интереса и права детета	152	17	40	16	225
Нешто друго	229	66	352	131	778
УКУПНО	959	149	672	245	2.025

Најчешћи вид реаговања нам остаје непознат јер је у чак 778 случајева означен као «нешто друго» што показује да постоје пропусти у утврђивању праксе ЦСР. Истовремено баш овај податак указује да ЦСР у случајевима инцидентног насиља када оно није постало образац односа, приступају разнородним активностима од саветодавног рада и усмеравања, до контроле и праћења.

Поступци за изрицање мере заштите од насиља у породици су по фреквенцији на другом месту и скоро за половину мањи, а на трећем месту је кривична пријава као вид реаговања. Након тога, гледајући фреквенције, примењују се поступци за заштиту интереса и права детета и други. Мора се приметити и да од доношења Породичног закона 2005. године, па до сада, имамо у нашој евиденцији, веома мали укупан број, судски изречених мера заштите од насиља у породици. Један од разлога је и тај што ЦСР нема податке о свим изреченим мерама већ само о онима у којима је сам учествовао као предлагач или покретач.

Табела 68.

Изречене мере заштите од насиља у породици		
Назив мере	Број заштићених жртава насиља 2011.	Број заштићених жртава насиља 2012.
Издавање налога за исељење насилника из пород.стана или куће без обзира на право својине/закупа непокретност	71	0
Издавање налога за усељење жртве у пород.стан или кућу без обзира на право својине/закупа непокретности	8	0
Забрана приближавања члану породице од одређене удаљености	246	49
Забрана приступа у простор око места становања или места рада члана породице	160	8
Забрана даљег узнемиравања члана породице	302	434
УКУПНО	787	491

У току 2012. године је у односу на претходну годину је број пријављених изречених мера заштите од насиља у породици, од стране ЦСР, чак значајно опао. А структура изречених мера према броју заштићених жртава показује доминацију забрана даљег узнемиравања жртве па и забрана приближавања члану породице до одређене удаљености. Издавање налога за исељење насилника или усељење жртве, у 2012. није изречено ни у једном случају! Пријављени су и подаци о одређеном броју насилника евидентираних у последње две године. Евидентирани су подаци о њиховој родној припадности као и односу/сродству са жртвом.

Табела 69.

Структура насилника према односу/сродству насилника са жртвом насиља у извештајном периоду				
Однос/сродство насилника и жртве насиља	Број насилника 2011. - 5.450		Број насилника 2012. – 6.121	
	М	Ж	М	Ж
Отац	1575	0	1570	0
Мајка	0	319	0	417
Брат/сестра	119	32	118	470
Син/ ћерка	464	193	513	167
Партнер једног од родитеља	640	89	973	110
Други члан породице или крвни сродник	518	166	681	198
Хранитељ/ старатељ	5	5	3	8
Сусед/ пријатељ породице детета	28	3	27	10
Одрасла особа која се стара о жртви у установи за смештај	1	0	2	1
Просветни радник	4	2	8	2
Вршњак	57	13	151	41
Непозната особа	12	2	13	3
Неко други	854	100	528	258
УКУПНО	4.277	924	4.587	1.262

Истраживања указују да се могао очекивати податак да је међу насилницима знатно већи број мушкараца. Међу насилницима, мушкараца има 3,9 пута више у 2011 и 3,2 пута више у 2012. години, него жена. Велика већина регистрованих насилника су чланови породичног домаћинства, односно родитељи, деца, браћа или сестре, партнери/ке и сродници/е. Велике фреквенције у опцији «неко други» указују нам да Обрасцу овде треба додати још неке конкретније опције као што је «Партнер/ка» или «Супруг/а».

2.5.3. ДЕЦА ЖРТВЕ НАСИЉА

Број деце која су евидентирана у ЦСР у Србији као сведоци породичног насиља у извештајном периоду 2012. године, по први прелази три хиљаде и износи **3017**. Прошле 2011. је тај број био нешто већи од две хиљаде и износио 2.324. Поред тога, број деце жртава насиља која су у току 2012. године (привременим закључком о обезбеђењу смештаја) измештена из породице ради безбедности, се за годину дана скоро удвостручио – износи 640 деце, у односу на 2011. годину када је износио 359.

Табела 70.

Број деце жртава насиља која су у извештајном периоду привременим закључком о обезбеђењу смештаја измештена из породице ради заштите безбедности				
Разлог измештања из породице	Број деце у 2011. / %		Број деце у 2012. / %	
Оба родитеља злостављају дете	100	27,8%	170	26,6%
Родитељ није у могућности да заштити дете од злостављања другог родитеља	137	38,1%	310	48,4%
Родитељ није у могућности да заштити дете од злостављања ван породице	20	5,5%	15	2,4%
Нешто друго	102	28,6 %	145	22,6%
УКУПНО	359	100,0	640	100,0

Међу разлозима је назаступљенији разлог кад родитељ није у могућности да заштити дете од злостављања другог родитеља а који се јавља у више од трећине случајева (38,1%) у 2011. а у скоро половину случајева (48,4%) у 2012. години. Укупан број деце жртава злостављања, коју је ЦСР упутио на здравствени или психолошки третман, у 2012. години је 322 а у току 2011. године, је био 319.

2.5.4 СОЦИО-МАТЕРИЈАЛНО УГРОЖЕНЕ ПОРОДИЦЕ

У складу са стратешким и законским одређењима у годишњим извештајима о раду ЦСР, најбројније је учешће корисника који се налазе у корисничким групама појединаца и породица које су социјално и материјално угрожене.³⁷ Структура социо-материјално угрожених корисника који су у извештајном периоду (2012.) остварили права на новчану социјалну помоћ је приказана по узрасту корисника који су помоћ остварили и који су носиоци права на помоћ, као и по одређеним врстама новчане помоћи.

³⁷ Имајући у виду Закон о социјалној заштити ради се о сиромашним појединцима и породицама, где је сиромаштво операционализовано као недостатак редовних месечних прихода у висини неопходној за елементарну егзистенцију чланова заједничког домаћинства (прим. аутора)

Табела 71.

Структура социо-материјално угрожених корисника који су у 2012. остварили права на новчану социјалну помоћ, по врстама новчане социјалне помоћи						
Врсте новчане социјалне помоћи	Старосне групе корисника и носиоца права					Укупно 2012.
	Укупно 2011.	Деца	Млади	Одрасли	Старији	
Право на сталну новчану социјалну помоћ	59.363	25.876	8.558	51.128	5.537	91.099
Право на увећану сталну новчану социјалну помоћ	28.548	8.729	3.230	18.852	9.237	40.048
Право на временски ограничену новчану социјалну помоћ	36.893	6.721	5.697	44.484	1.085	57.987
Право на једнократну новчану помоћ	97.678	13.228	11.615	62.107	19.542	106.572
УКУПНО	222.482	54.554	29.100	176.571	35.501	295.726.

Подаци који су прикупљени показују, да је у току 2012. године, евидентирано укупно **295.726 корисника новчаних социјалних помоћи** што је значајно више или за трећину (32,9%) од укупног броја него у току 2011. (222.482 корисника). Највише је корисника права на једнократну новчану помоћ ЛС или 36,0%³⁸. Право на сталну новчану социјалну помоћ остварило је 30,8%, а право на временски ограничену новчану социјалну помоћ, 19,6%. Најмање је корисника, носилаца права на увећану социјалну помоћ, или 13,5 % од укупног броја (295.726).

У односу на узраст, највеће учешће у укупном броју корисника новчане социјалне помоћи имају одрасле особе (59,7%), међу којима има и највише радно способних корисника. Ако посматрамо групу деце заједно са младима до 26 година, то чини следећу групу по величини и обухвата 83.654 особа или 28,3%. Међу корисницима новчане помоћи најмање су заступљене старије особе, односно 12,0%. Поред података о корисницима и носиоцима права прикупљени су и подаци о броју породица које су оствариле помоћ у току 2012. године, 118.555. У односу на 2011. годину број породица је порастао за 26.636 или за 29,0% (2011. износи 91.919.).

³⁸ Ову групу корисника који новчану помоћ користе једном или два пут годишње и не би требало сабирати са бројем осталих корисника који помоћ остварују месечно!

Табела 72.

Број породица и број чланова породица (носиоци права укључени) који су у извештајном периоду остварили новчану социјалну помоћ (НСП)				
Тип породице	Број породица	%	Број породица.	%
	2011.	2011.	2012	2012.
Једночлана	33.395	36,4	42.825	36,1%
Двочлана	18.217	19,8	23.796	20,1%
Трочлана	14.600	15,9	18.737	15,8%
Четворочлана	13.318	14,5	18.017	15,1%
Петочлана	7.317	7,9	9.034	7,6%
Породица са шест и више чланова	5.072	5,5	6.146	5,3%
УКУПНО	91.919	100,0	118.555	100,0

У структури породица корисника новчаних давања које су евидентирани, најчешће се ради о једночланим домаћинствима или у 36,1% случајева. Интересантно је да једночлана и двочлана породична домаћинства заједно, чине више од половине породица корисника, а учешће старијих корисника помоћи који најчешће живе у оваквим домаћинствима је мало, само 12%.

Корисници који су у извештајном периоду остварили право на новчану социјалну помоћ (НСП) евидентирани су додатно уколико су припадали неким корисничким и/или посебно осетљивим групама, али истовремено и према врстама новчаних социјалних помоћи (НСП) које су остварили. Ови подаци су прикупљени за укупно, 74.164 корисника или 25% од укупног броја корисника новчаних социјалних помоћи (295.726)

Под претпоставком да су сви ЦСР доставили овај податак, можемо претпоставити и да је укупно учешће припадника посебно осетљивих група, приближно једна четвртина. или да је скоро сваки четврти корисник новчане помоћи истовремено и припадник неке од набројаних корисничких или посебно осетљивих група.

Табела 73.

Корисници који су у извештајном периоду остварили право на новчану социјалну помоћ (НСП) према припадности корисничким и другим посебно осетљивим групама					
Посебно осетљиве групе корисника	Врсте новчане социјалне помоћи				УКУПНО
	Право на НСП	Право на увећану НСП	Право на временски ограничену НСП	Право на једнократну новчану помоћ	
Жртве насиља	350	109	98	836	1393
Жртве трговине људима РС	7	0	0	22	29
Жртве трговине људима СТР	0	0	0	0	0
ОСИ	2.470	2.248	259	3.998	8.979 12,1%
Роми	15.470	5.272	10141	17.027	47.910 64,6%
Повратници	44	13	21	202	280
Бескућници	50	17	35	210	312
Избеглице	187	76	211	248	722
Интерно расељена лица	799	139	445	1.080	2.463 3,3%
Други	2.798	1.297	2.641	5.344	12.080
УКУПНО	22.175	9.171	13.851	28.967	74.164 100,0%

Према броју евидентираних корисника новчаних давања који су и припадници других корисничких и посебно осетљивих група можемо закључити да је највеће учешће припадника ромске заједнице (47910) или 64,6%, дакле пуне две трећине. Значајно је мање учешће особа са инвалидитетом и обухвата 12,1% случајева. Интерно расељена лица су по величини учешћа следећа група, која обухвата 3,3% а све остале угрожене групе су заступљене и мање од 1%.

Прикупљени су и подаци о укупном броју остварених једнократних новчаних помоћи у току 2012. године. број корисника права једнократних новчаних помоћи приказан је већ раније у табели 71. – 106.572. Овде је постављено питање о намени једнократних новчаних помоћи као и о укупном броју остварених једнократних новчаних помоћи.

Табела 74.

Основна намена датих једнократних помоћи	Укупан број датих једнократних помоћи	
	2011.	2012.
Исхрана	56.309	68.874
Школовање деце	10.636	11.878
Домаћинство	18.159	15.138
Елементарне непогоде	1.574	1.848
Трошкови лечења	33.790	35.930
Трошкови сахране	2.881	2.466
Трошкови превоза	6.437	6.084
Трошкови опремања	1.590	2.028
Друго	13.785	14.663
УКУПНО	145.161	158.909

Може се закључити да је основна намена једнократних новчаних помоћи најчешће исхрана или набавка намирница за кориснике и то за 43,3% укупно додељених помоћи. Трошкови лечења су на другом месту за 22,0% додељених помоћи. На трећем месту је обезбеђивање елементарних ствари за домаћинство, и опремање деце за школу. Најређе је евидентирана намена помоћи за решавање последица услед неке елементарне непогоде. Значајан је и број корисника који су остварили права на друге врсте материјалне помоћи као и укупан број датих помоћи поменутих врста.

Табела 75.

Број корисника који су остварили право на друге врсте материјалне помоћи и укупан број датих помоћи				
Врста помоћи	Број корисника 2011.	Укупан број датих материјалних помоћи 2011.	Број корисника 2012.	Укупан број датих материјалних помоћи 2012.
Помоћ у натури	43.877	38.480	49.352	44.600
Субвенције	29.250	23.438	36.146	28.629
Бесплатни оброк	39.012	213.340	43.405	399.274
Друго	6.682	6.919	8.252	5.581
УКУПНО	(118.821)	282.177	(137.155)	478.104

Иако је укупан број корисника других новчаних и натуралних видова помоћи само приближан (јер неки корисници могу да остварују више врста помоћи) и много мањи од броја корисника новчане помоћи, број укупно датих добара и вредности увелико надмашује број корисника што значи да су помоћ примали у више наврата а

неке врсте помоћи могуће и редовно (нпр. бесплатни оброк). По свим видовима помоћи можемо уочити пораст у односу на прошлу годину. И за кориснике који су остварили права на друге врсте материјалних помоћи утврђивали смо њихову припадност другим корисничким и посебно осетљивим групама. Не може се прецизно одредити за који део овог скупа располажемо подацима.

Табела 76.

Број корисника који су остварили права на друге врсте материјалних помоћи према припадности корисничким и посебно осетљивим група корисника			
Назив групе корисника	Врсте социјалне помоћи		
	Бесплатан оброк	Помоћ у натури	Субвенције
Жртве насиља	63	142	83
Жртве трговине људима држављани Републике Србије	3	1	0
Жртве трговине људима	0	0	0
ОСИ	1.465	2.289	1.309
Роми	5.828	8.094	2.800
Повратници	15	2	9
Бескућници	36	46	8
Избеглице	62	170	68
Интерно расељена лица	71	218	169
УКУПНО	7.543	10.962	4.446

Може се констатовати да је међу корисницима природних и сличних видова једнократне помоћи највише припадника ромске заједнице. Иако за половину мање случајева, али на другом месту по фреквенцији коришћења су особе са инвалидитетом. Ове две групе се релативно константно појављују као доминирајуће у коришћењу свих видова природне помоћи као и новчане помоћи. Када посматрамо у целини међу корисницима природних видова једнократне помоћи има припадника свих корисничких и посебно осетљивих група корисника иако у значајно мањем броју.

2.5.5 ЖРТВЕ ТРГОВИНЕ ЉУДИМА³⁹

У Србији је у току 2012. године, укупан број жртава трговине људима 109 особа а од тог броја у 6 случајева, били су у питању страни држављани. После више значајних годишњих осцилација које су махом биле последица начина евидентирања, после доношења Закона се може очекивати извесно смирење редовно праћење ове појаве и утврђивање трендова.

Табела 77.

Подручје Србије	Укупно особа – жртава трговине људима						
	2006.	2007.	2008.	2009.	2010.	2011.	2012.
Централна Србија	34	28	23	29	28	23	39
Војводина	24	65	96	116	85	23	52
К и М	0	1	0	0	0	0	0
Београд	4	9	11	23	5	2	18
Србија - укупно	62	103	130	168	118	48	109
Индекс раста	100	166	210	271	190	77	176

Ако нам је почетна 2006. година основа за поређење (или 100) онда је у 2012 години индекс пораста 176, односно, можемо рећи да се појава увећала за 76%. У току овог посматраног периода осцилације у подацима су очигледне. За добијање објективних података је свакако неопходно да се у току текуће године и даље и стручњаци у ЦСР и у другим установама и институцијама више едукују о трговини људима и њеним последицама као и о евидентирању ове појаве. Према подручјима Србије, релативно највећи број евидентираних случајева је у Војводини док изгледа да на КиМ стручњаци ЦСР нису у довољној мери укључени у решавање ових питања.

Табела 78.

Број жртава трговине људима према држављанству		
Држављанство	Број жртава 2011.	Број жртава 2012.
Држављани РС	40	103
Страни држављани	8	6
УКУПНО	48	109

³⁹ Овај део извештаја под називом „Жртве трговине људима“ се комплетно ослања на емпиријске податке о корисницима који су утврђени од стране новоформиране установе социјалне заштите у јавном сектору „Центар за заштиту жртава трговине људима“ у Београду. Разлог томе је негативан резултат логичке контроле података прикупљених Обрацем за извештавање ЦСР. Након прегледа података из ЦСР, налози за исправке у ЦСР нису се реализовали у довољном броју случајева да би се у финалној фази у бази података обезбедила поузданост и пуна информисаност. Ово решење је само привремено

Према држављанству, жртве трговине људима у Србији су у 2012. години чак 17 пута чешће су држављани Србије (у 2011. години пет пута чешће).

За све евидентиране кориснике по овом основу прикупљени су и подаци о структури, према старосним групама и родној припадности жртава трговине људима.

Табела 79.

Старосна група	Укупан број евидентираних корисника – жртава трговине људима					
	У току 2012.			На дан 31.12.2012.		
	м	ж	укупно	м	ж	укупно
Деца (0-17)	6	28	34	4	14	18
Млади (18 – 25)	3	17	20	0	14	14
Одрасли (26-64)	17	38	55	13	10	23
Старији (65+)	0	0	0	0	0	0
Укупно	26	83	109	17	38	54

Велику већину жртава трговине људима чине жене (76,1%). По старости је више од половине жртава међу одраслим особама али има и доста деце и младих (41,3%). Подаци о врсти експлоатације су прикупљени само за 39,5% од укупног броја жртава трговине људима али су додатно, познати и подаци за жртве које су страни држављани (6) што је већ скоро половина од укупног броја.

Табела 80.

Врста експлоатације	Жртве до 18 година		Жртве преко 18 година		Укупно
	м	ж	м	ж	
Сексуална	0	6	0	17	23
Радна	3	1	2	0	6
Радна и сексуална	0	1	0	0	1
Принудни брак	0	3	0	0	3
Просјачење	3	6	0	1	10
укупно	6	17	2	18	
Укупно	23		20		43

У односу на старост жртава трговине људима из прикупљених података се може уочити да је нешто бројнија група жртава деце (испод 18 година) као и да су жртве најчешће женског пола (8 мушкараца према 35 жена). Скоро две трећине случајева трговине људима је у вези са сексуалном експлоатацијом (62,7%) а после тога су по броју случајеви просјачења (23,3%). И међу страним држављанима (6) је знатно више припадница женског пола а по врстама такође, доминира сексуална експлоатација док је у једно случају просјачење. Мерама породично – правне заштите су обухваћене само малолетне жртве трговине људима. Располажемо подацима о укупно 20 случајева.

Табела 81.

Врста мере	Деца (до 18 година)		Укупно
	м	ж	
Старатељство	0	0	0
Привремено старатељство	4	10	14
Мере надзора над вршењем родитељског права	2	1	3
Мере заштите од насиља у породици	2	1	3
Усвојење	0	0	0
Укупно	8	12	20

Од укупно 43 идентификоване жртве трговине људима 27 или 62,7% је користило услугу смештаја а осталих, 16 није имало ову врсту потребе или захтева.

Табела 82.

Врста смештаја у установу социјалне заштите	Старосне групе жртава трговине људима				
	Деца		Одрасли		Укупно
	М	Ж	М	Ж	
Смештај у прихватилиште или прих. станицу	0	9	0	1	10
Центар за заштиту одојчади деце и омладине	1	4	0	0	5
Завод за васпитање деце и омладине	1	1	0	0	2
(НВО) Сигурна кућа	0	3	0	6	9
Породични смештај	0	1	0	0	1
УКУПНО	2	18	0	7	27

Доминантни облик смештаја је био смештај у прихватилишту или прихvatној станици а корисници су најчешће били у групи деце и младих. Само једна одрасла особа, жртва трговине људима смештена је у прихватилиште за смештај корисника социјалне заштите. Жене најчешће користе смештај у сигурну кућу.

2.5.6 ОСОБЕ СА ИНВАЛИДИТЕТОМ

Кретање укупног броја корисника ЦСР - особа са инвалидитетом евидентираних у посматраном периоду од 2006. можемо сагледати са становишта стратешког циља социјалне заштите да се у реформи делатности постепено све више обухватају особе које нису способне за рад, односно које су због болести или инвалидитета спречене у томе да радом обезбеде средства за своју основну егзистенцију. Треба имати у виду да је према последењем Попису становништва у 2011. утврђено да се број особа које

имају потешкоћа здравствене природе у мери да се дефинишу као инвалидитет, креће око 700 хиљада. Иако су особе са инвалидитетом у 80% незапослена лица, у само 12,2% случаја су евидентирани и као корисници социјалне заштите.

Табела 83.

Корисници ЦСР са инвалидитетом							
	2006.	2007.	2008.	2009.	2010.	2011.	2012.
Деца и млади са инвалидитетом	10.718	10.705	11.305	11.980	13.648	15.753	16.283
Одрасле особе са инвалидитетом	37.971	40.031	42.681	45.057	46.411	33.478	33.718
Број старијих корисника са инвалидитетом	35.328	38.297	45.240	47.992	50.151	36.349	35.868
Укупно	84.017	95.976	99.226	105.029	110.210	85.580	85.879
Индекс раста	100	114	118	125	131	102	100

Укупан број особа са инвалидитетом «вратио се» нам се и целих 6 година уназад а тиме, у великој мери, и реализација постављених стратешких циљева. Индекс раста јасно показује побољшања у периоду до 2011. године, а у 2011. години и нагли пад броја корисника ЦСР који су истовремено и особе са инвалидитетом. Индекс за 2012. показује да смо сада у фази стагнације. Обрнуто, у протеклом седмогодишњем периоду можемо уочити јасан тренд пораста броја особа деце и младих са инвалидитетом, евидентираних у ЦСР у Србији.

Табела 84.

Врста инвалидитета деце и младих	2006.	2007.	2008.	2009.	2010.	2011.	2012.
Телесни	2.165	2.126	2.406	2.898	3.367	4.479	4.880
Интелектуални и ментални	7.673	5.351	5.480	5.416	5.502	6.321	6.292
Сензорни	849	934	984	1004	1.116	1.193	1.314
Вишеструки и други поремећаји	2.089	2.294	2.435	2.662	2.723	3.760	3.797
Укупно деце и младих са инвалидитетом	10.718	10.705	11.305	11.980	13.648	15.753	16.283

Ако посматрамо структуру по врстама инвалидитета, можемо уочити да са протоком времена нема значајних промена у структури по врстама инвалидитета и да је код деце и младих највеће учешће деце и младих са интелектуалним и/или менталним инвалидитетом. Видимо и да је у целини порастао број деце и омладине која користе неки вид социјалне заштите у ЦСР, у оквиру свих појединачних врста инвалидитета што

је позитиван помак у остваривању стратешких циљева социјалне заштите. Укупан број одраслих особа са инвалидитетом, евидентираних у ЦСР такође, показује тренд пораста у периоду до 2011. године али, у 2011 долази до пада броја заштитом обухваћених одраслих особа са инвалидитетом да би у 2012. години тај пад био заустављен.

Табела 85.

Врсте инвалидитета одрасли	2006.	2007.	2008.	2009.	2010.	2011.	2012.
Телесни	11.987	11.955	12.552	13.237	13.954	10.982	11078
Интелектуални	9.426	9.704	10.355	10.856	11.088	7.159	7.690
Ментални	9.402	9.495	9.820	10.260	10.554	8.340	8.256
Сензорни	2.133	2.427	2.530	2.547	2.777	1.665	1.745
Вишеструки и други	5.023	6.450	7.424	8.157	6.543	6.382	4.949
Укупно одраслих особа са инвалидитетом	37.971	40.031	42.681	45.057	46.411	33.478	33.718
Индекс раста	100	105	112	119	122	88	89

Посматрајући структуру по врстама инвалидитета корисници ЦСР су најчешће, или трећина, особе са телесним инвалидитетом и ова је структура релативно стабилна у целом посматраном периоду. Индекс нам указује да је укупан број одраслих корисника са инвалидитетом у 2011. мањи за 12 индексних поена него у 2006. години после читавих пет година континуираног раста. У 2012. години расте али само за 1.

И укупан број старијих особа са инвалидитетом такође је био у порасту у протеклом периоду до 2011. У 2011. години се бележи нагли пад укупног броја старијих особа са инвалидитетом које су корисници ЦСР. Разлози за овај пад се могу наћи у променама које су се одвијале у области здравствене заштите као поштрени критеријуми у раду здравствених инвалидских комисија које учествују у делу поступка за признавање права на додатак за помоћ и негу другог лица (или увећани додатак за помоћ и негу другог лица).

Табела 86.

	2006.	2007.	2008.	2009.	2010.	2011.	2012.
Број старијих корисника са инвалидитетом	35.328	38.297	45.240	47.992	50.151	36.349	35.868
Индекс раста	100	108	128	136	142	103	102

Индекс указује да је број старијих и инвалидних особа у посматраном извештајном периоду или у току 2011. године скоро враћен на ниво из 2006. године а да се и даље смањује у 2012. години. Прикупљали смо и податке о родној структури особа са инвалидитетом евидентираних у ЦСР и према узрасту.

Табела 87.

Особе са инвалидитетом корисници социјалне заштите у ЦСР према старости и родној припадности у 2012			
Старост	Мушки	Женски	Укупно
Деца	5996	4579	10.575
Млади	3232	2476	5.708
Одрасли	18235	15491	33.726
Старији	12175	23.695	35.870
УКУПНО	39638	46241	85.879

Можемо закључити да је у структури нешто веће присуство женских особа и да појединачно највећу групацију чине управо жене, старије кориснице особе са инвалидитетом или 27,6% од укупног броја или нешто више од четвртине корисника – особа са инвалидитетом. Испитивана је и структура особа са инвалидитетом према оствареним правима на додатак за помоћ и негу другог лица (и увећани додатак) и додатак за оспособљавање за рад у извештајном периоду, по утврђеним старосним групама.

Табела 88.

Структура особа са инвалидитетом према оствареним правима на додатак за помоћ и негу другог лица и додатак за оспособљавање за рад у 2012. години					
	Старосне групе особа са инвалидитетом				
	Деца	Млади	Одрасли	Старији	Укупно
Право на додатак за туђу негу и помоћ ТПН	4.340	1.872	8.397	11.196	25.805
Право на увећани додатак за туђу негу и помоћ УТПН	2.935	1.881	10.596	11.223	26.635
Право на додатак за оспособљавање за рад ДОР	289	116	53	21	479
УКУПНО	7.564	38.69	19.046	2.2440	52.919

Није очекивано али у 2012. години је био већи број корисника увећаног додатка за помоћ и негу другог лица него додатка за негу и помоћ који не подразумева телесно оштећење 100% по једном основу, као претходни. Старији корисници су најчешћи корисници права на увећани додатак за туђу помоћ и негу, као и додатка без увећања. Заједно ове две групе чине 22.419 или 42,8% случајева од укупног броја евидентираних корисника (ТПН и УТПН) свих узраста. Деца и млади су, најчешћи корисници права на додатак за оспособљавање за рад (ДОР) 60,3% али је укупан број остварених права на овај додатак веома мали (479). Утврђивана је и структура особа са инвалидитетом који су у извештајном периоду остварили права на додатак за помоћ и негу другог лица и право на оспособљавање на рад, према припадности још и неким другим посебно осетљивим групама.

Табела 89.

Структура особа са инвалидитетом које су остварили право на додатак за помоћ и негу другог лица и право на оспособљавање на рад према припадности и другим посебно осетљивим групама, у 2012. години				
Посебно осетљиве групе корисника	Врсте додатка			
	Додатак за помоћ и негу другог лица	Увећани дод. за помоћ и негу другог лица	Додатак за оспособљавање за рад	Укупно
Жртве насиља	13	9	0	22
Жртве трговине људима РС	0	1	0	1
Жртве трговине људима СТР.	0	0	0	0
Роми	748	653	33	1.434
Повратници	12	3	0	15
Бескућници	2	1	0	3
Избеглице	64	21	0	85
Интерно расељена лица	72	31	1	104
УКУПНО	911	719	34	1.664

У највећем броју случајева је евидентирано да су ове ОСИ истовремено припадници ромске заједнице – у 86,2%. Поред тога, може се констатовати и нешто значајније учешће интерно расељених особа – 6,3% и избеглица – 5,1%. Структура особа са инвалидитетом обухваћених мерама породично-правне заштите и заштите од насиља у 2012. години показује да смо прикупили податке за 11.084 или 12,9% ОСИ од укупног броја ОСИ евидентираних у ЦСР (85.868).

Табела 89.

Структура особа са инвалидитетом обухваћених мером породично-правне заштите и заштите од насиља у 2012.					
Назив мере	Старосна структура ОСИ				
	Деца	Млади	Одрасли	Старији	Укупно
Усвојење	20	0	0	0	20
Мере заштите од насиља у породици	6	9	56	50	121
Старатељство	525	344	5211	1780	7860
Привремено старатељство	176	183	1570	1115	3077
Мере надзора над вршењем родитељског права	31	1	7	0	39
УКУПНО	758	537	6844	2945	11084

Старатељство и привремено старатељство су најчешће примењиване мере породично – правне заштите, што је и очекиван исход с'обзиром да су у питању

особе са инвалидитетом које могу имати различита функционална ограничења. Све остале мере породично правне заштите примењиване су у симболичном броју случајева. У случајевима коришћења услуга смештаја у социјалној заштити, број особа са инвалидитетом који је на смештају у социјалној заштити у току 2012. године управо показује да се ради о групи корисника која је иначе, у великом ризику од институционализације. Само у 2012. од укупног броја корисника у овој групи особа са инвалидитетом (85.879) на смештају се налазе 11,9% или и нешто чешће него свака десета ОСИ.

Табела 90.

Број особа са инвалидитетом на смештају у социјалној заштити у 2012.					
Врста смештаја	Старосна структура				
	Деца	Млади	Одрасли	Старији	Укупно
Смештај у прихватишту /прихватној станици	21	15	133	168	337
Смештај у сродничкој породици	54	11	42	22	129
Смештај у другој породици	317	56	125	59	557
Смештај у установи социјалне заштите	535	368	3.939	4.171	9.013
Друга врста смештаја	51	20	114	18	203
УКУПНО	978	470	4.353	4.438	10.239

Укупно, 9013 ОСИ или 10,5% од броја евидентираних ОСИ у ЦСР користи институционални смештај у социјалној заштити. Најчешће, се ради о смештају у установи, односно домовима а међу овим иначе најбројнијим групама највећа је група старијих ОСИ што је и очекивано.

2.5.7. ПРИПАДНИЦИ РОМСКЕ ЗАЈЕДНИЦЕ

По Закону о социјалној заштити увели смо у Образац за извештавање о раду ЦСР упит о подацима о припадности ромској заједници и о узрасту, родној припадности, месту пребивалишта и радној способности Рома. Ова евиденција би требало да нам помогне да измеримо и да евалуирамо процес имплементације стратешких акција и програма подршке за угрожене припаднике Ромске заједнице током времена.

Табела 91.

Припадници ромске заједнице по узрасту, родној припадности, месту пребивалишта и радној способности, 2012. УКУПНО 51.128								
Старосне групе	Место пребивалишта		Радна способност					
			Способни за рад			Нису способни за рад		
	Град	Село	М	Ж	Укупно	М	Ж	Укупно
Деца	8.417	10.717	940	873	1.813	8.416	8.434	16.850
Млади	3.044	2.880	2.479	2.511	4.990	404	430	834
Одрасли	10.574	12.184	9.527	9.682	19.209	1.514	1.684	3.198
Старији	1.751	2.523	201	215	416	1.580	2.238	3.818
УКУПНО 51128	23.786	28.304	13.147	13.281	26.428	11.914	12.786	24.700

У току 2012. године су ЦСР пријавили да је у Србији евидентирано 51.128 корисника припадника ромске заједнице, (у 2011. 45.050). Ови корисници ЦСР су најчешће на узрасту одраслих особа (43,8%) или на узрасту деце (36,5%). За разлику од прошле године у 2012. години има нешто више корисника ромске припадности који живе на сесском подручју (или 55,4%). Међу регистрованим корисницима ЦСР ромске припадности има и нешто више корисника који су способни за рад (51,7%). Утврђивали смо и број корисника ромске заједнице обухваћених једном или више мера породично-правне заштите и заштитом од насиља у току 2012. године. Добили смо податке за укупно 902 корисника или 1,8% од укупног броја корисника из ромске заједнице.

Табела 92.

Број корисника ромске заједнице обухваћених једном или више мера породично-правне заштите и заштите од насиља у извештајном периоду					
Мере	Старосне групе корисника ромске етничке припадности				
	Деца	Млади	Одрасли	Старији	Укупно
Усвојење	10	0	0	0	10
Мере заштите од насиља у породици	38	17	23	7	85
Старатељство	353	27	86	19	485
Привремено старатељство	176	18	46	16	256
Мере надзора над вршењем родитељског права	52	1	13	0	66
УКУПНО	629	63	168	42	902

Можемо претпоставити да је у примени мера породично-правне заштите учешће корисника ромске припадности веома мало. Ипак од пријављених случајева, најчешће се примењује старатељство и привремено старатељство док се остале мере примењују знатно ређе. Структура корисника из ромске заједнице према врстама смештаја које су

користили у извештајном периоду показује да су они веома ретко корисници смештаја у јавном сектору социјалне заштите. Пријављено је само 829 случајева.

Табела 93.

Број корисника ромске етничке припадности према врстама смештаја у извештајном периоду					
Врста смештаја	Старосне корисника ромске етничке припадности				
	Деца	Млади	Одрасли	Старији	Укупно
Смештај у прихватилишту /прихватној станици	47	13	18	11	89
Смештај у сродничкој породици	65	7	0	1	73
Смештај у другој породици	398	16	5	2	421
Смештај у установи социјалне заштите	62	23	77	64	226
Друга врста смештаја	11	6	2	1	20
УКУПНО	583	65	102	79	829

Према пријављеној структури, услугу смештаја углавном користе деца ромске припадности, односно, деца ромске припадности која су најчешће смештена у хранитељске породице (сродничке и друге породице) у више од две трећине случајева. И у укупном броју смештаја корисника ромске припадности преовлађује тај, породични смештај у односу на смештај у институцију (дом или прихватилиште) што је добар знак уколико је то и правилност која постоји на нивоу целе појаве.

2.5.9. БЕСКУЋНИЦИ

Бескућници су особе које или немају стално пребивалиште или је њихово пребивалиште најчешће, објект који не испуњава услове за становање (напуштени објекти или возила, картонска склоништа). У овом Обрасцу за извештавање о раду ЦСР коришћена је дефиниција бескућништва која је коришћена и у попису становништва и преузета из упутства за попис. У односу на претходну годину констатује се повећање броја бескућника за 44,3%. Структура бескућника у 2012. години за коју су прикупљени подаци дата је према старосним групама и родној припадности. У тој посебно осетљивој групи најчешће срећу одрасле особе – 61,2%, мање старијих и најмање деце (11,4%). По родној бескућници су, што је и очекивано, скоро три пута чешће мушког пола (81,3% мушкарци и 18,7% жене).

Табела 94.

Структура бескућника према старосним групама и родној припадности						
Старосне групе	2011.			2012.		
	Мушки	Женски	Укупно	Мушки	женски	укупно
Деца	16	15	31	19	14	33
Млади	5	2	7	16	4	20
Одрасли	100	23	123	154	41	195
Старији	26	14	40	31	11	42
УКУПНО	147	54	201	220	70	290

Број у ЦСР евидентираних бескућника расте мада и даље важи претпоставка да је овај достављен, евидентирани број бескућника знатно мањи него што уствари има особа које су евидентирани у ЦСР и које поред других виталних проблема имају и нерешен проблем становања. Социјална заштита је област у којој би у перспективи требало јасније дефинисати бескућнике у контексту права, мера и услуга социјалне заштите као и другим могућим одговорима на подручју подршке овим особама. Према мерама породично правне заштите и заштите од насиља у 2012. је по утврђеној структури бескућника најприсутнија мера заштите старатељство и привремено старатељство и то углавном за одрасле особе.

Табела 95.

Структура бескућника према мерама породично правне заштите и заштите од насиља						
Мере	Старосне групе бескућника					
	Укупно 2011.	Деца	Млади	Одрасли	Старији	Укупно 2012.
Усвојење	0	0	0	0	0	0
Мере заштите од насиља у породици	3	2	0	4	0	6
Старатељство	8	1	0	1	1	9
Привремено старатељство	21	5	5	16	1	27
Мере надзора над вршењем родитељског права	8	11	2	5	0	18
УКУПНО	40	19	7	32	2	60

Структура бескућника према врстама смештаја у извештајном периоду указује да је очекивано, најчешћи вид збрињавања бескућника пружање услуге смештаја.

Табела 96.

Структура бескућника према врстама смештаја у извештајном периоду						
Врста смештаја	Старосне групе бескућника					Укупно 2012.
	Укупно 2011.	Деца	Млади	Одрасли	Старији	
Смештај у прихватишту /прихватној станици	39	4	6	47	12	69
Смештај у сродничкој породици	8	4	0	1	0	5
Смештај у другој породици	11	8	0	15	0	23
Смештај у установи социјалне заштите	28	0	0	15	10	25
Друга врста смештаја	39	0	5	40	3	48
УКУПНО	125	16	11	118	25	170

Од укупно регистрованих бескућника у ЦСР (290) услугу смештаја је у 2012. години користило 58,6% а међу њима су преовлађивале одрасле особе, које су најчешће смештене у прихватилишта али и неке друге врсте смештаја.

2.5.10. ПОВРАТНИЦИ - РЕАДМИСИЈА

По споразумима које је наша земља склопила са више европских земаља у Србију се већ од пре неколико година враћају они грађани и породице које нису регуларно боравиле у одређеним, иним земљама. С'обзиром да се углавном ради о покушајима исељавања из економских разлога и неуспеху да се исто и реализује - ову посебно осетљиву групу корисника ЦСР називамо повратницима у процесима реадмисије. Структура повратника према старосним групама и родној припадности у извештајном периоду показује да се на евиденцији ЦСР појављују сви узрасти корисника а најчешће одрасле особе.

Табела 97.

Структура повратника према старосним групама и родној припадности						
Старост корисника	2011.			2012.		
	Мушки	Женски	Укупно	Мушки	Женски	Укупно
Деца	546	534	1.080	318	318	636
Млади	243	257	500	174	203	377
Одрасли	343	354	697	467	486	953
Старији	90	108	198	135	166	301
УКУПНО	1.222	1.253	2.475	1.094	1.173	2.267

Међу повратницима који су евидентирани у ЦСР постоји релативна равнотежа по родној припадности. Мере породично правне заштите и заштите од насиља пријављена су за само 33 случаја реадмисије.

Табела 98.

Структура повратника према мерама породично правне заштите и заштите од насиља у извештајном периоду						
Мере	Старосне групе повратника					
	Деца	Млади	Одрасли	Старији	Укупно 2012.	Укупно 2011.
Усвојење	0	0	0	0	0	0
Мере заштите од насиља у породици	7	2	7	1	17	6
Старатељство	1	1	1	0	3	2
Привремено старатељство	3	5	1	0	9	3
Мере надзора над вршењем родитељског права	0	0	4	0	4	12
УКУПНО	11	8	13	1	33	23

Само нешто мало је већи број пријављених смештаја у овој осетљивој групи – укупно 50 и три пута мање него што је пријављено прошле 2011. године.⁴⁰

Табела 99.

Структура повратника према врстама смештаја						
Врста смештаја	Старосне групе повратника					
	Деца	Млади	Одрасли	Старији	Укупно 2012.	Укупно 2011.
Смештај у прихватишту / прихватној станици	8	0	3	1	12	0
Смештај у сродничкој породици	2	0	0	0	2	0
Смештај у другој породици	5	0	0	0	5	4
Смештај у установи социјалне заштите	0	0	1	0	1	11
Друга врста смештаја	15	0	12	3	30	139
УКУПНО	30	0	16	4	50	154

⁴⁰ Овакве разлике упућују нас да претпоставимо грешку у евидентирању направљену вероватно у извештају за 2011.

2.5.10. ИЗБЕГЛИ И ИНТЕРНО РАСЕЉЕНИ

У Обрасцу за извештавање о раду у ЦСР имамо и посебно осетљиву групу избеглих и интерно расељених особа које су корисници неког права мере и/или услуге социјалне заштите. Евиденција (структура) избеглих и интерно расељених особа према старосним групама и родној припадности у извештајном периоду показује да су ЦСР у 2012. регистровали укупно 5.202 ове особе као кориснике социјалне заштите. То је знатно већи број него прошле 2011. године када је било регистровано 3.836 избеглих и интерно расељених у ЦСР у Србији.

Табела 100.

Структура евидентираних корисника - избеглих и интерно расељених лица према старосним групама						
Старост	2011.			2012.		
	Избегла лица	Интерно расељена лица	Укупно	Избегла Лица	Интерно расељена лица	Укупно
Деца	289	493	782	205	672	877
Млади	226	212	438	335	284	619
Одрасли	739	954	1.693	890	1.479	2.360
Старији	579	344	923	515	822	1.337
УКУПНО	1.833	2.003	3.836	1.945	3.257	5.202

Међу избеглим и интерно расељеним корисницима ЦСР је евидентирано највише одраслих особа. У односу на прошлу годину највише је бројчано порасла група корисника ЦСР - интерно расељених лица за 1254 особе. Према мерама породично правне заштите и заштите од насиља у 2012. Години ЦСР је пријавио само 76 случајева, пре свега старатељство и привремено старатељство.

Табела 101.

Структура избеглих и интерно расељених лица према мерама породично правне заштите и заштите од насиља у извештајном периоду						
Мере	Старосне групе повратника					
	Деца	Млади	Одрасли	Старији	Укупно 2012.	Укупно 2011.
Усвојење	0	0	0	0	0	0
Мере заштите од насиља у породици	0	0	0	0	0	1
Старатељство	2	8	33	15	58	20
Привремено старатељство	1	2	9	4	16	8
Мере надзора над вршењем родитељског права	0	0	2	0	2	7
УКУПНО	3	10	44	19	76	36

Иако изузетно ретко (само 432 случаја) ипак се нешто чешће ИРЛ особама у ЦСР пружа услуга смештаја у установу или породични смештај. Структура избеглих и интерно расељених лица регистрованих као корисника социјалне заштите према врстама смештаја у извештајном периоду показује да се најчешће пружа услуга смештаја у прихватилиште (213) или у 49,3%.

Табела 102.

Структура избеглих и интерно расељених лица према врстама смештаја у извештајном периоду							
Врста смештаја	Старосне групе повратника					Укупно 2012.	Укупно 2011.
	Деца	Млади	Одрасли	Старији			
Смештај у прихватилишту /прихватној станици	18	14	80	101	213	23	
Смештај у сродничкој породици	0	0	0	0	0	0	
Смештај у другој породици	3	0	0	0	3	13	
Смештај у установи социјалне заштите	0	0	21	37	58	126	
Друга врста смештаја	22	15	87	34	158	194	
УКУПНО	43	29	188	172	432	356	

Код ИРЛ особа – корисника ЦСР се под овим другим врстама смештаја углавном подразумевају колективни центри и слично и од укупног броја корисника особа на смештају друге врсте чине 158 случајева или 36,6% од укупно смештених.

2.5.11. ДРУГИ КЛИЈЕНТИ ЦСР, САРАДНИЦИ И ОСТАЛИ

У својим редовним активностима ЦСР по Закону, пружа различите услуге и корисницима социјалне заштите али и другим клијентима – старатељима, усвојитељима, храниоцима, као и другим сарадницима и/или особама. Број реализованих активности ЦСР према лицима која нису корисници у извештајном периоду у току 2012. и 2011. године је користило више од 200, односно 260 хиљада грађана Србије који нису регистровани као корисници социјалне заштите већ као например, усвојеоци, хранитељи, стараоци и/или други грађани који се налазе у неком од ризика.

Табела 103.

Број реализованих активности ЦСР према особама која нису корисници				
Врста активности	Број активности 2011.	Број особа 2011.	Број активности 2012.	Број особа 2012.
Информисање	104.322	106.108	121.831	126.933
Упућивање на друге пружаоце услуга	23.715	26.034	36.113	35.689
Издавање уверења	67.701	70.588	104.930	91.412
Нешто друго	6.190	5.162	10.916	6.910
Укупно	201.928	207.892	273.790	260.944

Евидентиране су и активности које је ЦСР на овом подручју, у току године обављао (201.928 и 273.790) и које су пре свега обухватале информисање грађана али и издавање различитих врста уверења.

ТРЕЋИ ДЕО

ПОСЛОВИ ЦСР НА ОСТВАРИВАЊУ ПРАВА, ПРИМЕНИ МЕРА И ОБЕЗБЕЂИВАЊУ УСЛУГА

Центар за социјални рад у складу са Законом (члан 120)

- Процењује потребе и снаге корисника и ризике по њега и планира пружање услуга социјалне заштите;
- Спроводи поступке и одлучује о правима на материјална давања и о коришћењу услуга социјалне заштите;
- Предузима прописане мере, покреће и учествује у судским и другим процесима;
- Води прописане евиденције и стара се о чувању документације корисника.

Послови који се односе на остваривање права, односно, услуге социјалне заштите о чијем се обезбеђивању стара Република Србија, обављају се као поверени послови, а организацију рада, нормативе и стандарде стручног рада у вршењу поверених послова прописује министар надлежан за социјалну заштиту. Послове који се односе на права односно, услуге социјалне заштите о чијем се обезбеђивању стара аутономна покрајина односно, јединица локалне самоуправе, ЦСР обавља у складу са прописом који доноси надлежни орган аутономне покрајине, односно, надлежни орган јединице локалне самоуправе.

Услуге социјалне заштите организују се за децу, младе и породицу и услуге за одрасле и старије особе, уз уважавање интегритета личности, стабилности веза и окружења корисника. Услуге социјалне заштите пружају се привремено, повремено и континуирано у складу с потребама и најбољим интересом корисника (члан 42 Закона)

По Закону ЦСР (члан 121) у оквиру других послова иницира и развија превентивне и друге програме који доприносе задовољавању индивидуалних и заједничких потреба грађана у области социјалне заштите грађана на територији за коју је основан. Иницира и развија програме који доприносе спречавању и сузбијању социјалних проблема уз друге послове које ЦСР обављају у социјалној заштити.

3.1. СТРУЧНИ ПОСЛОВИ ЦЕНТРА ЗА СОЦИЈАЛНИ РАД

3.1.1. ПОСЛОВИ ПРОЦЕНЕ И ПЛАНИРАЊА

У члану 33 Закона, се прописује да услуге процене обухватају процену стања потреба снага и ризика корисника и других особа које су од значаја за корисника, процену старатеља, хранитеља и усвојитеља. Услуге планирања обухватају индивидуално планирање услуга ради њиховог коришћења или одређивања мера заштите доношењем:

1. Плана услуга и мера за породицу са планом сталности за дете;
2. Плана за самостални живот младе особе која је, пре него што је навршила 14 година, била лишена родитељског старања односно, није живела са родитељима или усвојитељима;
3. Индивидуалног плана за одраслог или старијег корисника.

Република Србија, односно, аутономна покрајина обезбеђују услуге процене и планирања социјалне заштите, када их у вршењу јавних овлашћења пружа центар за социјални рад.⁴¹ Процену и планирање приликом пружања услуга обављају и пружаоци услуга социјалне заштите у складу са Законом о социјалној заштити и другим прописима. Евидентирали смо укупан број реализованих стручних поступака процене у 2012. години за све старосне категорије корисника услуга центара за социјални рад.

41 Услуге процене и планирања пружа и Центар за породични смештај и усвојење и установа за васпитање деце и омладине.

Табела 104.

Број реализованих стручних поступака процене према корисницима услуга центра за социјални рад у 2012.					
Стручни поступак	Број поступака				
	За децу	За младе	За одрасле	За старије	Укупно
Почетна процена	45897	14365	20334	12642	93.238
Усмерена процена корисника	11941	8736	7310	3400	31.387
Процена опште подобности усвојитеља	149	150	290	34	623
Процена опште подобности старатеља	1177	262	1578	1346	4.363
Процена конкретне подобности сродника за пружање услуге породичног смештаја	2667	66	459	168	3.360
Процена опште подобности кандидата за пружање услуге породичног смештаја	672	45	649	88	1.454
Друго	5638	1507	8003	2472	17.620

Највећи број реализованих стручних поступака се односи на почетну процену (93.238). У односу на укупан број корисника ЦСР у 2012. години, стручни поступак почетне процене реализован је за сваког седмог корисника (или прецизно 6,8 -ти) у току године. Следећи по броју су стручни поступци усмерене процене корисника. Ако посматрамо почетну и усмерену процену заједно као дијагностичку фазу, ове процене је у просеку прошао сваки пети корисник ЦСР (или 5,09 -ти). Различите врсте стручних процена (за усвојитеља, за старатеља, за хранитеље) сачињене су за друге клијенте, сараднике и остале особе. Стручни поступци процене су обухватили сваког четвртог клијента ЦСР (или прецизно 4,15). Планови заштите су сачињени за 11,5% деце корисника ЦСР, 7,5% младих, 4,0 одраслих, и 10,1% старијих корисника. Поред тога за 67,6% од укупног броја урађених планова у 2012. урађене су ревизије планова⁴².

Табела 105.

Број сачињених планова и поновних прегледа планова услуга према старосним групама					
	За децу	За младе	За одрасле	За старије	УКУПНО
Број сачињених планова	20,434	4,685	11,707	10,007	46.833
Број извршених евалуација планова услуга	12,309	3,230	9,428	6,709	31.676

Планови заштите и поновни прегледи планова услуга, у току 2012. године су као резултат рада пријављени од ЦСР у укупно 78.509 планирања и ревизија планирања.

42

Ревизије планова се могу односити и на нека планирања и планове из претходне или претходних година!

Када се посматра укупан број сачињених планова услуга 46.833 и упореди са бројем корисника то се у односу на укупан број корисника може тумачити као да је у просеку, сваки осми корисник евидентиран у ЦСР прошао кроз планирање или ревизију плана социјалне заштите. Међу корисницима за које је у току године сачињен план (или ревизија плана, такође) највеће је учешће деце (41.7%) а мање је учешће планова за младе (10,08%) и планова за старије кориснике (21,3%).

3.1.2. НЕОДЛОЖНЕ ИНТЕРВЕНЦИЈЕ

Услуге социјалне заштите могу се пружати у виду неодложних интервенција ЦСР, када је угрожен живот, здравље и развој корисника (члан 56 Закона). Ове услуге се пружају 24 сата, и најчешће се односе на 1. смештај, 2. саветодавно –терапијске и друге услуге које пружа ЦСР. Неодложне интервенције се могу пружати непосредно и у сарадњи ЦСР са другим службама и органима у локалној заједници. У 2012. евидентирано је укупно 6.229 неодложних интервенција за све старосне групе корисника услуга ЦСР.

Табела 106.

Број предузетих неодложних интервенција у извештајном периоду		
Неодложне интервенције	Број 2011.	Број 2012.
За децу	1856	2421
За младе	478	698
За одрасле	1097	1831
За старије	821	1279
УКУПНО	4.252	6.229

Највећи број неодложних интервенција био је усмерен на заштиту деце или 38.9%. Одрасли корисници су одмах иза деце по учесталости и чине 29,4% од укупног броја корисника неодложних интервенција. На старије се односила петина (20.5%) неодложних интервенција а најмање их је било усмерено на младе, само 11,2% од укупног броја. У односу на претходну 2011. годину број неодложних интервенција које су евидентирани порастао је чак за 1.977 евидентираних интервенција или за 46,5%.

3.1.3. СПЕЦИЈАЛИЗОВАНИ ПОСЛОВИ

Саветодавно-терапијске и социјално-едукативне услуге у ЦСР су високо специјализовани послови који се по Закону (члан 46) пружају као видови помоћи појединцима и породицама које су у кризи, ради унапређивања породичних односа превазилажења кризних ситуација и стицања вештина за самосталан и предуктиван живот у друштву. Саветодавно-терапијске и социјално-едукативне услуге у ЦСР у складу са Законом, обезбеђују (финансирају): јединица локалне самоуправе, аутономна

покрајина односно, Република Србија. У току 2012. године је у ЦСР у Србији је реализовано индивидуално саветовање било доступно корисницима на нивоу сваког 21-ог евидентираног корисника ЦСР. Доступност саветодавног усмеравања породице смо процењивали имајући у виду (просечно) трочлану породицу корисника и уз овај услов свака десета породица је имала прилику да користи овај вид помоћи.

Табела 107.

Број случајева код којих су примењени специјализовани послови у 2012.	
Специјализовани послови	Број случајева
Индивидуално саветовање	29.757
Саветодавно усмеравање породице	20.280
Медијација	1.217
Породична терапија	2.748

Породична терапија је виши и сложенији вид помоћи од саветодавних услуга и њена је доступност очекивано мања, а према слободној процени, у 2012. је тек свака 230-та породица могла да користи ову услугу⁴³. И услуга медијације подразумева такође, један релативно сложен процес у коме може учествовати различит број актера (корисника и других особа) а у извештајном периоду је тек сваки 519-ти корисник био у прилици да користи ову услугу ЦСР.

ЦСР иницира и развија превентивне и друге програме који доприносе задовољавању индивидуалних и заједничких потреба грађана у области социјалне заштите и програме који доприносе спречавању и сузбијању социјалних проблема уз друге послове које обављају у социјалној заштити. И број примењених акредитованих програма у извештајном периоду показује да је доступности ове врсте специјализованих услуга за сада, на релативно ниском нивоу.

Табела 108.

Број примењених акредитованих програма за ЛЗ у 2012.	
Специјализовани послови	Број програма
Програм интензивне подршке породици	258
Социо-едукативни програм	219
Програми третмана	106

⁴³ Слободна процена се односи на укупан број породица које су евидентирани у ЦСР што је податак којим се не располаже већ је изведен на основу процена.

Од укупно 173 одељења или ЦСР у Србији је уствари, тек 3 програма, у просеку, било доступно по једном ЦСР или за становништво на одговарајућем локалном подручју.

3.1.3. СУПЕРВИЗИЈСКИ ПОСЛОВИ

Супервизија је процес у коме се кроз професионалну и личну подршку и учење стручњака у ЦСР применом стандарда који се формирају у односу на квалитет читавог процеса социјалне заштите, реализују стручни задаци којима се унапређује рад са корисницима у социјалној заштити. Стручњаци у ЦСР на тај начин развијају знање и способности да преузму одговорност за сопствени рад, подигну ниво квалитета свога рада и заштите корисника и добијају подстицаје за развој сопствене личности. Супервизор у ЦСР има задатак да усмерава, подстиче и процењује рад стручњака (водитеља случаја) и у свом деловању обједињава едукативно-развојну, подржавајућу и административну функцију супервизије. Прикупљени су подаци о стручним пословима супервизора у ЦСР као и о броју реализованих послова у току 2012. године.

Табела 109.

Стручни послови супервизора и број реализованих послова у 2012.		
Стручни послови супервизора	Број реализованих активности/донетих планова и извештаја	Број реализованих активности/донетих планова и извештаја
	2011. године	2012. године
Број индивидуалних планова професионалног развоја водитеља случаја	712	1.132
Број извештаја о напретку водитеља случаја	669	1.029
Број случајева у којима је рађена индивидуална супервизија	42.293	78.278
Број одржаних групних супервизорских састанака	3.191	3.692
Број случајева у којима је супервизор члан тима	13.052	19.552
Број случајева где је супервизор радио као водитељ случаја	13.282	20.834
Број случајева у којима је супервизор обављао специјализоване стручне послове	3.576	2.954

Највећи број реализованих послова супервизора је утврђен у случајевима када је супервизор радио на извршењу индивидуалне супервизије (78.278). Ако овај број послова сагледамо у односу на укупан број корисника ЦСР у 2012. и под претпоставком да се индивидуалне супервизије раде по једна на један случај - можемо претпоставити да је у случају сваког 8 корисника рађена супервизија стручног поступка. Након тога,

следи мањи број послова кад супервизор ради у својству водитеља случаја (20.834), или следећа група послова, када супервизор учествује у раду као члан тима (19.552). Ако ове две групе послова сагледамо заједно (40.386), према истим претпоставкама као и у претходној ситуацији, примењене су у раду на сваком 16. случају. У односу на прошлу годину могу се уочити битне разлике у корист 2012. и вероватно много ажурнијег евидентирања рада стручњака.

3.1.4. УПРАВНО – ПРАВНИ ПОСЛОВИ

Управно-правни послови су се у ЦСР одвијали у оквиру свих случајева остваривања права корисника у току 2012. године а везани су пре свега, за права на материјална давања. Прикупили смо податке о броју поднетих захтева корисника ЦСР као и о врсти права који су корисници желели да остваре.

Табела 110.

Број решења/закључака према врсти права						
Врста решења/ закључка према исходу	Број захтева према врсти права					УКУПНО
	Стална новчана помоћ	Једнократна новчана помоћ	Додатак за помоћ и негу другог лица	Увећани додатак за помоћ и негу другог лица	Помоћ за оспособљавање за рад	
Број поднетих захтева за остваривање права у 2012.	111.489	225.092	17.524	9.667	509	364.281
Број решења о признавању права у 2012.	103.360	185.473	8.341	5.455	437	303.066
Број решења којима је одбијен захтев за признавање права у 2012.	5.929	15.180	6.286	3.530	7	30.932
Број решења о обустави поступка у 2012.	2.200	704	642	316	4	3.866
Број закључака о даљем признавању права у поступку преиспитивања 2012.	53.474	519	1.653	389	8	56.043
Број решења којима је престало право у поступку преиспитивања у 2012.	8.332	15	1.799	1.252	39	11.437
УКУПНО	284.784	426.983	36.245	20.609	1.004	769.625

Од укупно пријављеног броја решења (и закључака) о признавању права, 46.235 се односи на одбијање: одбијање захтева (30.932), обуставу поступка (3.866) и престанак права (11.437). У просеку је сваки корисник социјалне заштите у ЦСР у 2012. години (613.437) добио најмање једно решење а неки и више. А у примени мера породично-правне заштите је број донетих решења, одлука и других аката у извештајном периоду испитиван кроз прикупљање података у више наредних табела.

Табела 111.

Број донетих решења у ЦСР у примени мера породично-правне заштите 2012. године		
Мера породично правне заштите	Број решења/одлука 2011.	Број решења/одлука 2012.
Старатељство	7.057	10.669
Усвојење	132	160
Мере надзора над вршењем родитељског права	1.543	1.403

Преиспитивања или ревизије старатељске заштите су у протеклој, 2012. години формално правно окончане у 16.131 случаја старатељства. У односу на претходну годину више је рада на старатељству и донекле усвојењу а мало мање код мера надзора над вршењем родитељског права. У контексту управно правних послова, испитивали смо и колики је број изјављених жалби на решења ЦСР као органа старатељства, као и исход поступања по жалби у ЦСР, у извештајном периоду.

Табела 112.

Број изјављених жалби на решења органа старатељства и исход поступања по жалби		
Исход поступања по жалби	Број жалби 2011.	Број жалби 2012.
Одбачена жалба од стране ЦСР	163	268
Прихваћена жалба и преиначено решење од стране ЦСР	159	174
Делимично прихваћена жалба и делимично измењено решење од стране ЦСР	79	249
Прихваћена жалба и достављена другостепеном органу	2.866	4.101
Одбијена жалба	606	1.073
Укупно изјављених жалби	3.873	5.865

Према укупном броју жалби (5.865) можемо претпоставити да је у 2012. у просеку сваки 108 корисник ЦСР поднео жалбу. Од тога је ЦСР у 70% случајева прихватио жалбу и доставио даље другостепеном органу, одбио жалбу у 18,3% случајева у 4,6% случајева одбацио жалбу, само у 3%, прихватио жалбу и преиначио решење а у 4,2%, делимично прихватио и делимично изменио решење. У односу на прошлу 2011. годину, број жалби је порастао значајно – за читаве 1.992 жалбе. Евидентиран је и број жалби корисника на решење органа старатељства достављених другостепеном органу и исхода у

извештајном периоду у току 2012. године. Од 5.865 жалби прослеђених другостепеном органу, из ЦСР су пријављени исходи за 3.583 жалбе.

Табела 113.

Број жалби корисника на решење органа старатељства достављених другостепеном органу и исхода		
Исход	Број жалби 2011.	Број жалби 2012
Одбачена жалба	1.155	2.059
Прихваћена жалба и преиначено решење	131	170
Делимично прихваћена жалба и делимично измењено решење	52	45
Прихваћена жалба и предмет враћен првостепеном органу на поновни поступак	379	726
Прихваћена жалба и предмет враћен првостепеном органу са налогом мера	124	167
Одбачена жалба и предмет враћен првостепеном органу са налогом мера	79	416
Укупно поднетих жалби корисника на решења органа старатељства другостепеном органу	1.920	3.583

Највећи број жалби је одбачен, 61%. У свим осталим опцијама жалба је делимично прихваћена и/или одбијена али са налозима мера. Тренд раста броја жалби је очигледан. У ЦСР су реализовани и други правни послови и у њиховој реализацији учествује и више других профила занимања радника у ЦСР. Утврдили смо број достављених налаза и мишљења другим институцијама и организацијама.

Табела 114.

Други правни послови у току 2012. године		
Врста правног посла	Број	
	Издатих уверења/ припремљених аката	Корисника
Издавање уверења штићеницима	19.998	18.049
Издавање уверења о издржаваним лицима	2.268	2.220
Издавање уверења лицима према којима је извршено насиље у породици	332	347
Издавање уверења лицима против којих је одређена мера заштите од насиља у породици	547	543
Издавање уверења о чињеницама о којима се води службена евиденција	69.094	60.817
Припрема аката за покретање судских и других поступака	3.456	3.521
Остало	14.348	11.962
УКУПНО	110.043	97.459
Правна подршка/саветовање корисника	48.944	44.985
Учешће корисника у процени, планирању и реализацији мера	17.529	16.478

Утврдили смо да је у просеку, у току 2012. године, скоро сваки шести корисник ЦСР био истовремено и корисник неког од уверења ЦСР или посебне припреме аката за судске и друге поступке. Прикупљени подаци о учешћу корисника у планирању сопствене заштите указују да је од укупног броја корисника који су евидентирани у ЦСР око 3% учествовало и у планирању сопствене заштите. Израда форми као што су налази и мишљења су стручни послови, који се по захтеву суда или других институција у заједници могу обављати само од стране различитих профила стручњака у ЦСР. Прикупили смо податке о налазима и мишљењима по захтеву суда (и других институција), у различитим поступцима који су се односили на децу, младе, одрасле и старије кориснике ЦСР, у извештајном периоду.

Табела 115.

Број достављених налаза и мишљења другим институцијама и организацијама				
Врста институције	Број налаза и мишљења			
	Деца	Млади	Одрасли	Старији
Школа или предшколска институција	2169	478	55	22
Здравствене установе	631	235	1.346	698
Установе социјалне заштите	2.284	687	3.139	4.054
Полиција	1.577	744	1.388	332
Служба за запошљавање	6	108	203	5
Удружења грађана	69	11	30	20
Локална самоуправа	735	823	6.138	1.583
Интер-ресорна комисија	1.616	55	67	30
Друго	2.575	929	3.332	743
УКУПНО	11.662	4.070	15.698	7.487

У току 2012. године је у просеку за сваког 16. корисника израђена нека од стручних експертиза чији је исход налаз и/или мишљење. Најчешће је предмет експертизе је одрасла особа – корисник ЦСР. Можемо закључити да су најбројније размене стручних ставова (налаза, мишљења) унутар система социјалне заштите (између установа СЗ), затим са локалном самоуправом (доминантне групе су одрасли и старији корисници) и полицијом (већином деца и одрасли корисници).

Табела 116.

Налази и мишљења по захтеву суда у поступцима који се односе на децу у току 2012. године		
Назив поступака пред судом	Број захтева суда	Број налаза и мишљења
Заштита права и интереса детета	2.930	3.117
Вршење родитељског права	14.096	14.344
Регулисање личног односа детета и родитеља	3.253	3.324
Изддржавање детета	1.990	2.719
Лишење родитељског права	519	556
Кривични поступак против родитеља због занемаривања и злостављања детета	292	304
Целисходност покретања припремног поступка	818	899
Припремни поступак	2.608	2.201
Кривични поступак	5.551	5.362
Прекршајни поступак	8.120	8.102
УКУПНО	40177	40928

Ако посматрамо захтеве суда и стручне налазе и мишљења ЦСР у 2012 години од укупно 40.177 захтева суда највише је у вези са вршењем родитељског права (35,0%) што је у контексту појаве развода брака. И у односу на евидентираних 40.928 реализованих налаза или мишљења у наведеним поступцима, у току 2012 године, највећи број је управо повезан са вршењем родитељског права (35,0%). У поступцима пред судом захтеви су потом бројнији у прекршајним и кривичним поступцима (за групу деце са поремећајима у понашању) као и у поступцима вршења родитељског права (поводом регулисања личног односа родитеља и детета за време и по разводу).

Табела 117.

Налази и мишљења по захтеву суда у поступцима који се односе на пунолетне кориснике у току 2012.		
Поступак пред судом	Број захтева суда	Број налаза и мишљења
Продужење родитељског права	135	137
Сврсисходност изрицања мере за заштиту од насиља у породици	921	918
Супружничко издржавање	58	58
Родитељско издржавање	1.040	991
Издржавање других сродника	525	319
Целисходност покретања поступка за лишење пословне способности	393	384
Мишљење у поступку лишења пословне способности	668	670
Мишљење у поступку враћања пословне способности	32	42
Налаз и мишљење у кривичним поступцима за насиље у породици	1.041	1.049
Поступак мирења	1.225	1.161
Поступак нагодбе	698	697
Налаз и мишљење у поступку заштите права	2.354	2.539
УКУПНО	9.090	8.965

У поступцима који се воде према пунолетним корисницима (млади, одрасли, старији) на судовима евидентирано је у ЦСР укупно 9.090 захтева и то најчешће у поступцима заштите права (25,9%), поступцима мирења, кривичним поступцима за насиље у породици, поступцима за родитељско издржавање. У току 2012 године ЦСР је одговорио на захтеве суда са укупно 8.965 налаза (и мишљења) према релативно истом редоследу фреквенција.

ОБЕЗБЕЂИВАЊЕ ЛОКАЛНИХ УСЛУГА СОЦИЈАЛНЕ ЗАШТИТЕ

Услуге социјалне заштите које се обезбеђују грађанима су дефинисане Законом и подељене у више група. О услугама из две прве групе, услугама процене и услугама планирања и четврте групе - услугама смештаја, које су у мандату Републике, већ је раније у овом Извештају, било речи. Сада говоримо о услугама које обезбеђује аутономна покрајина и/или јединице локалне самоуправе (општине и/или градови) а које се састоје од наредне три групе услуга у локалној заједници: *прве, дневне услуге у заједници, групе, услуге подршке за самосталан живот, и треће, савешодавно терапијске и социо-едукативне услуге.*

Дневне услуге су: дневни боравак, помоћ у кући, свратиште и друге сличне услуге које подржавају боравак корисника у породици и непосредном окружењу.

Услуге подршке за самосталан живот су: становање уз подршку, персонална асистенција, обука за самосталан живот и друге врсте подршке неопходне за самосталан живот и активно учешће корисника у друштву.

Савешодавно-терапијске и социо-едукативне услуге су интензивне услуге подршке породици која је у кризи, саветовање и подршка родитељима, хранитељима и усвојитељима, подршка породици која се стара о свом детету или одраслом члану породице са сметњама у развоју, одржавање породичних односа и поновно спајање породице, саветовање и подршка у случајевима насиља, породична терапија, медијација, СОС телефони, активација и друге саветодавне и едукативне услуге и активности.

3.2.1. ДНЕВНЕ УСЛУГЕ У ЗАЈЕДНИЦИ

ЦСР пружа услуге процене и планирања услуга социјалне заштите а друге услуге попут дневних услуга у заједници, односно, дневни боравак, помоћ у кући, свратиште и слично, ЦСР може пружати изузетно у само у оквиру посебне организационе јединице. Иначе, очекује се да развијемо читав низ потенцијалних пружалаца ових услуга у локалној заједници (уз претходно прибављену лиценцу за рад) од невладиних организација до приватних предузетника. За 2012. годину смо прикупили податке од ЦСР, о коришћењу дневних услуга у заједници, о броју корисника које је на услугу упутио ЦСР као и о томе ко су пружаоци услуга у локалној заједници.

Табела 118.

Дневне услуге у локалној заједници, број корисника које је на услугу упутио ЦСР и пружаоци услуга у локалној заједници 2012.							
Врста услуге	Врста услуге у заједници - која постоји обележити јединицом 1 или која не постоји обележити нулом 0	Број корисника које је на услугу упутио ЦСР	Пружаоци услуга - уписати број пружалаца (организација)				
			ЦСР непосредно	Организациона јединица ЦСР	Установа коју је основала локална самоуправа	НВО	Други пружаоци
Дневни боравак за децу и младе са сметњама у развоју	95	2.039	13	18	35	21	8
Дневни боравак за децу и младе са телесним инвалидитетом	14	98	2	3	0	7	2
Дневни боравак за одрасле	10	286	2	2	4	0	2
Дневни боравак за старије	23	1.572	3	8	5	3	4
Помоћ у кући за децу и младе са сметњама у развоју и инвалидитетом	45	682	24	7	2	8	4
Помоћ у кући за одрасле	69	1.854	24	13	18	4	10
Помоћ у кући за старије	150	11.446	57	32	30	15	16
Свратиште за децу улице	3	294	0	0	0	3	0
Свратиште за одрасле и старије	3	140	1	2	0	0	0
Нешто друго	41	3.727	20	6	6	5	4
УКУПНО	453	22.138	146	91	100	66	50

У току 2012. године у Србији су ЦСР за своје кориснике имали на располагању више врста дневних услуга:

1. Дневни боравак за децу и младе са сметњама у развоју,
2. Дневни боравак за децу и младе са телесним инвалидитетом,
3. Дневни боравак за одрасле,
4. Дневни боравак за старије,

5. Помоћ у кући за децу и младе са сметњама у развоју и инвалидитетом
6. Помоћ у кући за одрасле и старије
7. Свратиште за децу улице,
8. Свратиште за одрасле и старије

Утврђено је да се још може говорити да постоји монопол јавног сектора у пружању дневних услуга социјалне заштите у локалној заједници, али, мора се имати у виду и да у овој области постоји и сива (или црна) економија о којој немамо поузданих података. Ситуација је таква да у оквиру ЦСР (146+91) постоји највећи број пружалаца услуга, а након тога по броју пружалаца услуга следе локална самоуправа (100), и невладине организације (66). А, Укупан број корисника дневних услуга који су ЦСР пријавили, је 22.138. По подацима из ЦСР, од тог броја је 3.270 на узрасту деце и младих (испод 26 година), или 14,7% а 85,3% корисника чине заједно, одрасли и старији корисници (18.868).

3.2.2. УСЛУГЕ ПОДРШКЕ ЗА САМОСТАЛАН ЖИВОТ

Услуге подршке за самосталан живот у природном окружењу и месту сталног пребивалишта, куће или стана су од изузетног значаја у социјалној заштити као важан правац развоја и реформи. Ове услуге су посебно важне за децу која су на путу осамостаљења (група занемарене деце или у ризику од занемаривања) и која су често провела дужи период под окриљем система социјалне заштите. И особе са инвалидитетом на свим узрастима, а у перспективи и старије особе могу бити корисници ове групе услуга.

За сада су у локалним заједницама најчешће развијане услуге осамостаљивања за децу и младе а ретко и за друге кориснике. ЦСР су известили да је укупан број стамбених јединица којима систем у јавном сектору располаже (што укључује капацитете СОС, Дечијег села, Сремске Каменице, Панчева, Споменац, итд) захваљујући финансирању локалних заједница – 40.

Табела 119.

Услуге подршке за самосталан живот у заједници, број корисника које је на услугу упутио ЦСР и пружаоци услуга							
Врста услуге подршке за самостални живот	Услуга коју финансира ЛС ако постоји обележавамо јединицом 1 а ако не постоји обележавамо	Број корисника које је на услугу упутио ЦСР	Пружаоци услуга				
			ЦСР непосредно	Организа-циона јединица ЦСР	Установа коју је основала локална самоуправа	НВО	Други пружаоци
Становање уз подршку за младе који се осамостаљују	33	99	34	5	1	0	0
Становање уз подршку за особе са инвалидитетом	7	20	7	0	2	4	2
УКУПНО	40	119	41	5	3	4	2

У 2012. реализујемо две врсте услуга подршке за самосталан живот: 1. Становање уз подршку за младе који се осамостаљују, и 2. Становање уз подршку за особе са инвалидитетом. Укупан број корисника наведених услуга је 119. Један број међу њима су и одрасле особе са инвалидитетом. У највећем броју случајева је ЦСР односно, организациона јединица ЦСР или служба, та која која пружа одређене услуге подршке у осамостаљивању (41+5). Након ЦСР и установа социјалне заштите у мањој мери се у делу ове подршке као пружаоци услуга појављују невладине организације (4) као и посебне установе овог типа којима су оснивачи јединице локалне самоуправе (3).

3.2.3. САВЕТОДАВНО-ТЕРАПИЈСКЕ И СОЦИО-ЕДУКАТИВНЕ УСЛУГЕ

Услуге социјалне заштите које су саветодавно-терапијске и социо-едукативне природе по Закону обезбеђују: јединице локалне самоуправе, аутономна покрајина и Република Србија⁴⁴. Овом групом услуга обухваћено је више различитих појединачних услуга и то: интензивне услуге подршке породици која је у кризи, саветовање и подршка родитељима, хранитељима и усвојитељима, подршка породици која се стара о свом детету или одраслом члану породице са сметњама у развоју, одржавање породичних односа и поновно спајање породице, саветовање и подршка у случајевима насиља, породична терапија, медијација, СОС телефони, активација и друге саветодавне и едукативне услуге и активности.

44

У извештају је већ било речи о овим услугама у оквиру анализе редовне делатности ЦСР.

У 2012. години су ЦСР евидентирали услуге саветовалишта, СОС телефона, а све остале услуге су регистроване као друге. Укупан број евидентираних корисника наведених услуга је 6699. Највећи број корисника су већ по правилу, клијенти саветовалишта. За сад су сва саветовалишта или организациони део или унутар самог ЦСР и функционишу у јавном сектору (само једно је НВО).

Табела 120.

Врста саветодавно терапијске услуге	Број ЦСР/општина које имају услугу	Број корисника које је на услугу уплатио ЦСР	Пружаоци услуга				
			ЦСР ради непо-средно	Организациона јединица ЦСР	Установа коју је основала локална самоуправа	НВО	Други пружа-оци
Саветовалиште	32	4.404	28	11	2	1	0
СОС телефон	14	562	8	0	0	5	1
Друго, наведи шта	19	1.733	6	1	0	3	0
УКУПНО	65	6.699	42	12	2	9	1

ЗАКЉУЧЦИ И ПРЕПОРУКЕ

Опште констатације

У овом синтетизованом Извештају разматран је рад ЦСР у Србији у току 2012. године. Анализиране су одлике капацитета ЦСР, карактеристике корисника и клијената ЦСР, обим и садржај послова и одређене одлике квалитета услуга ЦСР. Сви ови елементи сагледани су са аспекта циљева и захтева новог Закона о социјалној заштити а основни инструмент којим је прецизније дефинисан и операционализован предмет ове анализе је Образац за извештавање о раду ЦСР, који је настао као резултат ангажовања низа актера од МРЗСП и Завода за социјалну заштиту (републичког и покрајинског) до пројектних активности организација из УН система (УНДП, УНИЦЕФ, УНФПА итд.).

Конкретно, годишњи рад ЦСР се може оценити као успешан. Сагледан је са становишта циљева реформе социјалне заштите али и са становишта остваривања циљева закона које ЦСР у свом раду примењује. Међу тим законима се највећим делом и непосредно реализује у ЦСР нови Закон о социјалној заштити. Баш у моменту финализирања овог извештаја окончана су подзаконска акта или правилници о лиценцирању, минималним стандардима услуга и стручним пословима социјалне заштите која ће обезбедити значајан прогрес у примени Закона. У том смислу је овај Извештај и преглед ситуације у систему и позиција са којих се креирају наредне акције.

I

О ЦСР као установама - пружаоцима услуга у социјалној заштити

Подручја Србије покривена су мрежом ЦСР. *Капацитет мреже ЦСР* је утврђен на основу уочених напредовања у кадровима и условима рада ЦСР. У току 2012. године у Србији је функционисало 140 ЦСР, односно, 173 одељења ЦСР. У одређеном смислу изузетак свакако представљају ЦСР на подручју КИМ где се због специфичних услова као и промене седишта више ЦСР, може уочити смањена доступност и крњи капацитети у остваривању права, мера и услуга социјалне заштите.

Укупан број запослених радника у ЦСР у Србији је у протеклом петогодишњем периоду лагано растао. *Број запослених радника* - на неодређено и по уговору у ЦСР Србије, на дан 31.12.2012. било је укупно, 3.922 радника. У поређењу 2008. и 2011. можемо закључити да се ради о расту броја запослених за 195 радника или, за 6,4 %.⁴⁵ Постоји и разлика у темпу раста, јер је у 2012. години број запослених према достављеним подацима, порастао за чак 687 радника или за 21,2% у односу на претходну, 2011. годину. Даљи раст броја запослених треба да буде директно у функцији развоја услуга.

Финансирање радних места у ЦСР - У 2012. години је 77,3% радних места у ЦСР финансирала Република. Нешто изнад петине (22,7%) радних места, за рад на неодређено време, финансирале су локалне самоуправе у општинама и градовима широм Србије. У старосној структури радника благо преовлађују радници који имају мање од 50 година живота (52,9%). У родној структури запослених у ЦСР је доминантно учешће жена у сваком од појединачних профила послова што социјалну заштиту чини већ традиционално, женским подручјем рада.

Профил послова, обука, пријужбе на рад - По профилу послова, у ЦСР највећу групу чине стручни радници и сарадници - од укупног броја они чине више од половине или 64,3%, или 1.967 радника (43,6% социјалних радника). Иако су активности у обуци радника опале, 88 ЦСР израђује годишње планове обуке. у активностима обуке и усавршавања је у 2012 учествовало 1404 радника ЦСР. Од тог броја 587 запослених у ЦСР је завршило програме обуке акредитоване у систему социјалне заштите. У односу на број притужби корисника на рад ЦСР, у просеку је сваки ЦСР у Србији у 2012. години (173) имао и више од три притужбе (3,87) док је у претходној 2011. години имао једну притужбу (1,65%).

Просјор, опрема - Величину простора као проблем је пријавио приличан број, 70 ЦСР а тешкоће око текућег одржавања, чишћења, грејања, и слично, пријавило је 49 ЦСР. Али, у односу на опремљеност стручњака у ЦСР, рачунаре и возила којима располажу, може се констатовати изузетно напредовање у ЦСР, у току протекле 2012. године. Набавка компјутера, канцеларијског намештаја као и текуће одржавања су били најчешћи предмет улагања у ЦСР и у том смеру треба наставити.

Физичка доступност ЦСР - је од изузетне важности за већи број потенцијалних корисника јер и сад је сваки седми особа са инвалидитетом. Индикатори физичке приступачности самих објеката ЦСР истовремено су и показатељи бриге локалне средине о виталним интересима најугроженијих суграђана. Најмање једна трећина ЦСР (57) а по одређеним показатељима се тај број пење и до половине ЦСР (86), имају обезбеђену физичку доступност одговарајућег службеног простора предвиђеног за људе са теш-

⁴⁵ У сагледавању ових података у ширем контексту или у интерпретацији треба имати у виду нормативе кадрова који нису прилагођени кризним временима, као и измене у прописима које су доводиле до континуираног пораста броја корисника социјалне заштите који права и услуге остварују посредством ЦСР.

коћама у кретању. Ипак, половина ЦСР у Србији физички није доступна а у разрешавању тог питања локална самоуправа је најважнији чинилац.

Информисање грађана и/или корисника - Постоји релативно јасан увид у степен остваривања постављених циљева у области обавештавања, приступања информацијама и медијске доступности података о услугама социјалне заштите грађанима. Огласна табла је класично и још увек доминантно средство информисања корисника и потенцијалних корисника. С' обзиром на релативно низак образовни статус потенцијалних корисника ЦСР добро је што се нешто више користе медији као радио и ТВ.

Појединачни извештај о раду ЦСР у 2012. години - је уредно достављен и исправљен по препорукама од стране свих Одељења Градског центра за социјални рад Београд (17). Већина ЦСР из Србије је Извештаје о раду ЦСР достављала исправљене по препорукама али уз кашњење, послате после предвиђеног рока (140). Један мањи број ЦСР је Извештај доставио а да није исправљен по препорукама и после предвиђеног рока (16). Извештај о раду ЦСР није доставио један ЦСР - ЦСР Бела Паланка. Додатни проблем везан за прикупљање података је и што Извештаји о раду ЦСР односно, Образац за извештавање није сваки пут попуњен у потпуности, што значи да поузданост одговора варира у зависности од конкретне питања. Достава и квалитет података које ЦСР годишње шаљу мора се подићи на виши ниво.

II

О корисницима ЦСР

Утврдили смо основне карактеристике свих корисничких као и посебно осетљивих група корисника ЦСР односно, социјалне заштите у Србији. *Број корисника ЦСР* - У току 2012. године у ЦСР у Србији је евидентирано у Регистру корисника ЦСР укупно **613.437** корисника. У односу на претходну годину утврђен је пораст броја за 28.609 корисника или 4,9%. У периоду од 2006. до 2011. године укупан број корисника постепено расте по свим подручјима Србије а у 2011. години се смањује за 2,2%.

Староси и родна припадности корисника ЦСР - По старости највеће учешће у укупном броју корисника имају одрасле особе, узраста од 26-64 године (46,4%), на другом месту су деца до 17 година (28,0%), на трећем месту су старије особе са 65 и више година (15,8%), а најмању групу чине млади од 18 до 25 година (9,8%). Занимљиво је да код деце и младих преовлађују дечаки односно, младићи док су девојчице и девојке у мањини. Обрнуто, код одраслих особа преовлађују жене само за пар процената што је приближно стању у општој популацији. Али, код старијих корисника мушкар-

ци су у значајној мањини. Старијих жена корисника има 62,95% а старијих мушкараца само 37,05%, од укупног броја старијих корисника регистрованих у ЦСР. Знатно је веће учешће жена корисника социјалне заштите него мушкараца, у старијим годинама.

Подаци о националној и етничкој припадности, школској спреми и другим уведеним критеријумима разврставања мање су поуздани. О националној и етничкој припадности прикупљени су подаци за 420.660 корисника или за 66,6% од укупног броја 631.703. У односу на претходну 2011. годину евиденцију имамо за око 5% корисника више. Према овим подацима најбројнија је група корисника који су се изјаснили као Срби (185.419 или 29,4%), а одмах затим по бројности друга је група корисника за које је евидентирано да се нису изјаснили (81.753 или 13,0%). На трећем месту су припадници Ромске заједнице (58.589 или 9,3%).

Подаци о школској спреми су прикупљени за 371.025 корисника или за 60,5%. Нажалост, у групи за коју је евидентирана школска спрема, доминира број корисника за које је остало непознато коју школску спрему имају (83.532 или 22,5%) а у истом том броју доминирају жене. Највећа је група корисника који имају завршену основну школу, 82.199 особа (или 22,1%). На другом месту по величини је група која је завршила средњу школу 63.020 (или 17,0%) а на трећем месту је група корисника без икакве школске спреме са 58.887 (или 15,8%). У целини посматрано овај профил је знатно неповољнији од просечног за становништво 15+.

О поседовању радне способности смо прикупили податке за укупно 435.285 корисника. То је 94,8% од укупног броја корисника који имају изнад 15 година. Структура корисника социјалне заштите по радној способности била карактеристична по нешто већој заступљености корисника који су радно способни (233.977). Код корисника за које је констатовано да нису способни за рад нешто већа је заступљеност жена 54,6% а мање је мушкараца 45,4%.

О деци као корисницима ЦСР

О припадању корисничким и посебно осетљивим групама - извештавамо у два дела, у првом делу о деци (по Закону о социјалној заштити - сви узрасти пре пунолетства) а у другом о пунолетнима корисницима ЦСР у 2012. Корисничке групе деце су:

- Деца која су занемарена или у ризику од занемаривања,

- Деца жртве насиља,

Деца са проблемима у понашању,

- Деца чији се родитељи споре око начина вршења родитељског права,

- Социо-материјално угрожена деца

Укупан број деце корисника регистроване у ЦСР у 2012. години је 177.168. Основна констатација би на основу прикупљених података била, да више од половине укупног броја деце - корисника социјалне заштите (или по евиденцији ЦСР, 102.662 – 57,9%), има животне тешкоће везане за социјалну и материјалну угроженост. Примећује се и пораст тог броја у односу на претходну годину. На другом месту по величини животних проблема деце су сукоби између родитеља (развод) који се споре око начина вршења родитељског права – чак 25 хиљада деце или 14,2%.

На трећем месту су *проблеми са њонашањем* евидентирани код 15.241 детета или са 8,6% учешћа те деце у укупном броју деце корисника. На четвртом месту су занемаривање деце или утврђени ризици од занемаривања деце евидентирани код 8.829 деце или код 5,0% укупног броја деце. Најмањи по броју третираних случајева су проблеми породичног насиља па је најмања и група деце која су жртве насиља - 3.058 или 1,8%.

Посматране су следеће посебно осетљиве групе деце у систему социјалне заштите:

- деца ОСИ,
- деца жртве трговине људима,
- деца припадници Ромске заједнице,
- деца бескућници,
- деца повратници (по реадмисији),
- деца жртве међународних отмица,
- деца страни држављани без пратње.⁴⁶

Припадност деце некој од наведених посебно осетљивих група утврђена је по евиденцији ЦСР иако је јасно да постоје пропусти и лутања у тумачењу нових дефиниција циљних група као и законских одређења. Ипак може се са сигурношћу тврдити да су деца припадници ромске заједнице као и деца ОСИ међу најбројнијим посебно осетљивим групама деце.

У ЦСР Србије је евидентирано укупно 4.900 деце која су током 2012. године обухваћена мерама превентивног и/или корективног надзора родитељског права (3.492 деце - 2011.). У структури ових мера је очигледно да недостаје чешћа и обимнија примена корективног надзора родитеља јер је у бризи о деци и директна подршка биолошкој породици. У току 2012. године евидентирана је у ЦСР у Србији у 9.628 случајева, старатељске заштите у којима је дете узраста 0-17, стављено под старатељство (2011.

⁴⁶ Ради евиденције као и анализе података важно је напоменути и треба имати у виду да једно дете у зависности од постојећих врста присутне угрожености може да се нађе евидентирано и у више врста посебно осетљивих група деце истовремено, односно, то је случај код деце која су вишеструко угрожена.

године у 9.421 случаја). Реализовано је 105 усвојења деце (у 2011. 140 деце). У току 2012. године је у хранитељским породицама и у установама социјалне заштите било смештено укупно 7.647 деце (0-17). У хранитељским породицама је било 5.993 деце а у домовима за децу 1.654 деце. На узрасту до 3 године, у домовима је било укупно 149 деце.

О младим, одраслим и старијим особама као корисницима ЦСР

Овај део закључака и препорука се односи на *унолејне кориснике ЦСР*. Пунолетне кориснике ЦСР чине млади (18-25), одрасли (26-64) и старији (65+) или, укупно 454.524 особа. У старосној структури, међу њима је најбројнија група одраслих корисника (293.038). У свим старосним групама бројчано, доминирају социјално и материјално угрожене особе. Млађи корисници ЦСР у просеку су образованији, односно, постоји тзв обрнута корелација у вези нивоа образовања и старости корисника ЦСР. Образовни ниво пунолетних корисника ЦСР је нижи од просека опште популације а највећу групу чине корисници са основном школом. Више од четири петине су незапослени или 84,1%. Међу посебно осетљивим групама пунолетних корисника највише има припадника ромске етничке заједнице и ОСИ.

У односу на ранији период број *унолејних особа ѿ старејешћивом* (2011. - 17.619 штићеника) је расте релативно брзо. Само у 2012. години више за петину или +20%, а број пунолетних особа под старатељством достигао је 28.730 особа. На *смештају у јавном сектору социјалне зашћиће* посматрано заједно смештај у породицама или домовима било је укупно 18.361 пунолетних станара домова. То је мало више него у претходној, 2011. години са 18.088 пунолетних станара домова. У односу на смештај у другу породицу, смештај одраслих у домове је много чешћи а најчешћи је смештај у домове за одрасле и старије особе (16.028).

Посматране су и следеће корисничке и осетљиве групе у ЦСР које обухватају пунолетне особе, младе, одрасле и старије особе:

- Жртве насиља (5.538),
- Жртве трговине људима (75),
- Социјално и материјално угрожене породице/појединци (241.172),
- Особе са инвалидитетом (75,304),
- Припадници ромске заједнице (31.994),
- Бескућници (290),
- Повратници (1.631),
- Избегле и интерно расељене особе (4.325)
- Други клијенти сарадници и остали.

Међу њима су како је и очекивано, најбројније осетљиве групе, социјално и материјално угрожене породице, односно појединци, затим особе са инвалидитетом као и припадници ромске заједнице.

III

О пословима ЦСР, примени мера и капацитетима за пружање услуга

Утврдили смо да капацитети ЦСР сваке године све више расту, али и неке показатеље квалитета у обављању основних стручних послова ЦСР који могу бити оцењени као мање повољни. Прикупили смо и податке о неким од исхода у остваривању права, примени мера и обезбеђивању услуга социјалне заштите, као и о капацитетима услуга у локалној заједници који одражавају све активнију позицију корисника социјалне заштите.

Основни **стручни послови ЦСР** су послови везани за процену потреба и планирање заштите/услуга, су истовремено и најмасивнији део послова у ЦСР. Највећи број реализованих стручних поступака се односи на почетну процену (93.238). У односу на укупан број корисника ЦСР у 2012. години, стручни поступак почетне процене реализован је у просеку за сваког седмог корисника. Следећи по броју су стручни поступци усмерене процене корисника (31.387). Различите врсте стручних процена (за усвојитеља, за старатеља, за хранитеље) сачињене су за сараднике и остале клијенте ЦСР. Масивни стручни поступци процене обухватили су у просеку, сваког четвртог клијента ЦСР.

Планови заштите су сачињени за 11,5% од укупног броја евидентиране деце корисника ЦСР. Исто тако је планирана заштита за 7,5% младих од укупног броја регистрованих младих корисника. С обзиром да је највећи број одраслих корисника евидентирано у ЦСР, само за 4% одраслих корисника су сачињени планови заштите. За старије кориснике су планови сачињени за 10,1% старијих корисника од укупног броја старијих који су евидентирани у ЦСР. Поред тога, за 67,6% од укупног броја урађених планова у 2012. урађене су ревизије планова.⁴⁷

⁴⁷ Ревизије планова се могу односити и на нека планирања и планове из претходне или претходних година! Требало би % корисника за које су сачињени планови заштите рачунати од укупног броја само оних корисника за које је предвиђено минималним стручним поступком да заштиту треба планирати.

У 2012. години је порастао број **неодложних интервенција ЦСР** за све старосне групе корисника услуга ЦСР на укупно 6.229, или за 46,5% у односу на претходну 2011. То су најчешће биле услуге усмерене на заштиту деце или у 38,9%.

Специјализовани послови ЦСР као што су саветодавно-терапијске и социјално-едукативне услуге (индивидуално саветовање, саветодавно усмеравање породица, медијација и породична терапија) обухватиле су у 2012. години, 54.002 случајева, или за 32,5% више него у претходној години. ЦСР су реализовали и више од пет стотина превентивних и других програма који образују чланове заједнице и доприносе задовољавању индивидуалних и заједничких потреба грађана у области социјалне заштите и/или доприносе спречавању и сузбијању социјалних проблема.

И **стручни послови супервизора** у ЦСР напредовали су у току 2012. године. Највећи број реализованих послова супервизора је утврђен у случајевима када је супервизор радио на извршењу индивидуалне супервизије (78.278). Ако овај број послова сагледамо у односу на укупан број корисника ЦСР у 2012. и под претпоставком да се у просеку, индивидуалне супервизије раде по једна у једном случају - можемо претпоставити да је у случају сваког 8 корисника рађена супервизија стручног поступка.

Уједнаошрени послови су се у ЦСР одвијали у оквиру свих случајева када се врше остваривања права корисника у току 2012. године а везани су пре свега, за права на материјална давања али и за примену мера породично правне заштите или коришћење услуга. Од укупно пријављеног броја решења (и закључака) о признавању права (769.625), 46.235 се односи на одбијање: одбијање захтева (30.932), обуставу поступка (3.866) и престанак права (11.437). У просеку је сваки корисник социјалне заштите у ЦСР у 2012. години (613.437) добио најмање једно решење а неки и више.

А у **примени мера породично-правне заштите** је кроз преиспитивања или ревизије старатељске заштите у протеклој, 2012. години формално правно окончано 16.131 случаја старатељства. У односу на претходну годину више је рада на старатељству а мало мање код мера надзора над вршењем родитељског права. Испитивали смо и колики је број изјављених жалби на решења ЦСР као органа старатељства, као и исход поступања по жалби у ЦСР, у извештајном периоду. Према укупном броју жалби (5.865) можемо претпоставити да је у просеку сваки 108 корисник ЦСР поднео жалбу. Од тога је ЦСР у 70% случајева прихватио жалбу и доставио даље другостепеном органу – МРЗСП. У односу на прошлу годину број жалби је порастао значајно, за читаве 1.992 жалбе.

Утврдили смо да је у просеку, у току 2012. године, скоро сваки 6 корисник ЦСР био истовремено и корисник неког од **уверења** ЦСР или посебне припреме аката за судске и друге поступке. Прикупљени подаци о учешћу корисника у планирању сопствене заштите указују да је од укупног броја корисника који су евидентирани у ЦСР у 2012. години око 3% учествовало и у планирању сопствене заштите.

Израда форми као што су **налази и мишљења су стручни њослови** који се по захтеву суда или других институција у заједници могу обављати само од стране различитих профила стручњака у ЦСР. У току 2012. године је у просеку за сваког 16. корисника израђена нека од стручних експертиза чији је исход налаз и/или мишљење. Најчешће је предмет експертизе је била одрасла особа – корисник ЦСР. Можемо закључити да су најбројније размене стручних ставова (налаза, мишљења) унутар система социјалне заштите (између установа СЗ), затим са локалном самоуправом (доминантне групе су одрасли и старији корисници) и полицијом (већином деца и одрасли корисници).

Ако **њосмањрамо захњеве суда и стручне налазе и мишљења** ЦСР у 2012 години од укупно 40.177 захтева суда највише је у вези са вршењем родитељског права (35,0%) што је у контексту појаве развода брака. И у односу на број евидентираних 40.928 реализованих налаза или мишљења у наведеним поступцима, у току 2012 године, највећи број је управо повезан са вршењем родитељског права (35,0%). У поступцима пред судом захтеви су потом бројнији у прекршајним и кривичним поступцима (за групу деце са поремећајима у понашању) као и у поступцима вршења родитељског права (поводом регулисања личног односа родитеља и детета за време и после развода).

Услуге социјалне заштите које се обезбеђују грађанима су дефинисане Законом и подељене у више група. Када говоримо о услугама које обезбеђује аутономна покрајина и/или јединице локалне самоуправе (општине и/или градови) оне се састоје од наредне три групе услуга у локалној заједници: 1. *дневне услуге у заједници*, 2. *услуге њогршке за самосњалан живоњ*, и 3. *саветњодавно њерајијске и социо-едукајивне услуге*.

Дневне услуге у заједници је у току 2012. године по извештавању ЦСР користило укупно 22.138 корисника. Ако имамо увид да судневне услуге намењене особама којима је подршка потребна у обављању основних дневних активности или самозбрињавања, и да је Попис становништва указао на следеће:

- број око 700 хиљада особа са инвалидитетом
- број око 200 хиљада особа старијих од 80 година и
- информацију да и више од половине старијих особа (65+)
- живе у самачком или у старачком домањинству

Свака процена капацитета којима тренутно располажемо јасно указује да су будући приоритети у динамичном развоју дневних услуга.

И у 2012 години, ЦСР су пријавили само две врсте **услуга њогршке за самосњалан живоњ**: 1. Становање уз подршку за младе који се осамостаљују, и 2. Становање уз подршку за особе са инвалидитетом. Укупан број корисника наведених услуга је 119 а непознато је колико је међу њима одраслих особа са инвалидитетом. У највећем броју случајева услугу пружа установа у јавном сектору социјалне заштите.

Као **савештодавно терапијске и социо-едукативне услуге** су у 2012 години ЦСР евидентирали услуге саветовалишта, СОС телефона, а све остале услуге истог типа, су регистроване као «друге» с'обзиром да у пракси постоје значајне различитости по општинама и градовима Србије. Укупан број корисника је био 6.724. Највећи број корисника су били клијенти саветовалишта. Саветовалишта као водећи пружаоци ових услуга су смештена углавном по већим урбаним центрима и углавном раде као организациони део или унутар организације ЦСР, дакле у јавном сектору социјалне заштите.